

Svarte Mosse

- en stadsdelspark

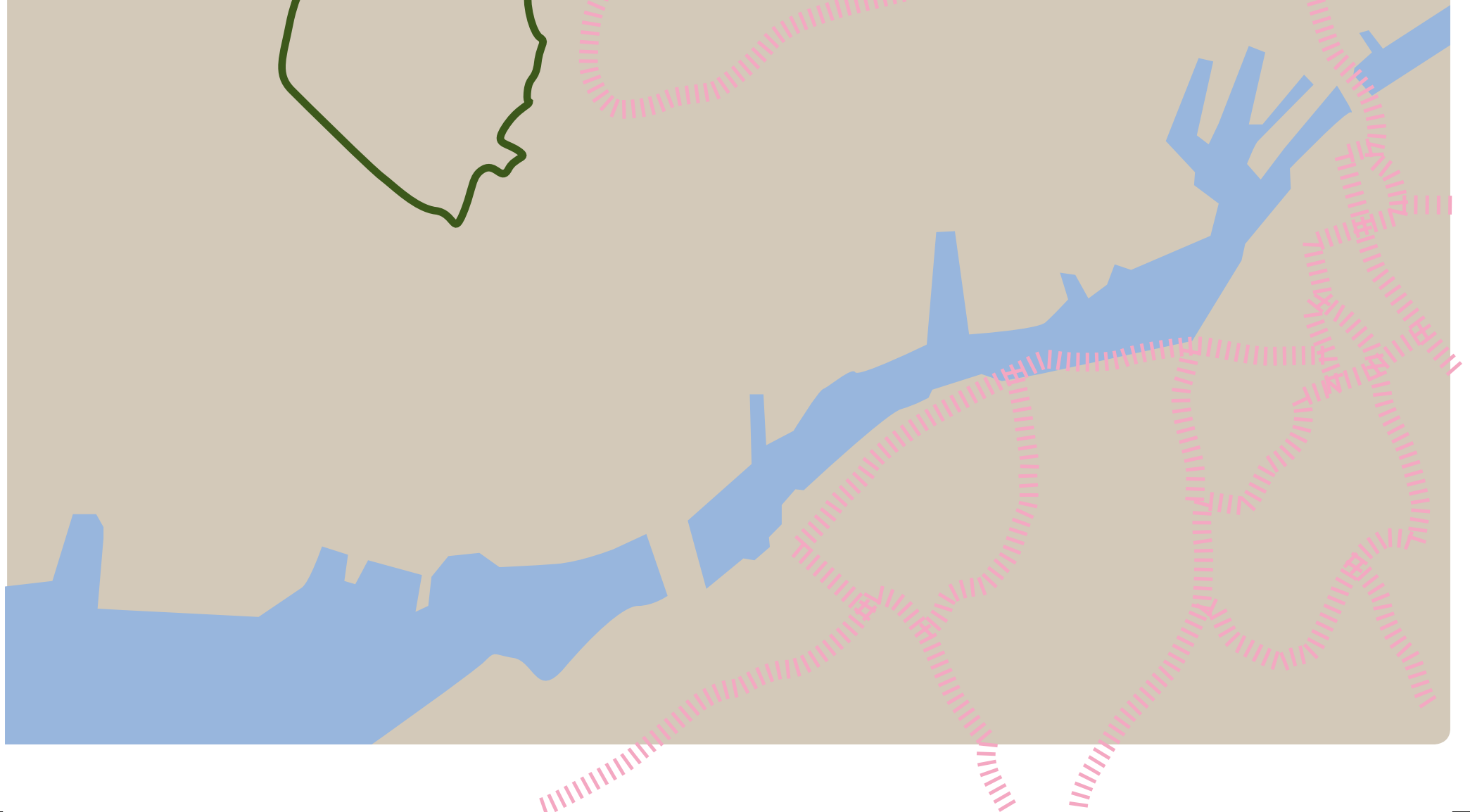
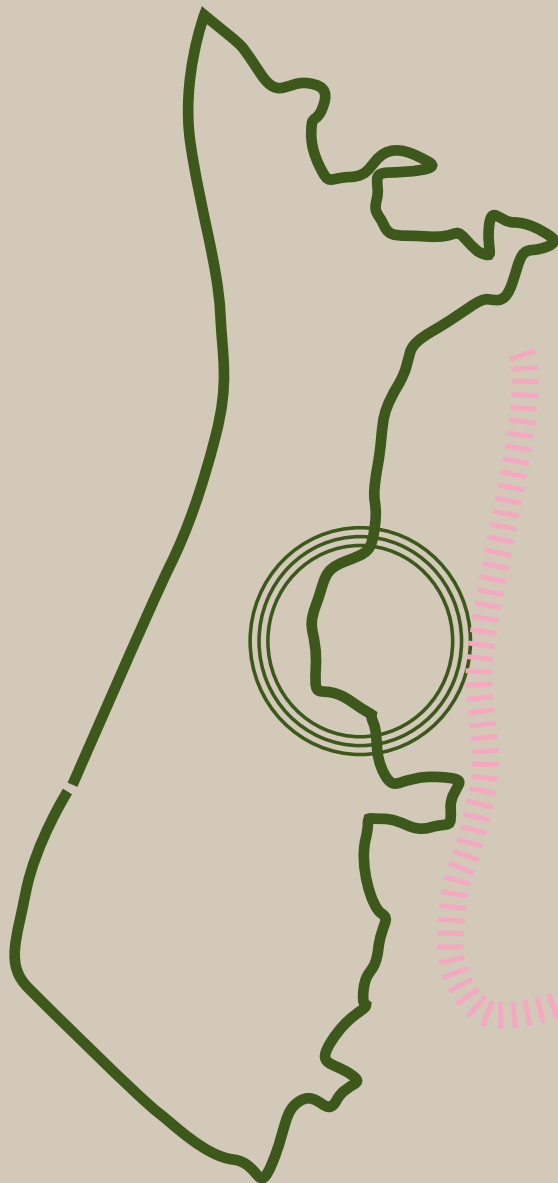
i Göteborg

av Urban Rickardsson

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jord-
bruksvetenskap

SLU Alnarp

Examensarbeten inom landskapsarkitekturprogrammet 30 HP
(2008:63)

Svarte Mosse - en stadsdelpark i Göteborg

Av Urban Rickardsson

Handledare: Eva Kristensson

Huvudexaminator: Karl Lövrie

biträdande examinator Gunilla Lindholm

Förord

Jag vill tacka alla de hjälpsamma människor som jag på ett eller annat sätt kommit i kontakt med under arbetets gång. Till att börja med vill jag rikta ett tack till Norconsult (fd GF Konsult) i Göteborg för att jag där haft en arbetsplats vilket har betytt mycket för rutinen på dagarna. För att nämna några vid namn vill jag också tacka Margareta Sjöholm på Bo Bra i Biskopsgården som har varit en ovärderlig källa till kunskap och förmedlare av kontakter i stadsdelen. Ett tack också till Lars Johansson och övrig personal på Park och Naturförvaltningen som har tagit sig tid för att svara på mina frågor. Dessutom vill jag tacka min handledare Eva Kristensson samt de boende i Norra Biskopsgården som har berättat om stadsdelen och sina erfarenheter.

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jord-
bruksvetenskap
SLU Alnarp
Examensarbeten inom landskapsarkitektprogrammet 30
HP (2008:63)

Sammanfattning

Park och Naturförvaltningen i Göteborg har tagit fram en parkplan för Biskopsgården där man pekar på en möjlig utveckling av närområdet runt sjön Svarte Mosse. Mitt mål med detta examensarbete har varit att utifrån en förståelse för de lokala förhållandena utveckla ett program med kriterier för hur området skulle kunna utvecklas samt göra ett förslag på gestaltning.

Efterforskningar bland olika källor gav ett generellt svar på vad som är en bra park. Genom att studera statistik, dagstidningar och prata med boende i stadsdelen så konstaterar jag att det karaktäristiska för Norra Biskopsgården är resurssvaghet, trångboddhet, hög otrygghet och en stor andel unga. Detta tror jag sammanfattningsvis gör utemiljön viktigare i så kallade utsatta områden.

Jag valde att arbeta med ett grönområde som angränsar till en typ av stadsstruktur som har blivit kraftigt kritiserat för utemiljön. Därför valde jag att göra en bakgrundstudie av modernistiska förorter. Formuleringarna i beskrivningen till stadsplanen för Norra Biskopsgården från 1956 är intressanta att läsa. Den yta mellan husen som planerades för invånarnas ”behov och trevnad” upplevs idag inte som tillräckligt definierad enligt bland annat Park och Naturförvaltningens sociotopkartor.

Som en del av efterforskningarna kring grönstrukturen i den modernistiska förorten läste jag bland annat om ”Stockholmsskolan” och den nya typen av parker som anlades i ett expanderade Stockholm under 1940 och 1950-talet. Jag kopplade denna rörelse till anläggandet av Norra Biskopsgården och ”parken” vid Svarte Mosse och menar att det är ett resultat av samma tidsanda. Denna parallell gav mig insikten att dagens brukare av parken vid Svarte Mosse har en helt annan kulturell bakgrund. I intervjuer med invandrare visar jag några av de olika traditioner som finns kring parker och naturanvändande i två länder. För att öka sannolikheten att brukarna i ett område med en hög andel invandrare knyter an till en park anser jag att som landskapsarkitekt bör man vara medveten om dessa skillnader.

Programmet för utveckling av närområdet runt Svarte Mosse består av flera delar. Först sammanfattar jag min insamlande fas och ger på så sätt ett sammanhang till utvecklandet av närområdet. Jag sammanställer en problemanalys utifrån brukarnas perspektiv, definierar kriterier och specifika åtgärder.

Mitt gestaltungsförslag avser att med ganska små insatser förändra naturparken till en omhändertagen park som kan bli en mötesplats för alla invånarna i Norra Biskopsgården samt visa den tillgången som hela friluftsområdet är.

Abstract

The Park and Nature authorities in Gothenburg has set out a ”park scheme” for Biskopsgården. In the document, it is suggested that the area around Svarte Mosse should be developed to a park. On the basis of an understanding of the local conditions my goal with this master thesis is to develop a program with criteria for how this area could be developed and make a design proposal.

Various sources gave a general answer to what is a good park. By studying the statistics, newspapers and talking to some residents in the district, I could note that the characteristics of Norra Biskopsgården is that the inhabitants have small economic resources, often lack sufficient living space, feel high insecurity and that there is a high proportion of young people in Norra Biskopsgården. These elements make the public space more important in the so-called problem areas.

I have chosen to work with a green area adjacent to a kind of city structure that has been highly criticized for the public space. Therefore, I made a study of modernist suburbs. It is written in the description of the city plan for Norra Biskopsgården from 1956 that the area between the houses is planned for the residents ”needs and comfort”. Today this space is not seen as an asset shown e.g. in investigations done by the Park and Nature authorities.

As part of the research around the green structure in the modernist suburb I read about ”The Stockholm School” and the new type of parks that were built in an expanding Stockholm in 1940 and the 1950s. I linked this movement to the construction of Norra Biskopsgården and Svarte Mosse as a nature park. This parallel made me realize that today’s users of the park has a completely different cultural background. By having talked with some immigrants, I could show some of the different traditions that exist around the usage of parks and nature in two countries. In areas with a high rate of immigrants landscape architects should be aware of these differences in order to increase the likelihood that people attach to the public space.

The program for the development of the immediate area around Svarte Mosse consists of several parts. I summaries my initiale phase and by doing so put the work with the park in a context. I put together an analysis of problems as it is seen by the users, further I define the criteria and specific measures for the development of the park.

The intention with my proposal is to change the nature park with quite a small effort into something that could become a meeting place for all inhabitants of Norra Biskopsgården and display some of the assets that exist in the larger recreation area.

Innehållsförteckning

Förord	
Sammanfattning	2
Abstract	3
Innehållsförteckning	3
Inledning	4
Mål	5
Frågeställning	5
Avgränsning	5
Tillvägagångssätt och Metod	5
Insamlade fas	6
Programskrivande	6
Förslagsarbete	6
Insamlade fas	
En bra park	
-Parker för olika åldrar	
-Utformning av parker	7
-Åsikter från yrkesverksamma	8
Modernistiska förorter	8-9
-Förortsbyggandet	
-Synen på förorten	9
-Förändringar och upprustningsprojekt	9-10
-Grönstruktur	11
Definition av begreppet grönstruktur	
Grönstruktur i förorten	11
Norra Biskopsgården en historisk tillbakablick	12
-Göteborg och Hisingen fram till 1958	
-Norra Biskopsgården 1958-2008	13-14
Närmare presentation av arbetsområdet	14-15
-Allmän beskrivning	
-Områdesöverblick	16
-Svarte Mosse friluftsområdet	17
-Bilder tagna vid sjön 1982 och 2008	18
-Plan över de centrala delarna i stadsdelen	19
-Min analys av Norra Biskopsgården	20
-Bilder från stadsdelen	20
Lägesrapport Biskopsgården 2008	21
-Norra Biskopsgården i siffror	
-Otrygghet i Biskopsgården	22
-Trångboddhet	22-23
Utmaningar i så kallade utsatta områden	23
-Segregation	
-Att bygga för trygghet	24
-Naturen och människan	24-25
-Natursyn	25-26
	26-27

-intervjuer	26-27
De olika aktörerna i Biskopsgården	
-Stadsbyggnadskontoret	28
-Park och Naturförvaltningen	28-29
-Bostadsbolaget	29
-Bo Bra	29
Hur de boende ser på området.	
-Sammanställning av enkätundersökning	30-33
-Sociotopkartan	33
-Invånargrupperna	34

Program	
Program för närområdet runt Svarte Mosse	
-En god park	36
-Presentation av Norra Biskopsgården och Svarte Mosse	36
-Problemanlys	37
-Kriterier för utvecklandet av stadsdelsparken	37
-Specifika åtgärder	37
-Parkeringsytan	37

Förslag	
Det första förslaget	38
Kommentarer och åsikter	38
Koncept och växtmaterial	39
Övergripande plan	40
Åtgärder på landskapsrummen söder om sjön	41
Det södra parkrummet	42
Vattenlek	43
Infarten	44
Den övre ängen	45
Entréplanteringen	46
Planteringsplan	47
Mötesplatsen Sjumilagården	48
Mot skogen	49
Promenad mellan tuvull och pors	50
Den Norra Stranden	51
Utredning av parkeringsytan	
Alternativ 1 och 2	52
Alternativ 3 och 4	53
3D-visualisering	54
Fördjupning av alternativ 3 "Fruktträdgården"	55
Fördjupning av alternativ 4 "Odlingslotter"	56

Avslutning	
Diskussion	57-58
Källförteckning	58-59

Inledning

Svarte Mosse är namnet på ett större naturområde på Hisingen i västra Göteborg. I direkt anslutning till Norra Biskopsgården ligger en grund fågelrik mindre sjö. Park och naturförvaltningen i Göteborg har tagit fram en parkplan för Biskopsgården där man pekar på en möjlig utveckling av närytan runt denna sjö som har gett sitt namn till hela friluftsområdet - Svarte Mosse. På intilliggande parkeringsytor har stadsbyggnadskontoret föreslagit kompletterande bebyggelse. Bostadsbolaget som äger garagen håller på och flyttar in parkeringsplatser närmare husen av trygghetsskäl. Frågan är vilket framtida användande denna mark ska få? Förortsbyggandet och vad som är det goda boendet är något som har diskuterats länge inom arkitekturkretsar, en diskussion som jag tycker är mycket intressant. Jag anser att förorten har fått ett oförtjänat dåligt rykte. Samtidigt så kan man inte blunda för att förhållandena i de så kallade utsatta områdena är speciella.

Tiden som ett examensarbete medför ville jag utnyttja till att fördjupa mig i en stadsdel, dess invånare och deras grönområden. Hur kan den gröna miljön bidra till en attraktiv boendemiljö i en befintlig förort? Vilken kunskap behövs för att arbeta med planering i Biskopsgården 2008? Vad kan vi göra idag så att invånarna känner sig stolta och trygga i sin stadsdel? Den insamlade fasen i examensarbetet syftar till att förbereda mig inför arbetet med förslaget samt ge mig kunskaper och reflektion kring rollen som landskapsarkitekt. Examensarbetet innefattar därefter ett program för gestaltning som är grundat i både de fysiska och sociala sammanhangen. Slutligen så gör jag ett förslag på hur detta program kan ta en fysisk form.

Mål

Huvudmålet med detta arbete är att utifrån en förståelse för de lokala förhållandena i Norra Biskopsgården utveckla ett program med kriterier för hur närområdet runt Svarte Mosse skulle kunna utvecklas samt att göra ett förslag på gestaltning.

Frågeställningar

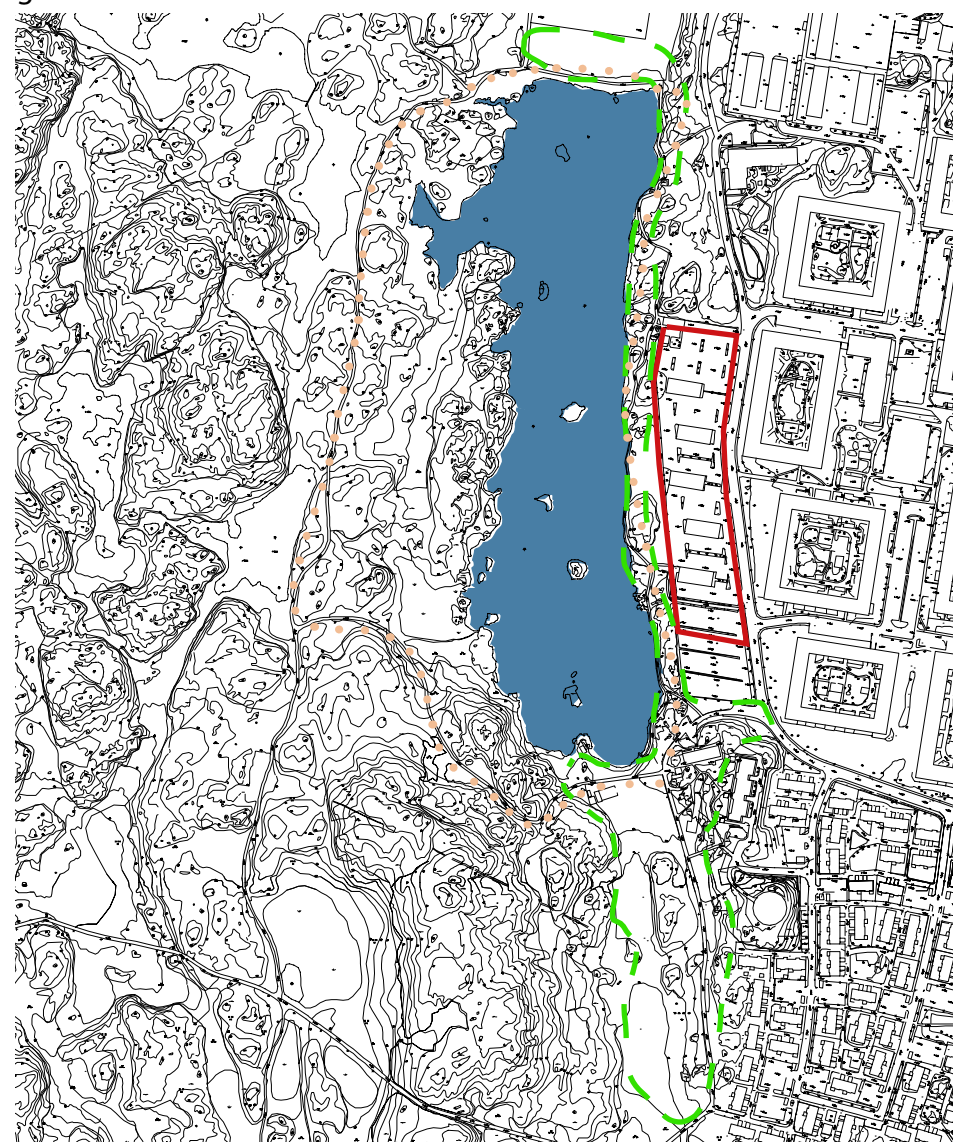
1. Hur ser en bra stadsdelspark vid Svarte Mosse ut?
2. Hur kan man öka användandet av Svarte Mosse friluftsområde?
3. Ställer så kallade utsatta områden särskilda krav på landskapsarkitekten?

Avgränsning

Examensarbetet behandlar framförallt närområdet runt sjön Svarte Mosse. Området har skiftande karaktär men förbinds av en gångväg. Den västra stranden består av skogsmark i övrigt så omgärdas sjön

av det som jag kommer att benämna som parkdelen (markerat med en grön streckad linje på kartan nedan). Utvecklandet av parkdelen sammanfaller med en vilja att öka användandet av friluftsområdet som helhet. Detta större områdes gräns finns markerat som den gröna formen på framsidan. Den framtida stadsdelsparken hänger även tätt samman med parkeringsytan öster om sjön (den röda rektangeln) som står inför eventuellt förändrat markanvändande. En del av examensarbetet blir att utreda hur denna yta kan användas för att stärka kontakten mellan bebyggelse och grönområde.

Jag tror att det är viktigt att utveckla grönstrukturen i Biskopsgården och särskilt stråken fram till Svarte Mosse. Mitt huvudfokus har dock från start varit närområdet runt sjön. Under arbetets lopp så fick jag större möjligheter att utveckla brukarperspektivet än vad jag hade kunnat förutspå. I samråd med min handledare valde jag därför att koncentrera mig på detta arbete istället för titta närmare på grönstrukturen i hela stadsdelen.

N
↑
Skala 1:6000

Tillvägagångsätt och metoder

Examensarbetet består av tre huvudfaser med delvis olika tillvägagångssätt och metoder.

Den insamlade fasen

Den insamlade fasen är den mest heterogena så för att strukturera upp det väljer jag här att redovisa tillvägagångssättet i olika delrubriker.

En bra park

På jakt efter ett svar på frågan vad som är en bra park läste jag litteratur och diskuterade med yrkesverksamma.

Modernistiska förorter

Jag valde att arbeta med ett grönområde angränsande till en typ av stadsstruktur som har blivit häftigt kritiserad för utemiljön. Mitt arbete har också bestått av att utreda ändrat markanvändande för en tomt. Som en bakgrund till detta arbete sökte jag genom litteraturstudier information om förortsbyggandet och grönstrukturen i områden från de så kallade rekordåren.

Norra Biskopsgården en historisk tillbakablick

Som en del i strävan att få förståelse för området gjorde jag en efterforskning i Biskopsgårdens historia. Metoden var litteraturstudier i kombination med undersökning av gamla stadsplaner med tillhörande beskrivningar. Även en sökning i lantmäteriets digitala arkiv med historisk kartor gjordes via biblioteket på Alnarp.

Närmare presentation av arbetsområdet

Med hjälp av flygfoton och kartor gjorde jag en snabb skrivbordstudie av området som kompletterades med observationer på plats. Mina ursprungliga frågor var: Hur ser grönstrukturen ut? Vilka gränser finns? Vad är Svarte Mosse för slags skogsmiljö?

Lägesrapport Biskopsgården 2008

Genom att söka information kring de lokala förhållandena försökte jag ta reda på hur Biskopsgården är som livsmiljö. Detta gjordes genom dagstidningar, statistik och intervjuer.

Utmaningar i så kallade utsatta områden

Under arbetets gång konstaterades att de mest avgörande utmaningarna för landskapsarkitekten i så kallade utsatta områden är: segregationen, den höga upplevda otryggheten och skillnader i olika kulturers natursyn. Kring dessa tre ämnen sökte jag information genom litteraturstudier och intervjuer.

De olika aktörerna i Biskopsgården

Utvecklingen i Biskopsgården bestäms av flera olika aktörer. Jag har i arbetet strävat efter att skapa mig en samlad bild av de olika intentionerna som kan finnas hos Park och Naturförvaltningen, Stadsbyggnadskontoret, bostadsbolag med flera. Detta har jag framför allt gjort genom intervjuer.

Hur ser de boende på området?

En viktig punkt i arbetet var att skaffa förståelse för hur de boende ser på Svarte Mosse området. Utan min ursprungliga vetskap fanns det våren 2008 en invånargrupp som på uppdrag från stadsdelsnämnden arbetade med att ta fram förslag på olika typer av förbättringar i stadsdelen. Undergruppen som tittade specifikt på natur och kultur träffade jag och följde under deras sista möten innan slutpresentation i maj 2008.

Det visade sig att även finnas en större enkätundersökning kring friluftsområdet Svarte Mosse från 2001 som jag fick låna. Dessa källor kombinerades med intervjuer.

Programskrivandet

Efter den insamlade fasen, som innebar att jag skaffade mig god platskännedom och förståelse för Svarte Mosses roll i Biskopsgården samt undersökte vad som är en god park, skrev jag ett program för utveckling av Svarte Mosse. Syftet med programmet är att syntetisera alla dessa delar till en helhet. Min målsättning med programmet var att det skulle vara ett resultat av mina kontakter med brukarna, stadsdelsförvaltningen och Park och Naturförvaltningen.

Förslagsarbetet

Detta arbetssteg är något som har följt mig i hela processen. Jag började redan tidigt producera tidiga skisser till invånargruppens möten. Diskussionen kring dessa var givande. För att få än mer respons på utställningsmaterialet som gjordes i maj bokade jag möten med Park och Naturförvaltningen samt processledaren på den lokala samverkansorganisation Bo Bra. Mitt förslag som baseras på programmet ska i sin grund vara realistiskt samtidigt som jag tar mig friheten att vara mer visionär. Jag ser det som en del av landskapsarkitektens yrkesroll att komma med idéer och visioner. Arbetet med förslaget startade med handgjorda skisser som digitaliserades och med hjälp av ett 3D-modelleringsprogram omvandlades till digitala modeller. Presentationens material består huvudsakligen av fotomontage som kombinerar bilder från platsen med samma vy från 3D-modellen.

En bra park

Den centrala frågan som jag ska försöka att besvara i detta examensarbete är; hur ser en bra park vid Svarte Mosse ut? I mitt ursprungliga program för examensarbetet skrev jag att det var en god kunskap om Biskopsgården som skulle leda fram till gestaltningen. Jag vet dock att platskännedom som enda ingrediens inte räcker för att skapa en bra stadsdelspark. Det är därför min avsikt att söka efter ett vidare svar på den svåra frågan vad som är god parkdesign. Svaret tror jag dels är beroende på vilken typ av användare parken vänder sig till samt vilket stilideal man föredrar. En tillbakablick i parkhistorien skulle ha visat att olika tider har haft olika idealparker. Är det möjligt att karaktärisera vad som är god gestaltning? Jag ska göra ett försök i alla fall.

Skulle Parc Citroën fungera i Biskopsgården?

Parker för olika åldrar

Patrik Grahns diskuterar i "Grönplanering för människor" vilka krav vi som människor ställer på omgivningen. Han menar att man bör se det utifrån ett individuellt situationsperspektiv och att var och en har en budget av olika resurser. Fritidsbudgeten är en av flera poster som är beroende av varandra. Vår kapitalbudget har ett stort inflytande över vår fritid genom att den exempelvis påverkar boendeformen. Driftbudgeten bestämmer hur stor del av de löpande inkomsterna som kan satsas på fritiden. Hur mycket ledig tid man har blir en tidsbudget. Vidare påverkas fritidsbudgeten bland annat också av fysisk och psykisk kraftbudget (Grahns, 1991).

I sin avhandling har Patrik Grahns sammanfattat forskning kring hur personer i olika åldrar använder parkmiljöer. "Barn efterfrågar aktiviteter med inslag av spänning, nyheter och utmaningar" (Grahns, 1991 s 46). Han skriver också att det finns ett behov av platser där barnen kan få vara ifred skyddade från insyn. Stadsdelsparken får gärna innehålla något extra som bygglekplats, öppet hus eller minizoo. Barn vill ha "lagom farliga" lekmiljöer. Det är viktigt att dessa bryter från omgivningen för att fungera lockande (Grahns, 1986). Leken anser Patrik Grahns är viktig för att människan skall kunna utvecklas till en balanserad och medveten människa. Han skriver att vuxnas fritidssysselsättningar i själva verket är lekar.

Tonåringar och unga vuxna efterfrågar också aktiviteter men även platser för avkoppling. Vuxna i åldern 40-60 är inte lika intresserade av att testa nya aktiviteter. De går gärna på kulturella evenemang t.ex. teater och har ett större intresse för historia och natur (Grahns, 1991).

När det gäller de äldre över 60 år föredrar de framförallt lugna och tysta omgivningar. De uppskattar blommor och gärna "gammaldags" perenner som de känner igen från tidigare. "Platser som minner om tider då patienterna var som mest aktiva kan få dem att leva upp" (Grahns, 1991 s 363). Patrik Grahns refererar också till undersökningar av Lidmar och Thiberg som konstaterar att äldre trivs i omgivningar de är vana vid.

Utformning av parker

När det gäller estetik finns det många olika faktorer som inbördes påverkar varandra vilket gör det omöjligt att skriva allmängiltiga regler anser den amerikanska professorn i landskaparkitektur Albert J. Rutledge. "Appropriate design is that which meets objectives considered particularly relevant for the individual park site under study" (Rutledge, 1971 s 7).

Han försöker ändå beskriva vad som fordras för att uppnå en god design. Det handlar dels om konstnärlig komposition men också ett visst mått av intuition för att exempelvis hitta ett lämpligt förhållande mellan variation och ordning/upprepning. Andra faktorer att ta hänsyn till är behovet av tydlighet, effekter från olika former (t.ex. linjer, ytor, vertikaler), dominans och avgränsning med mera (Rutledge, 1971).

Ett annat svar skulle kunna vara "A good design stands out because it makes us understand the necessity of a certain form for a specific place (intersubjectively) I.e. it can communicate this necessity convincingly. As though (almost) no other solution would be possible in this location." (Loidl, 2003 s 40).

Beteendevetare menar att omgivningen påverkar vårt sinnetillstånd både direkt och indirekt. Exempel på tillstånd skapade av vår miljö är lugn eller oro (Rutledge, 1971). Parker har en viktig betydelse för att "återskapa människan". Detta kan för någon med ett fysiskt aktivt jobb innebära stillhet och ro på en parkbänk för någon annan är det fysisk aktivitet. Flertalet intervjuer och nyttjandeundersökningar visar att det är rofylldheten som är mest efterfrågad. Man kan dock tänka sig att förflytta sig längre för aktiv rekreation än passiv rekreation. Men den som söker avbrott från tristess söker folk (Grahns, 1991).

Ska en park locka till sig människor från ett stort upptagningsområde måste den ha speciella egenskaper eller utseende. I genomgången av forskningen verkar rekommendationen vara att avståndet från bostaden ej bör överstiga 1 km. Patrik Grahns gör värderingen att upp till 600 m är bra. Sedan ställer han upp riktlinjer för utformning och innehåll. Här kommer ett urval av dessa huvudsakligen tekniska normer.

- Parken bör ha hårdjorda parkvägar som är väl dränerade
- riktiga sittplatser
- handikapptaletter.

För att få det bästa betyget bör det även finnas rosor, perenner och annueller.

Det konstateras att utformningen påverkar vilka aktiviteter som sker i en park. Grahns undersökning av parkerna i Lund resulterar i slutsatsen att attraktiva områden inte är hårt belastade av trafik, åtminstone någon generation gamla, homogena när det gäller arkitektur och är välskötta med uttryck för hantverksglädje. Parkbesöken handlar inte bara om aktivitet vilket i undersökningarna exemplifieras genom en intervjuperson som har svårt att karaktärisera vad man gör i parken. "It is more a question of an overall impression, a feeling" (Grahns, 1991 s 234).

Svaret på vad god parkdesign är ger Patrik Grahns inlindat i filosofiska funderingar. Han hävdar att gestaltningen pekar på människans behov av liv, frihet och lycka. Människan har använt sig av vatten och grönska för att skapa parker under flera tusen år. En symbolik har skapats för att manifesterat livet. Sedan menar han att miljöer där man känner sig trygg blir en del av en individs identitet. Att lycka innebär att finna erkännande. Att sträva efter det sköna samhället innebär att hitta hem. Stadens uterum kan ge möjlighet för människor att finnas sig själv och att knyta an till en plats mänskligt och kulturellt.

Åsikter från yrkesverksamma

Med syftet att få en bredare syn på vad som är en god park samlade jag delar av team landskap på Norconsult (f.d GF Konsult) i Göteborg för att höra deras synpunkter som yrkesverksamma. Förutom mig själv var det tre landskapsarkitekter, två landskapsingenjörer och en designer som diskuterade ämnet under en längre eftermiddagsfika.

Sammanfattningsvis så ansågs följande punkter viktiga för att skapa en god park.

- Parker bör ha en helhetsdesign baserat på ett koncept som man känner igen i varje del.
- En bra park uppföljer sina definierade mål.
- Det ska inte råda någon tvekan till att man är i parken.
- Parken är en vistelseyta som ska inbjuda till att flanera. Det bör dock vara lätt att hitta och förstå strukturen. En hierarki bland gångvägarna är önskvärt.
- Parken ska vara en kontrast till omgivningen. I storstadens stress innebär det kanske en avslappnande fickpark. I förorten efterfrågar man kanske istället aktivitet.
- God parkdesign har ett medvetet visuellt förhållningssätt till omgivningen.
- Exempel på god gestaltning är att man med planteringar skapar djup och perspektiv.

Informationen från avsnittet är värdefull inför gestaltningsarbetet med parken. Den amerikanske professors synpunkt att man ska definiera mål (objectives) för den specifika platsen är ett stöd i hela upplägget av examensarbetet d.v.s min vilja att skaffa mig "förståelse för de lokala förhållandena".

Dessutom tar jag med mig en rad handfasta råd om hur man skapar en god park exempelvis att den bör anpassas efter olika åldrar och vara platsspecifik. Patrik Grahns bekräftar de tankar jag haft tidigare att utemiljön ger möjlighet för människor att knyta an till en plats. Det är en grund för funderingar jag kommer att återkomma till längre fram i examensarbetet.

Modernistiska förorter

Jag valde att arbeta med ett grönområde angränsande till en typ av stadsstruktur som jag visste hade blivit häftigt kritiserad för utemiljön. Mitt arbete har också bestått av att utreda ändrat markanvändande för en tomt. Som bakgrund till examensarbetet blev en naturlig utgångspunkt att läsa om vilka tankar och förhoppningar som fanns under tiden för den stora stadsutbyggnaden som skedde under de så kallade rekordåren mellan 1960-1975.

Biskopsgården byggdes precis innan och under denna perioden. 1958 hölls en bomässa i Biskopsgården som blev ett avstamp mot den nya typen av stadsbyggande i Göteborg. Kunskaperna om varför man byggde som man gjorde och kritiken mot resultatet hoppas jag ska ge mig en bättre möjlighet att föreslå en positiv förändring i stadsväven som det ändrade markanvändandet av parkeringsytan kan innebära.

Förortsbyggandet

Runt 1900 var bostadssituationen i Sverige allt annat än idyllisk. Trångboddheten i städerna var stor, gårdarna fulla med sophus och utedass vilket gjorde att sjukdomar lätt spreds. Det var industrisamhällets framväxt och den växande urbaniseringen som hade skapat nya förutsättningar för städerna (Andersson, 2000). En del debattörer skrev att de befintliga äldre dåliga bostäderna var roten till många av problemen i samhället. Vid denna tidpunkt bildades filantropiska sällskap för att förbättra arbetarnas bostäder (Lilja, 1999).

Än värre var det i England där industrialiseringen hade fått fart tidigare. Ebenezer Howard publicerade 1880 tankar för en ny typ av stad - trädgårdsstaden. Tanken var att förena stad och land. Trädgårdsstaden skulle erbjuda frisk luft, grönska och ett bra boende till låga priser. Trots ambitionen om att erbjuda ett sunt boende för arbetare så var det framför allt tjänstemän som bosatte sig i de områden med trädgårdsstadskaraktär som byggdes i Sverige i början av 1900-talet.

Trädgårdsstadsvisionen lyckades inte lösa bostadsfrågan. Idéerna om det gröna idealsamhället omformades av de modernistiska arkitekterna som vill höja arkitektperspektivet från husbyggnad till plan och samhällsnivå. Trädgårdsstadens epok följdes av smalhusstadens epok under 1930-talet (Andersson, 2000).

I mitten av 1940-talet kom den första kritiken mot de nya förstäderna. Det ansågs att utformningen kunde leda till att människorna isolerades ifrån varandra. Även separeringen av bostad och arbete fick kritik. Efter andra världskriget var det grannskapsplaneringen som blev idealet. Tanken var då att man skulle skapa fysiska förutsättningar för gemenskap. Att avgränsa området med trafikleder skulle skapa en helhet och ge identitet. Arkitekterna Uno Åhrén och Göran Sidenbladh, som var framträdande i

rörelsen för grannskapsenheter, sa att för att dessa skulle fungera var det en förutsättning att gruppens medlemmar tillhörde samma socialklass (Lilja, 1999).

I Sverige tog det socialdemokratiska partiet till sig funktionalismen som en del av modernisering av landet. Politiker och arkitekter skulle gemensamt skapa en ny typ av stad i kontrast till det sena 1800-talets miljöer. Tillsammans med ett anspråk på vetenskaplighet och objektivitet blev den nya stadsplaneringen och arkitekturstilen en stark kraft i samhället (Rådberg, 1997).

På 1950-talet byggdes de första mer storskaliga områdena bland annat Vällingby utanför Stockholm. Det var ett genomslag för modernismens tankar om att bland annat ta bort gaturummet och lösa upp de traditionella kvarteren. Området blev uppmärksammat internationellt (Andersson, 2000). De modernistiska arkitekterna ville skapa en plattform för ett modernt liv och slå sig fri från den gamla synen på arkitektur (Lilja, 1999). Den avskalade estetiken var ett resultat av en ideologisk ovilja mot ornament (Bergström, 2000). För att skapa ändamålsenliga miljöer delades bebyggelsen in i zoner och man slutade bygga kvarterstad. Alla lägen skulle vara jämlika och "trångboddheten ersättas med ljus, luft och grönska..." (Lilja, 1999 s 35). Fysiska gränser symboliserade utestängdhet och ett av modernismens mål var den fria rörelsen.

Utveckling mot ett allt mer industriellt byggande drevs vidare bland annat av bristen på arbetskraft och den fortsatta stora efterfrågan på bostäder. (Vidén och Lundahl, 1992). 1965 togs beslutet om att bygga en miljon nya bostäder dvs. det så kallade miljonprogrammet (Andersson, 2000).

Detta arbetes fokus är förorten som framförallt består av hyreshus. Hur har en denna typen av bebyggelse kunnat få så dåligt rykte? Jag tror att det är viktigt att fundera kring synen på förorten. Politiker, planerare och andra har länge fört en ganska högljudd debatt kring förorten som har fokuserat på problemen. Vi får dock inte glömma att det finns även boendekvalitéer i dessa områden. Min fråga som landskapsarkitekt är hur skapar man goda miljöer? Genom att fundera och läsa olika debattörers åsikter hoppas jag komma närmare ett svar på den frågan.

Synen på förorten

Synen på förorten hänger starkt ihop med synen på staden. Som det visades i det föregående avsnittet har stadsbyggnadspolitiken haft olika ideal. Längre har staden setts som något ont och man skulle därför hitta alternativa bebyggelseformer. "Storstaden fördärvade sederna och förstörde miljön" ansåg exempelvis Ebenezer Howard (Rådberg, 1997 s132).

På senare tid har dock förespråkarna för storstaden vunnit allt mer kraft. En utgångspunkt i denna rörelse är Jane Jacobs som med sin bok "The Life and

Death of American Cities” har haft stor betydelse för att lyfta fram vardagslivet i den moderna staden. Boken ses numera som en klassiker inom stadsplaneringsdebatten. Författarinnan och ville lyfta fram vitaliteten samt mångfalden i storstaden grannskap (Lilja, 1999).

Elisabeth Lilja skriver att det ofta är planeringen och inte människosynen som har setts som orsak till de misslyckade bostadsområdena. Planeringen har idag inte 50 och 60-talets fokus på att förbättra vardagen. I dagens planering finns det inte längre en enighet om vad som är välfärd, trygghet och frihet utan man ser istället ofta på det omvänt det vill säga genom att lyfta fram problemen kan man säga att här råder inte välfärd och man klassar vissa områden som utsatta. Detta är något som planerarna gör med sitt perspektiv utan att se till de boendes värden. Elisabeth Lilja skriver att metoden kan vara till hjälp för att fatta beslut om att handla men inte hur. Istället menar hon att kunskapen om människornas relation till den byggda miljön och dess mänskliga kvaliteter bör få allt större betydelse (Lilja, 1999).

Det finns samtidigt också en motvilja mot att peka ut miljonprogramsområdena som problem. Detta menar Johan Rådberg professor i stadsbyggnad, beror på tre faktorer dels pga. att bland politiker har det ansetts som en stor framgång att man lyckades bygga bort trångboddheten. Därtill vill bostadsbolagen inte ha en problemsämpel för att kunna hyra ut lägenheterna och slutligen så har diskussionen blivit känslig beroende på att det bor en stor andel invandrare i dessa områden. Johan Rådberg anser att felet i stadsplaneringen inte har varit den politiska viljan utan att det är den funktionalistiska planeraridrommen om den effektiva staden som är felaktig (Rådberg, 1997).

Kritiker till funktionsuppdelningen menar att trafiksepareringen tog bort det som är kärnan i staden nämligen konflikter mellan olika funktioner. Exempelvis när handeln inte rymdes på gatan skapade man ett torg eller som i Göteborg där man fick anlägga kanaler och broar i innerstaden för att dränera. Detta har berikat staden. Inger Bergström kritiserar det storskaliga byggandet av förorter inte på grund av storleken utan för att hon anser de är fula. Allt är uppfört samtidigt, allt i en stil, i en etapp, ofta i samma material (Bergström, 2000).

Gösta Blücher professor vid Blekinge tekniska högskola går så långt som att skriva att det är missnöjet med planeringen av bland annat miljonprogramsområdena som generellt har minskat förtroende för all samhällsplanering. Han påstår att politikerna i alla fall tidigare ägnat sig åt detta pliktskyldigt utan engagemang. I och med den allt mer aktuella viljan att hantera miljöproblemen anses dock samhällsplaneringen få en ny legitimitet (Blücher, 2000).

Det har framförts åsikter om att synen på den modernistiska förorten har präglats av betraktarens kön. Enligt denna tes skulle manliga forskare ha betonat att det sociala livet som fanns i kvarterstaden utarmades. Männenn

tillbringade sin tid på arbetet eller i bostaden. ”I ett kvinnoperspektiv har förändringarna beskrivits som positiva eftersom moderniseringen av boendet för kvinnorna innebar en befrielse och stora lättnader i vardagen” (Lilja, 1999 s 46).

Min slutsats är att i en tid där det talas mycket om stadsmässighet så får man inte glömma att förorten varken är kvarterstad eller landsbyggd. Att göra en metamorfos mellan två former är svårt men lyckas det kan kvalitéer överföras från båda ursprungskällorna. Biskopsgården skulle behöva förstärka stadskaraktären genom fler arbetsplatser samtidigt som man låter sig inspireras av landsbygden och utveckla småskaligheten. Elisabeth Liljas synpunkt att vi generellt behöver bli bättre på att se människors relation till den byggda miljön är viktig.

Bild med lekande barn från en av storgårdarna i Norra Biskopsgården.

Jag vet att områden från rekordåren har genomgått en mängd upprustningsprojekt och förändringar. Innan jag själv ägnar mig åt ytterligare ett sådant känns det viktigt att titta på vad som har gjorts tidigare.

Förändringar och upprustningsprojekt

Direkt vid avslutandet av miljonprogrammet inrättades ”miljöförbättringsbidragen”. Mellan 1975-1986 genomfördes 1700 upprustningsprojekt med syftet att förbättra dålig närmiljö. Ett krav för att få dessa bidrag var att hyresgästerna skulle erbjudas medverka i planeringen. Man kunde få bidrag till en rad olika åtgärder t.ex. planteringar, ny rumbildning och främjande av alla åldrars utevistelse med mera (Kristensson, 1994). Exempel på åtgärder som utfördes på husen är inglasade balkonger och skärmtak över entréer (Särnbratt, 2006).

Under 1970-talet och första hälften av 1980-talet gjordes stora ansträngningar att fysiskt rusta upp vissa områden. Senare har insatserna koncentrerats till att mer främja social gemenskap och skapa mötesplatser. De två typerna av åtgärder kan även kombineras. Från att i början ha varit centralt styrda är förnyelseprojekten nu mer lokalt förankrade. Exempel på statliga insatser är Miljöförbättringsbidragen, Förnyelsebidraget, Plus-projektet, Blommansatsningen och Storstadsatsningen (Martinsson, 2005).

En del av miljonprogramsområdenas byggnader hade tekniska brister som har åtgärdats. Bland annat skapade den höga produktionstaktens problem med vattenläckage. En del områden fick på 70-talet en funktion som reserv på bostadsmarknaden när allt fler småhus producerade (Särnbratt, 2006). Forskare menar att subventionerandet av småhusbyggnationen på 1970-talet innebar en utarmning av hyresområden (Andersson, 2001).

Den eftersatta skötseln och underhållet spädde på bilden av utemiljön som torftig. På 1980 och 90-talet blev åtgärderna allt mer drastiska i form av så kallade ”Turn-around” ombyggnad vilket syftade till att förändra bebyggelsens karaktär (Särnbratt, 2006). I vissa fall handlade det också om att omvandla hyresrätter till bostadsrätter. ”Upplåtelseformen – hyresrätt... innebär mindre eget engagemang för bostaden, större inslag av ensamboende och högre omsättning av de boende” (Andersson, 2001 s128).

Genomgången av förortsbyggandets historia och synen på förorten har gett en generell bild av hur modernistiska förorter var tänkta att fungera och vad som därefter har kritiserats. Dessa insikter tar jag med framförallt till planerandet av parkeringssytan. Den insamlade informationen är inte direkt applicerbar men utgör en viktig bakgrund och visar Norra Biskopsgården i ett sammanhang.

Som blivande landskapsarkitekt intresserar jag mig särskilt för ”det gröna”. Det är i förorten som friytorna och naturen har fått störst utrymme som element i stadsbyggandet. Men det är ofta just utemiljön som också fått den häftigaste kritiken. Forskning har idag visat vikten av grönska i närheten av bostadsområdet och vilka positiva effekter som den kan ha på hälsan. Ändå så är ohälsoproblemen i Göteborg som störst i ytterstadsdelarna. Nu är det självklart andra faktorer som spelar in men att undersöka ”grönstrukturen” och dess uppbyggnad i förorten känns viktig inför det kommande gestaltungsarbetet.

Grönstruktur

En bild på den väg som försörjer hela stadsdelen med trafik får inleda avsnittet om grönstruktur

Definition av begreppet grönstruktur

Enligt definition av Karl Lövré så är grönstruktur ”Strukturella egenskaper hos och faktorer bakom konfigurationen och fördelningen av gröna områden och koncept i ett stadsområde. Morfologiskt betingat begrepp” (Lövré, 2003 sida 16). Boverket skriver att ”Grönstruktur i städer och tätorter är, liksom bebyggelsestruktur och trafikstruktur, en överordnad struktur som består av ett nätverk av små och stora gröna områden av olika karaktär och funktion”. Även hydrologiska system under mark omfattas av begreppet. Som en del av en ekologisk samhällsplanering skriver Boverket att det är viktigt att behandla de gröna frågorna med övriga struktur och markanvändningsfrågor (Tallhage, 1999).

Grönstrukturen i förorten

I de nya förorterna växte en ny sorts park fram skriver Thorbjörn Andersson i *Parker i Stockholms förorter*. ”Mälarlandskapet slipande berghällar, långa utblickar, kåddoftande tallskog och glittrande insjövikar bar med sig gratisvärden som kunde utnyttjas i den nya stadstypen” (Andersson, 2000 s 35). Avgörande för utvecklingen av de nya parkerna var en skrift av Rutger Sernanders där han introducerar naturparken. Det handlade om att förfina och försköna naturen vilket krävde kunskaper om landskapet och ekologi. Ålstensparken blev något av en prototyp för den nya stilen där anläggningsarbetet bestod av gallring, förbättring av gångstigarna, anläggande av utblickar och pausplatser. Inriktningen fick namnet Stockholmsskolan och förknippas starkt med Stockholms stadsträdgårdsmästare mellan åren 1938-1971 – Holger Blom. Något manifest skres inte utan det var mer av en muntlig tradition som dock fick stor uppmärksamhet (Andersson, 2000).

En av de faktorer som fick störst betydelse för planeringen av de nya områdena var den allt mer växande bilismen. Trafikplaneringens mål var att inte blanda bilarna med gångtrafikanter och cyklister. Man införde ett system där man matade in bilarna utifrån. Till följd av denna tanke blev vägarna ofta barriärer mot naturen och eller andra grannskap (Bergström, 2000).

Det största misslyckandet när det gäller den yttre miljön anses av somliga vara sammanblandning mellan offentliga och privata ytor (Rådberg, 1997). ”Man byggde avstånd istället för gränser” (Bergström, 2000 sida 74). Husen placerades fritt i terrängen vilket gjorde att mellanrum uppstod (Lilja E, 1999). Utemiljön påverkades av byggmetoden bland annat med gångvägar som följde kranbanornas lägen och problem med kompakterad mark (Kristensson, 1994).

Modernismen och byggandet av ”hus i park” innebar att det för första gången i vissa fall var aktuellt att spara ursprunglig vegetation i nya bostadsområden. Eivor Bucht skriver att anpassningen till terrängen i områden som byggdes under 40 och 50 talet hade för avsikt att skapa ”skulpturala effekter”. I dessa områden som byggdes med traditionella hantverksmässiga traditioner, lämnades inte mycket av den befintliga vegetationen trots att det var möjligt. Man anlätade istället ofta trädgårdsarkitekter för att planera marken. Karaktäriserande för deras arbete var att de strävade efter variation och prydnad med fruktträd och individuell behandling av växter (Bucht, 1973).

Under 1960-talet började man använda sig av olika standardkrav på utemiljön. Exempelvis gällde det lekplatser i närheten av huset och större lekparker lite längre bort. Att följa dessa rekommendationer var ett krav för att få statliga lån (Bucht, 1997).

Från att ha handlat om byggande av ”hus i park” övergick byggandet under 60-talet till mer storskaliga projekt allt mindre anpassade till den lokala platsen. Planerarna ansåg då att det inte var möjligt att spara ursprunglig naturmark. I Planstandard 65 för Stockholm står det ”Med en hög bebyggelsekoncentration följer starkt markslitage... naturmark... kan i regel inte användas annat än i större sammanhängande ytor och som skyddsområden” (Bucht, 1973 s 8).

Det anlagda landskapet kritiserades för att se ungefär likadant ut överallt. Träden är planterade samtidigt och är av samma art (Bergström, 2000). Eivor Bucht skriver att växtligheten ”behandlades som arkitektoniska material, med betoning på grupper av växter” (s 9). Målsättningen med de växter som planerades var inte längre att de skulle fungera som prydnad utan man pratade om vindskydd, insynskydd och mekaniska skydd. En annan utveckling som vi ser är övergången från lokalt producerat växtmaterial till storskalighet även i växtproduktionen och i vissa fall import från utländska plantskolor (Bucht, 1973).

En åsikt kring planeringen i miljonprogramsområden är att miljöerna har en påtaglig brist på mening. Människor har en inombords önskan att känna en stolthet över sitt bostadsområde. Bristen på positiva upplevelser är ett hot mot identiteten och kan leda till känslor av osäkerhet och utsatthet skriver Elisabeth Lilja. ”Det är svårt att känna något för parker som består av ytor men saknar innehåll” (Grahn, 1991 s 46). Karl Lövré skriver i sin avhandling att det karaktäriserande för bland annat miljonprogramsområdena är bristen på gröna koncept och detta kan ses som en ”landskapsarkitektonisk analfabetism i stadsbyggandet” (Lövré, 2003 s 42).

När jag läste om den så kallade ”Stockholmsskolan” så fick jag nästan lite av en aha-upplevelse. Jag såg helt plötsligt närområdet Svarte Mosse i ett helt annat perspektiv och sammanhang dvs. som en avsiktligt skapad naturpark.

Min slutsats av grönstrukturforskningen applicerad på Norra Biskopsgården är att mellanrummet som uppstod mellan husen i saknar gröna koncept. Detta har man försökt åtgärda i efterhand men ytorna är i smala och långsträckta mellan storgårdarna och därför svåränvända. Detta gör arbetet med parken vid Svarte Mosse än viktigare för där finns möjlighet att skapa en vistelseyta för hela stadsdelen.

Norra Biskopsgården, en historisk tillbakablick

Efter att ha tittat på förortsbyggandet och grönstrukturen mer allmänt väljer jag att specifikt titta på den lokala historien. Jag vill försöka förstå Norra Biskopsgårdens tillkomst och utveckling fram till idag. Det vill säga varför det ser ut som det gör idag.

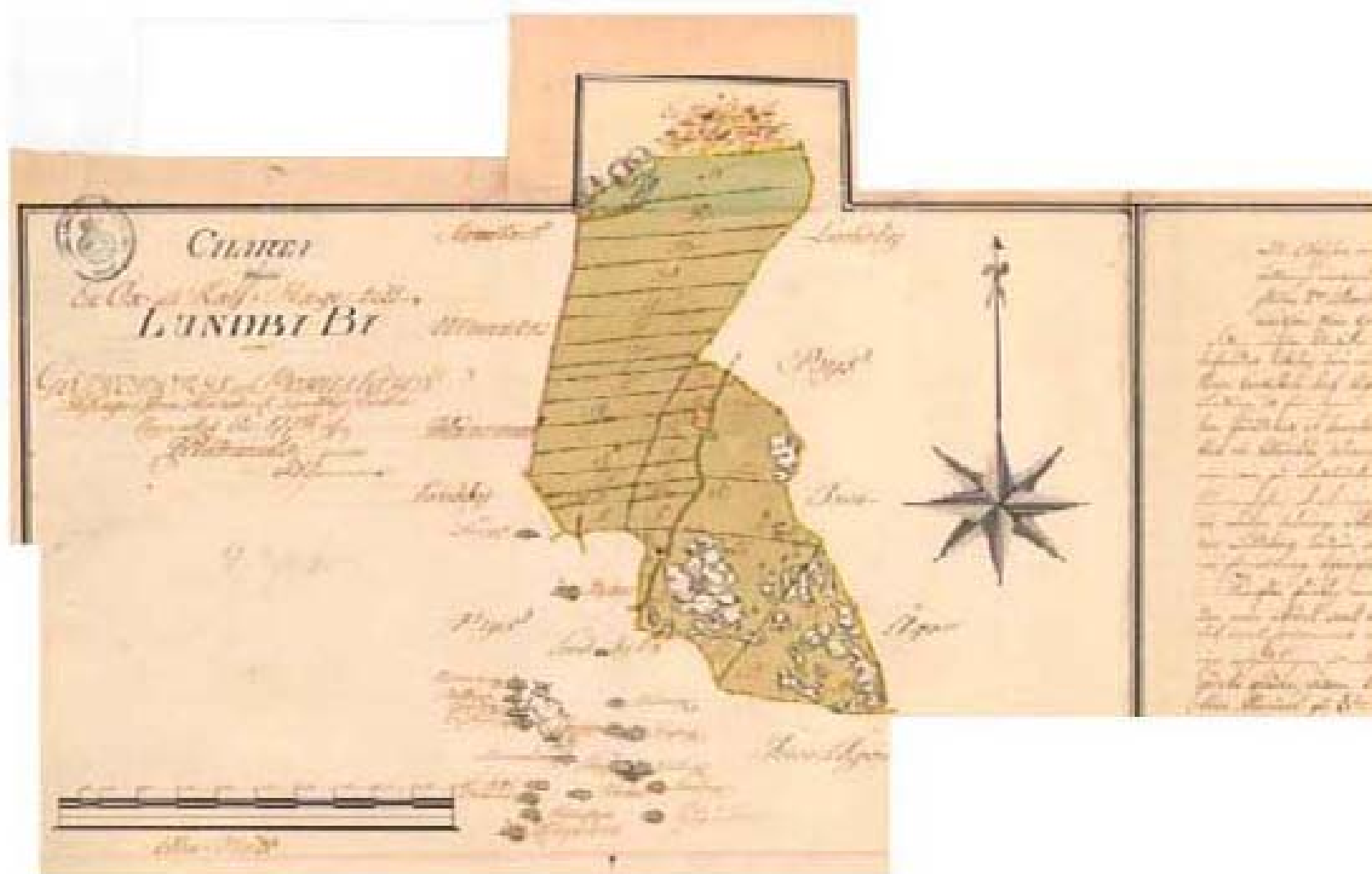
Göteborg och Hisingen fram till 1958

Det har funnit människor på Hisingen sedan lång tid tillbaka. De äldsta spåren finns uppe på berghällarna eftersom havsnivån då var högre och dateras från bronsåldern (dvs för ca 3000 år sedan). De första människorna höll sig nära kusten då fisket i havsbandet var viktigt. I och med att människorna blev jordbrukare och övergav nomadlivet förändrades landskapet allt mer. Bete gör att skogen ger vika för ljungheden. Skogen skövlas allt mer och på slutet av 1700-talet finns inte så mycket kvar. Linné skriver under sin resa i Bohuslän och Västergötland att det i stor utsträckning saknas skog (Natur och Kulturvårnsprogram del 4 kulturlandskapet 1979).

Fram till 1658 när Bohuslän blev svenskt gick gränsen mellan Sverige och Norge genom Biskopsgården. Stengärdesgården som numera markerar gränsen mellan Bohuslän och Västergötland finns fortfarande kvar. Historiskt tillhör Biskopsgården Lundby gamla socken. Byn Lundby har anor från fornnordisk tid och en av gårdarna användes när biskopen kom på besök. Denna gård vars utmarker sträckte sig upp över bergen har gett Biskopsgården sitt namn (Älfvåg och Florberger 2006).

Hisingen har alltid setts på med en viss skepsis av göteborgarna på andra sidan älven. De länge mer lantliga trakterna "koloniserades" med hjälp av varvsindustrin som brohuvud i mitten av 1800-talet. Varvsindustrin fick sitt centrum vid älvstranden och kring denna byggdes bostäder för arbetarna. (Caldenby, Linde och Ohlsson 2006)

1906 blev Lundby en del av Göteborg. På 1920-talet startade Volvo sin verksamhet och expanderade senare med en ny fabrik i Torslanda. De växande industrierna krävde allt fler bostäder. I början så byggdes de nya bostäderna småskaligt mellan bergsknallarna.

Karta över Lundby socken från 1778. Källa Lantmäteriet

I och med att spårvagnsnätet drogs över Göta Älvbron 1939 blev utbyggnaden gradvis allt mer storskalig och kulmen nåddes 1958 med utbyggnaden i Norra Biskopsgården (Caldenby, Linde och Ohlsson 2006). Målet var att bygga en satellitstad med 35000 invånare. Man började med Södra Biskopsgården och framstående arkitekter anlätades. "Stadsplanerna var ambitiösa med mycket varierad bebyggelse och, väl inpassad i den vackra naturen" (Brink och Sundström, 1996 sida 43).

Stadsplanen för Norra Biskopsgården är antagen 1956. "Området begränsas i vänster av en större damm, belägen ca 250 m från stadens gräns mot Björlanda, samt en bäckravin söderut från denna damm" (Beskrivningen till Stadsplan 1956).

Bilden är en inzoomning av stadsplanen från 1956. Källa arkivet på stadsbyggnadskontoret i Göteborg

1958 hölls bostadsutställningen Boplats 58 i södra Biskopsgården. I utställningsprogrammet står att syftet var att visa "var vi idag befinner oss på vägen till standardhöjningen i avseende till våra bostäder" (Utställningsprogram Biskopsgården 1958). Man ville också pröva nya tekniker och metoder. Drömmen om den moderna ljusa och rymliga bostaden lockade

många från trångboddheten i Lindholmen och Brämaregården.

I beskrivningarna till stadsplanen 1956 står det bland annat att uppställningsplatserna för bilar har "koncentreras till vissa lättillgängliga platser för att kunna reservera mark till användbara och sammanhängande grönytor för invånarnas behov och trevnad". Det står också om Flygvädersgatans läge utanför bebyggelsen "För att inom bostadsgrupperna kunna anlägga korsningsfria gång och cykelvägar till skola och centrum"

Avvattning och ledningsdragningarna hade redan skett vid denna tidpunkt och beskrivs i planen. Antagligen har detta innefattat schaktning och utfyllnad vid Svarte Mosse. Ytan norr om mossen är enligt muntligt uppgift från flera boende uppbyggd på bilvrak.

Norra Biskopsgården 1958-2008

Biskopsgården byggdes etappvis mellan 1956-1965 med de äldsta delarna i söder och de nyare i Länsmansgården längst upp i norr. De större hyreshusen i Norra Biskopsgården byggdes 1957-1959. Sjumilaskolan tillkom 1964 (Stenberg, 2004).

På 1950 och 60-talet skedde en relativt stor arbetskraftsinvandring och många av dessa nya göteborgare bosatte sig i Biskopsgården vilket gav området en viss invandrarprägel. Andelen yrkesverksamma och medelinkomsten var högre än genomsnittet (Älfvåg och Florberger 2006).

1961 ändrar man stadsplanen för att tillåta bilparkering på området där man idag har streetsportplaner. "Den ianspråktaga marken synes i övrig ej ha väsentligt värde som parkmark" (Beskrivningen till Stadsplan 1961).

Från att ursprungligen ha haft gott rykte förvandlades Biskopsgården till ett lågstatusområde i och med att många resursstarka flyttade ut. "eftersatt underhåll och dålig lukt från närliggande raffinaderi sägs vara en bidragande orsak" (Brink och Sundström 1996 sida 43). Under perioder har lägenheter stått tomma. "De lokala torgen har fått hård konkurrens av stormarknader (Brink och Sundström 1996).

I början av 90-talet så revs det stora hyreshuset öster om vattentornet pga eftersatt underhåll och outhyrda lägenheter. Under friidrotts VM i Göteborg 1995 bodde de aktiva på Heden i hus som ursprungligen var tillverkade för OS i Lillehammer 1994. Denna "VM-by" flyttades till Norra Biskopsgården och blev ett nytt inslag i området (som tidigare bara bestått av hyresrätter) (Stenberg, 2004).

I början av 2000-talet var betyget för Norra Biskopsgården så lågt i Bostadsbolaget egna enkäter att de beslutade sig för att genomföra omfattande undersökningar kring vad det berodde på (Stenberg, 2004).

Biskopsgården var ett delområde för storstadssatsningen vars mål löd att ”alla stadsdelar i storstäderna bör uppfattas som attraktiva och trygga av dess invånare, och utgöra goda och hälsosamma livsmiljöer”. Jenny Stenberg forskare på institutionen för arkitektur vid Chalmers Tekniska högskola i Göteborg har gjort en utvärdering kring detta arbete med avseenden framför allt på trygghet. Hon skriver dock att det inte genomfördes några projekt gällande utemiljön trots att man i den första handlingsplanen bland annat hade pekat ut utvecklandet av ett Svarte Mosse till ett inbjudande rekreationsområde. Detta tros bero på att tjänstemännen i början av projektet inte trodde att de fick sätta av pengar till åtgärder av den fysiska miljön. Förutom en satsning på Svarte Mosse så diskuterades också en upprustning av spårvagnshållplatsen vid Friskvåderstorget men slutligen ansågs det för kostsamt och tidskrävande (Stenberg, 2004). Upprustningen av hållplatsen gjordes senare men då med pengar från en tillgänglighetssatsning (muntlig uppgift från Margareta Sjöholm).

Norra Biskopsgården har hamnat i en neråtgående spiral. Kanske kan parken vara ett steg för att skapa ökad trivsel? I övrigt har Biskopsgården en intressant tidig historia som jag tror att få av de boende känner till.

Formuleringarna i stadsplanen från 1956 är intressanta att läsa. Den yta mellan husen som planerades för invånarnas ”behov och trevnad” ser jag idag som den mest svåränvända i utemiljön. Placeringen av parkeringsytan utanför området med syftet att skapa sammanhängande grönytor närmast bostaden fick effekten att man istället skar av kontakten med naturområdet.

Bild på dansbanan vid Svarte Mosse tagen någon gång i början av 1980-talet av Heidi Svahn.

Närmare presentation av arbetsområdet

För att ni som läsare bättre ska förstå kommande avsnitt väljer jag att lägga in en presentation av arbetsområdet så här mitt i den insamlade delen. Till att börja med vill jag ge en kort allmän beskrivning. Stadsbyggnadskontoret gjorde det på ett utmärkt sätt i programmet som utredde eventuellt förtätning i Biskopsgården så jag väljer att låna en del formuleringar därifrån.

”Biskopsgården upplevs som en serie parallella världar, ovetande om varandra, där topografin styr och delar upp stadsdelen med bebyggelse på årsryggar och trafik i dalgångar. Detta gör att orienterbarheten i nord-sydlig riktning är stark medan den på tvärs i öst-västlig riktning är komplicerad och ibland obefintlig” (Älfvåg och Florberger 2006 s 20).

Markanvändningen i Biskopsgården är tvådelad i väster finns friluftsområden i öster ligger bostadsbebyggelsen. Stadsbyggnadskontoret anser att Biskopsgården är geografiskt välintegrerad men har barriärer och gränser som ökar det mentala avståndet till resten av staden. Spårvagnen uppges vara en tydlig länk till city (Älfvåg och Florberger 2006). Det karaktäristiska med Norra Biskopsgården är att gårdarna är stora och slutna. Området är planerat oberoende av terrängen och har storskalig karaktär med relativt låga hus. Stadsbyggnadskontoret beskriver området som slitet (Älfvåg och Florberger 2006 sida 20).

Ett av de mest typiska elementen är gatorna och vägarna. Sommarvädersgatan som går i nord-sydlig riktning är den viktigaste och mest trafikerade gatan i området. Det är bilförbindelsen mellan Länsmansgården, Norra Biskopsgården, Södra Biskopsgården och resten av Göteborg. Gatan med vägkaraktär är omgärdad med grönska vilket förstärker barriäreffekten

Flygvädersgatan är återvändsgatan som leder in Norra Biskopsgården mot Svarte Mosse.

Efter att först ha kört på den större leden och sedan på matargatan så hamnar man i ett av de större parkeringsområdena. Bilden visar parkeringsområdet mellan Norra Biskopsgården och Länsmansgården

Svarte Mosse friluftsområde

”Området är mycket omtyckt – dock används det av relativt få av de boende” (Stenberg, 2004 sida 66).

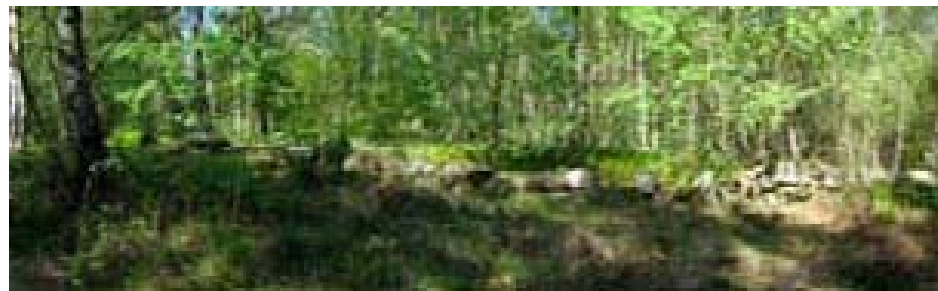
Svarte Mosse är ett 300 hektar stort naturområde med hällmarker, kärr och tjärnar som ligger mellan Biskopsgården och Hisingsleden. Berggrunden består huvudsakligen av gnejsig granit, jordarten är berg i dagen eller tunt jordtäckte. Under senare delen av 1800-talet när det fanns som mest hed var så gott som allt urberg i Göteborg trädlöst. Växtligheten karaktäriseras av tall, björk, sälg och ljung på hällmarker (Natur och Kulturvårsprogram del 4 kulturlandskapet 1979).

En bild som visar hur det typiskt kan se ut med mindre ljungområden och blandskog.

På sina håll finns bestånd av enar vilket är ett tecken på att marken har varit betad. Nu är dock skogen på väg att ta över allt mer och då hotas de ljusälskade enarna. Väster om Svarte Mosse finns det en grav från folkvandringstiden ca 500 efter Kristus. På utsiktspunkten Stora Vette finns ett 3000 år gammalt stenröse från bronsåldern. Det finns också rester av en fornborg från folkvandringstiden som då troligen hade en pallisad av stockar i väster nära Hisingsleden. Skogsområdet som ligger runt Svarte Mosse har troligen fram till 1600 talet bestått av ek som som användes till skeppsbyggnad. Därefter kom en lång period med bete och återplantering med skog skedde först på andra hälften av 1800-talet då med tall och gran. Den fick växa fram till den senare delen av 1900-talet då kommunen röjde och åter igen planterade in ek, tall och hassel (Digital informationfolder Park och naturförvaltningen 2007).

Under 1970-talet så var det flera större bränder i området berättar biologen på Park och Naturförvaltningen i Göteborg, Helena Engvall. För att bevara ljunghedar så är kontrollerad bränning ett alternativ men Helena Engvall är orolig för att sådana åtgärder skulle sända fel signaler i ett område som beskrivs som hårt ansatt av vandalism. Insatser för att bevara det öppna hedlandskapet har koncentreras till andra platser i Göteborg.

En stengärdsgård som en rest av ett historiskt landskap

Naturvärden

När det gäller sällsynta arter så finns nattskär och klockgentiana i skogen enligt en rapport av Thomas Appelqvist (Appelqvist, 1993). I området norr om Stora Vette finns det en population av stor vattensalamander (Haraldson med flera 2003) Arten är upptagen i EU:s art habitatdirektiv vilket innebär att dess lek och viloplatser ska skyddas. I Sverige är arten rödlistad som missgynnad (kategori NT) ”Rik biodiversitet, hög vattenkvalitet och goda ljusförhållanden är viktiga faktorer för en optimal lekdam” (Haraldson med flera 2003 s 3). De vuxna djuren håller sig inom några hundra meters avtånd från lekdammen. För att population ska vara livskraftig är det viktigt att det finns möjlighet till byte av gener mellan populationer.

Svarte Mosse sjö

Vattnet är ej tjänligt för bad. Helana Engvall säger att det är ett faktum som är svårt att ändra på.

Vattenytan är idag ca fem-sex hektar vilket är mindre än på 1930-talet. Förändringen beror på dräneringen av fotbollsplanerna i norr som tidigare bestod av våtmark. Medelvattendjupet är 1-1,5 m och avrinningsområdet 16,7 ha (internt material från Park och naturförvaltningen). Olle Ljungren på Göteborgs Vatten säger att sjön utjämnar flödet ganska mycket, eftersom den är relativt stor jämfört med avrinningsområdet. Normala högfloden borde inte överstiga ca 50-75 l/s. Däremot är avrinningen obefintlig under sommarmånaderna.

Innan vintern 1994 ansågs sjön vara ett av Sveriges bästa karpfiskevatten. Vintern 1993-1994 gjorde det tjocka och långvariga istäcket att en stor del av fisken i sjön dog (internt material från Park och Naturförvaltningen).

Vid sjön finns ett rikt fågelliv. Bland annat häckande gräsand, knipa, skrattmås, knölsvan, sothöna, rörhöna och vissa år vigg (Digital informationfolder Park och naturförvaltningen 2007).

Min slutsats av informationen kring friluftsområdet är att det finns mycket att upptäcka. Jag tycker att man bättre skulle informera om tidigare markanvändande och naturvärden.

Bilder tagna vid sjön 1982 och 2008

Foton från 1982. Källa Park och Naturförvaltningen.

Bilden är tagen framför Sjumilagården mot väster . Vid den lilla bryggan ses barn och mindre roddbåtar.

Om man jämför denna bild med den högra ser man hur mycket skogigare området blivit på bara 25 år.

På ovanstående bild ser man höjdryggen på andra sida sjön.

Foton 2008

Trämuren i framkant tillkom i samband med bygget av VM-byn.

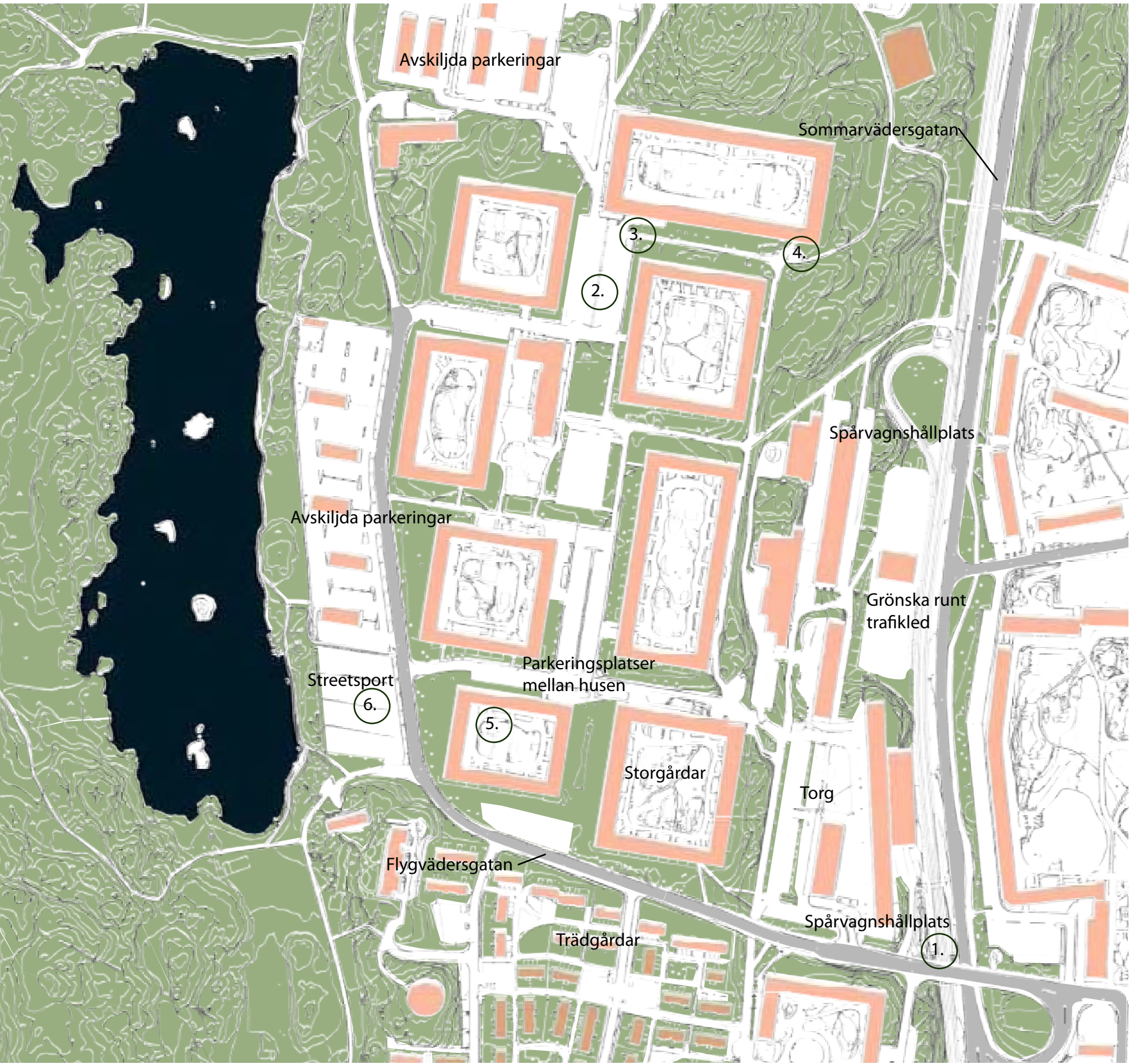

Gångstigen längs med den östra stranden.

Idag dominerar skogen helt den västra stranden.

Plan över de centrala delarna i stadsdelen

1. =fotopunkter för beskrivning
se nästa sida

■ = ej hårdgjord yta

Skala 1:3000
N
↑

Min analys av Norra Biskopsgården

I stadsmiljön är de stora gårdarna och trafiksepareringen det mest karaktäristiska. Övrig struktur består av vägar, parkeringsplatser och klipp hållar som har varit svåra att bygga på. Bostadsbolaget har gjort en lovvärd insats och försökt rusta upp utemiljön och satsat på exempelvis blommande perenner. Men den ursprungliga stadsplanens brister kvarstår. Det finns få platser mellan husen där folk vistas utan man rör sig mest mot något mål. Samtidigt är den glesa strukturen och mellanrummet en tillgång. Gräsmattorna med stenhållar och enstaka träd används kanske inte rent fysiskt men är de positiva och betydelsefulla för en karaktär av ett grönt och naturnära område vilket många upplever som positivt. Skogen finns bara några stenkast bort men matargatan och parkeringsytor gör att avståndet känns längre.

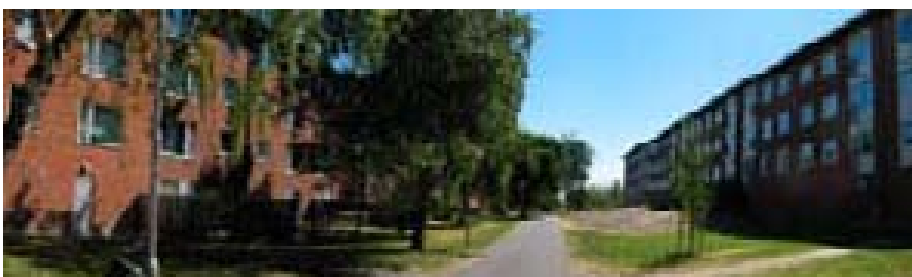
Bilder från stadsdelen

1. Bilden visar spårvagnshållplatsen Friskväderstorget men också hur Norra Biskopsgården ligger uppe på en höjd.

2. Det mest karaktäristiska med grönstrukturen är mellanrummen mellan storgårdarna. Ovan ses en relativt nyanlagd parkeringyta.

3. Promenadväg mellan husen.

4. Skogspartiet som avgränsar Norra Biskopsgården och Länsmansgården. Stigen leder ner mot spårvagnshållplatsen.

5. Bilden visar en av storgårdarna i Norra biskopsgården. Jag tycker att de verkar vara välfungerande. De har relativt stora uppvuxna träd, sittplatser och lektplatser.

6. Upplysta bänkar på lekplatsen med streetsportplanen och garage i bakgrunden

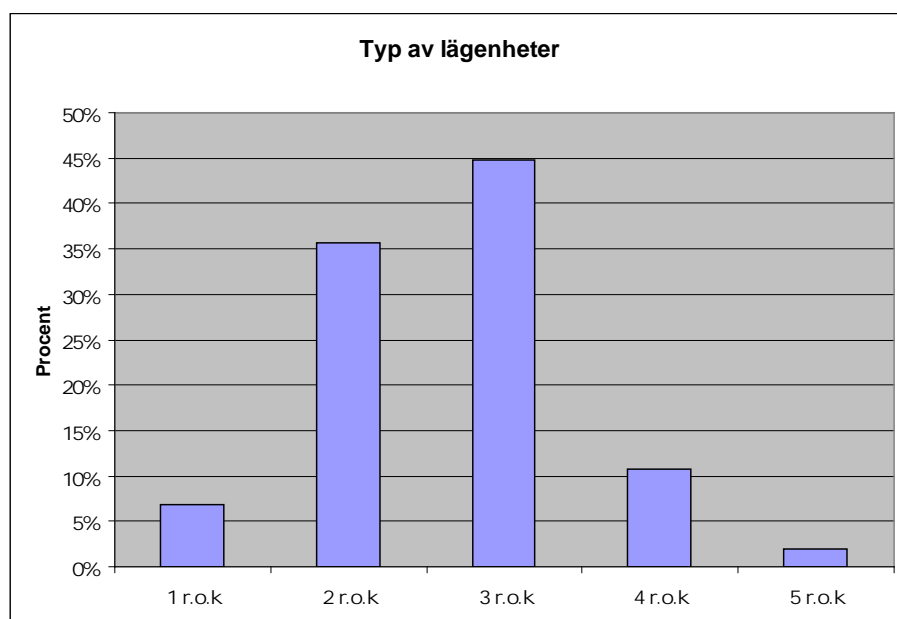
Lägesrapport Biskopsgården 2008

Genom att söka information kring de lokala förhållandena försökte jag ta reda på hur Biskopsgården är som livsmiljö. Informationssökningen är kopplad till en fundering om att förhållandena i Norra Biskopsgården påverkar landskapsarkitektens arbete (frågeställning 3).

Norra Biskopsgården i siffror

Bebyggelsen består till 93 procent av flerbostadshus ägda av allmännyttan byggda mellan 1951-1960. Resterande är 127 småhus med privata ägare. Av de totalt 4576 invånarna i Norra Biskopsgården är 21,8 procent utländska medborgare och 33,5 svenska medborgare födda i utlandet. Av dem har de flesta sitt ursprung i Turkiet (10 %) , övriga Asien (6,7 %) , Somalia (6,2), övriga Afrika 6,6 % och Irak 4,8% (Göteborgsbladet 2008).

I jämförelsen med övriga Göteborg kan man se att andelen unga är hög. Gruppen barn 1-5 år ligger på ett indexerat värde på 178,2 (övriga Göteborg 100) och 6-15 på 155,2. Andelen som är 75 år och äldre ligger på mindre än hälften av Göteborgsgenomsnittet. Den öppna arbetslösheten var i oktober 2007 6,8 procent. Andelen familjer med socialbidrag är 27,8 procent och sjukersättning 11,8 procent. Medelinkomsten bland de 3138 som hade inkomst 2006 var 127300 kr (Göteborgsbladet 2008).

Diagramet visar fördelning av lägenheter i Norra Biskopsgården

Otrygghet i Biskopsgården

”Otrygghet i Biskopsgården handlar snarare om stigmatisering än faktisk förekomst av brott.” (Stenberg 2004 s174)

På uppdrag av Bo Bra i Biskopsgården utfördes en studie kring kriminalitet och trygghet av konsulten Ulf Malm. Syftet var att den skulle fungera som underlag i trygghetsarbetet. Svaren i enkätundersökningen visade att 20 stycken av de svarande hade blivit utsatta av brott och den största delen av dessa brott skedde i Norra Biskopsgården. Bland dem som hade blivit utsatta för brott var det bara hälften som hade anmält det till polisen. Endast 23 procent av de boende i biskopsgården ansåg att det går att parkera sin bil på en trygg plats. Listan på vad de ansåg vara stora problem i området toppades av nedskräpning, buskörning med moped, skadegörelse, brott mot bilar och motorcyklar samt berusade eller drogpåverkade personer.

När det gäller otrygghet så kände 40 % av personerna i enkäten sig otrygga på vissa platser i Norra Biskopsgården. Listan på otrygga platser toppas av vägen till och från spårvagnshållplatsen därefter kommer Svarte Mosse friluftsområde. 83 procent svarar ja på frågan om något bör göras för att öka tryggheten och säkerheten i Norra Biskopsgården. När de därefter fick välja bland åtgärder ser man att de boende tycker att det viktigaste för att minska otryggheten är att få bukt med arbetslösheten. Noteras kan göras att 25 procent av de svarande uppger att skapandet av fler mötesplatser skulle minska otryggheten. 45 procent av dem som svarade på enkäten har planer på att flytta ifrån området och anger otrygghet som ett stort skäl till detta.

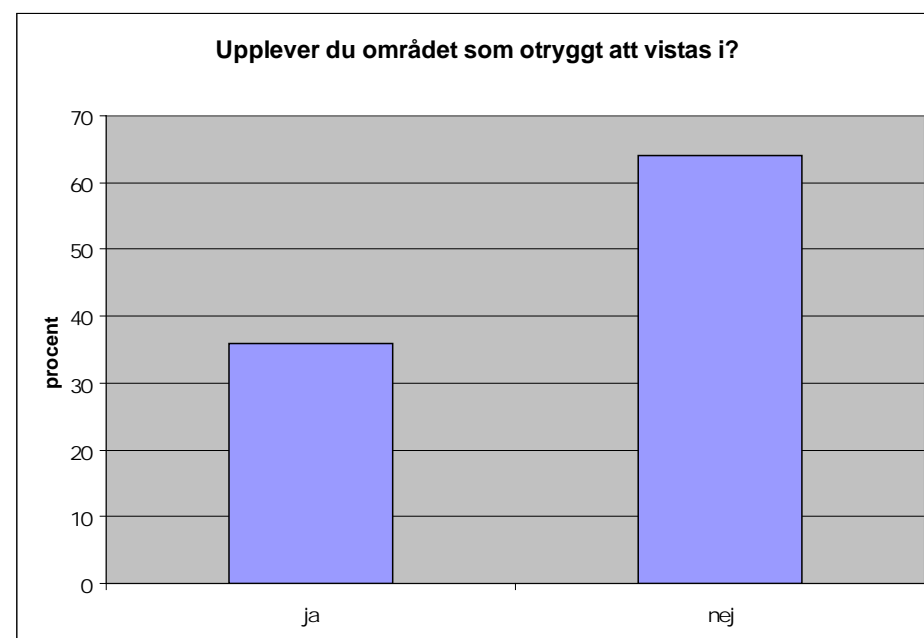

Diagram med resultaten från BoBras Svarte Mosse Undersökning 2001
Källa Svarte Mosse Undersökning 2001 BoBra

I Ulf Malms rapport ingår också ett antal nyckelintervjuer. Den första av dessa är med två poliser. De berättar om hur arbetssituationen ser ut för poliserna i Hisingens närpolisdistrikt med 134000 invånare. ”Idag åker vi

bara på larm. De kriminella verkar ostörda. Förr kunde vi ställa bilen och gå ett varv runt torget – det kan vi aldrig idag. Och vi tvingas prioritera även bland larmen.” säger närpolisbefäl Björn Spikh (Malm, 2004 s 45).

Norra Biskopsgården är stadsdelen med sämst rykte men problemen beror mer på segregation än kriminalitet enligt de två intervjuade poliser. Det mest ”iögonfallande” problemet anses vara ungdomsbrottsligheten.

”- Men det är viktigt att inte fastna i tron att Biskopsgården skulle vara full med kriminella ungdomar, påpekar Björn Spikh. Så är det ju inte. Man kan säga att de som är brottsaktiva är mycket aktiva, men den stora majoriteten biskopsgårdsungdomar är skötsamma.”(Malm, 2004 s 46).

Jenny Stenberg refererar i sin rapport om storstadssatsningen en undersökning som visar att ungdomarna i Norra biskopsgården, Angered och Bergsjön är mest utsatta när det gäller rekrytering till kriminella gäng.

När det gäller bilinbrott är det få av dessa brott som klaras upp. Polisen uppges inte ha resurser för att kunna arbeta förebyggande när det gäller dessa brott utan Björn Spikh betonar åtgärder som den enskilda och bostadsbolag kan vidta. Exempelvis användning av bilkrycka, förbättring av belysning, nedskärning av buskage med mera (Malm, 2004 s 47).

Under 2003 anmäldes 489 brott av dessa var 266 tillgrepp och skadegörelsebrott och 42 misshandelsbrott. Antalet brott är dock färre än genomsnittet i Göteborg om man ställer det i relation till befolkningsmängden. 2003 kunde man se en neråtgående tendens jämfört med tidigare år (Malm, 2004).

När jag träffar Lars Johansson stadsträdgårdsmästare i Göteborg berättar han hur de arbetar med trygghet. De har vissa definierade primära gångstråk som exempelvis leder mellan bostad och spårvagnshållplatsen. Där satsar de extra på arbete med belysning och röjning. Bo Bra anordnar trygghetsvandringarna i Biskopsgården och då medverkar bostadsbolag, Park och Naturförvaltningen samt Trafikkontoret. Tillsammans med de boende går det runt och tittar samt påpekar saker som inte fungerar. Både trafikkontoret och Park och Natur är bra på att snabba åtgärder säger Margareta Sjöholm processledare på BoBra. En del åtgärder som är av mer omfattande och långsiktig karaktär skjuts dock lätt över till nästa år.

Lars Johansson säger att man åtgärdar den upplevda otryggheten. Han betonade att man skulle se rädslan i relation till statistik. Tyvärr är det så att exempelvis de flesta brott mot kvinnor begås i hemmet säger han. Forskning visar ”att de som i störst utsträckning oroar sig för att drabbas av våld eller andra brott är kvinnor”. Denna grupp är dock minst drabbad av faktiska brott (Malm, 2004 s 15).

Avslutningsvis i detta stycke refererar jag till intervju av en somalisk

kvinnor i Jenny Stenbergs utvärdering av storstadssatsningen.

” Men jobbet kommer senare, om jag har trygghet. Den största saken i en människas liv är att ha trygghet så att han kan leva fritt, röra sej fritt, göra vad han vill. Det är det största.” (Stenberg, 2004 s176)

Trångboddhet

Enligt muntlig uppgift från Margareta Sjöholm finns det bostadsgårdar med upp emot 150 barn i Norra Biskopsgården.

Göteborgs-Posten belyste i två artiklar den 4 och 5 maj 2008 trångboddheten i Göteborg. Exakta uppgifter på hur många som bor trångt finns dock inte att tillgå sedan man slutade att föra statistik över hushållssammansättning 1990. Jessica Engström på stadskansliet i Göteborg refereras i artikeln och hon säger att för att få uppgifter måste man knacka dörr (Gren, 2008).

I Norra Biskopsgården fanns 2007 i alla fall 169 familjer med mer än tre barn (med gifta föräldrar)och 56 med ogifta föräldrar. Göteborgsbladet upplyser om att det finns 194 lägenheter med 4 eller fler rum. (Göteborgsbladet 2007). Bara dessa siffror som inte visar hela sanningen talar för att trångboddheten är hög.

En felkälla är att statistiken endast gäller folkbokförda och inte tar hänsyn till asylsökande, tillfälliga andrahandsgäster, inneboende släktingar, vänner eller gömda flyktingar. Forskaren Margareta Popoola som intervjuas av GP säger att trångboddheten gör att barnen flyr sina hem och lever i exil på fritidsgårdar och offentliga platser (Gren, 2008).

I de fastigheter som ägs av det kommunala Bostadsbolaget i Norra Biskopsgården definieras 148 hushåll som trångbodda med mer än tre personer i varje sovrum. Särskilt barnen tycker detta är frustrerande säger Elisabeth Sandberg områdesansvarig i det kommunala Bostadsbolaget. För att barnen ska få lugn och ro har en lokal avsatts till läxläsning (Gren, 2008).

Trångboddheten och det faktum att många i Norra Biskopsgården inte har råd med bil tror jag gör att utemiljön i stadsdelen blir viktigare än i andra stadsdelar. Parker och bostadsgårdars ökade betydelsen blir således en ”utmaning”. En annan utmaning är den höga upplevda otryggheten. Åtgärder för ökad trygghet, skulle kanske få några av de 45 procent som i Ulf Malms undersökning svarade att de ville flytta ifrån område att ändra uppfattning. Arbetet med trygghetsvandringar och primära gångstråk verkar klokt och relativt välfungerande.

Slutligen tror jag att den höga andelen barn och unga är karaktäristiskt för Norra Biskopsgården.

Utmaningar i så kallade utsatta områden

Formuleringen utsatta områden är något jag skriver med visst motstånd. Jag har generellt försökt undvika att spä på den stigmatisering som finns av Norra Biskopsgården.

Under arbetets lopp har jag kommit fram till att det är otryggheten, den befintliga grönstrukturen och en annan kulturell bakgrund som är de största utmaningarna för landskapsarkitekter i så kallade utsatta områden. Sedan tror jag att det finns en koppling mellan den fysiska miljön och segregation. Segregationdebatten är viktig men något jag bara övergripande kommer att titta på i detta arbete. Genom ett upprustningsarbete för bättre boendemiljöer tror jag att man kan minska segregationen. För att få mer kunskap kring begreppet gjorde jag en kortare litteratursökning.

Segregation

Boverket har skrivit en rapport för att belysa det arbete som pågår runt om i Sverige för att främja integration i ”utsatta” områden. De skriver att segregation och integration inte är varandras motsatser. ”Integration har inte samma rumsliga koppling, utan rör samhällets tillstånd och hur olika grupper av människor förhåller sig till detta tillstånd” (Boverket en hel Stad sida 7). Boendesegregation handlar om att olika befolkningsgrupper lever åtskilda. Man brukar då tala om socioekonomisk och etnisk segregation.

I vissa fall när segregationen är så allvarlig att vissa befolkningsgrupper hänvisas till de minst attraktiva områdena kan konsekvensen bli att dessa grupper exkluderas från samhället. I vissa fall hamnar områden ”där resurserna är svagast i en neråtgående spiral” (Boverket 2005 s17). Det är detta som man vill motverka. För i sig kan segregationen även föra med sig positiva effekter som ökad social gemenskap. Det är inte den etniska tillhörigheten som är ett problem utan den socioekonomiska tillhörigheten. Boverket skriver att integration är viktigt för att uppnå samhällelig integration och att boendet är en viktig pusselbit i den strävan. Bostadstyper följer vissa socioekonomiska grupper för att uppnå integration arbetar flera kommuner mot blandade områden med olika upplåtelseformer (Boverket 2005).

Att med hjälp av exempelvis vidareutbildning höja en individs socioekonomiska ställning leder ofta till att det flyttar ifrån det utsatta området. Problemen i de ”utsatta” områdena kvarstår. För att bryta segregation måste man också samtidigt höja attraktivitet i de utsatta områdena (Boverket 2005).

I Boverkets rapport så diskuterar man om det kanske snarare är de negativa effekterna av segregationen som ska bekämpas. Anders Törnqvist citeras där han påpekar att just det har skett i och med av storstadssatsningen i Göteborg. De fyra aktuella områdena har lyfts på flertalet sätt men segregationen kvarstår.

I lägesrapporten visade jag att otryggheten är stor i Norra Biskopsgården därför känns det viktigt att kortfattat fundera kring metoder för ökad trygghet. Jag tror att det är viktigt att särskilja på brottslighet och den upplevda tryggheten. Otrygghet är ett stort och intressant forskningsområde som skulle kunna bli huvudämnet för ett examensarbete så jag gör inga anspråk att vara komplett i min sammanställning.

Att bygga för trygghet

Boverket skriver i sin rapport ”Brott, bebyggelse och planering” att i och med urbaniseringen så har brottsligheten ökat och att mer än hälften av alla brott begås i storstäderna. Detta förklaras bland annat av en minskad social kontroll och att städerna erbjuder anonymitet. Bristen på gemensam historia och sammanhållning gör att man inte på samma sätt identifierar sig med sitt bostadsområde i staden som på landsbygden. Miljonprogrammet ledde till att man skapade områden med en likartad befolkningssammansättning och låg känsla av tillhörighet (Birgersson, 1998).

Kritikerna till den funktionsuppdelade staden menar att befolkade gator och platser där såväl kända som okända människor rör sig ger trygghet och mindre brottslighet (Tallhage Lönn, 1998). Den amerikanska journalisten Jane Jacobs poängterar att platser blir otrygga när de överges. För att förhindra brott menar hon att det måste finnas ett fortlöpande användande. Människor på en plats fungerar brottsförebyggande (Birgersson, 1998). Men enligt Jane Jacobs räcker det inte med folkliv och belysning för att motverka otrygghet det krävs också att människorna är beredda att ingripa om något händer (Lilja, 1999).

Arkitekten Oscar Newman hävdade att den höga brottsligheten i amerikanska allmännyttiga områden berodde på att den fysiska miljöns utformning hindrade de boendes möjlighet att utöva social kontroll. Hans lösning blev att tydliggöra ansvars och ägarförhållanden exempelvis genom att dela upp staden i grannskap utan möjlighet för genomfart för bilister (Grönlund, 2006). Dessa tankar om ”defensible space” och att markera samt förvara revir blev mycket populära i USA (Birgersson, 1998).

Det finns två övergripande sätt att försöka minska brottsligheten antingen social eller ”situationell prevention”. Somliga väljer att se den allmänna sociala välfärdspolitiken som finns/har funnits i de nordiska länderna som en metod för att minska antalet brott. Den ledande forskaren i den situationella skolan är Ronald V. Clarke. Han har förslag på olika metoder för att minska tillfällna till brottsliga handlingar. Det handlar då om försvåra brottsliga handlingar genom hinder och kontroll, öka risken för upptäckt eller reducera brottens lönsamhet. Ökad social kontrollen kan uppnås genom väl sammanhållna gårdar och inte för höga trapphus. De boende ska känna igen varandra och helst också ha inflyttande över sin sfär (Birgersson, 1998).

Parker och naturmark uppfattas ofta som otrygga nattetid särskilt av kvinnor. För att minska möjligheten till brottslighet bör överblickbarheten var god och att inga buskage eller annat skymmande finns i närheten av gångstråken. Bra och jämn belysning samt eventuell verksamhet i form av exempelvis en kiosk är också positivt. Även cykel och gångvägar genom parker upplevs otrygga. En annan problematisk anläggning är parkeringsanläggningar. En metod för att förändra sådana anläggningar är att dela in dem i mindre enheter (Tallhage Lönn, 1998).

Det finns även andra icke fysiska faktorer avgörande för tryggheten. Wolf & Høg visade 1975 nämligen att ”människor som lever i goda levnadsomständigheter visar mindre rädsla än människor som lever under mer osäkra villkor” (Birgersson, s 18 1995).

I Sverige har den allmänt rådande trenden mot otrygghet varit att samla fler människor i närmiljön och att skapa större visuell kontakt mellan människor i bostäder och i utemiljön. Bo Grönlund visar med ett exempel från Sundbyberg att det också är viktigt att arbeta med sociala insatser (Grönlund, 2006).

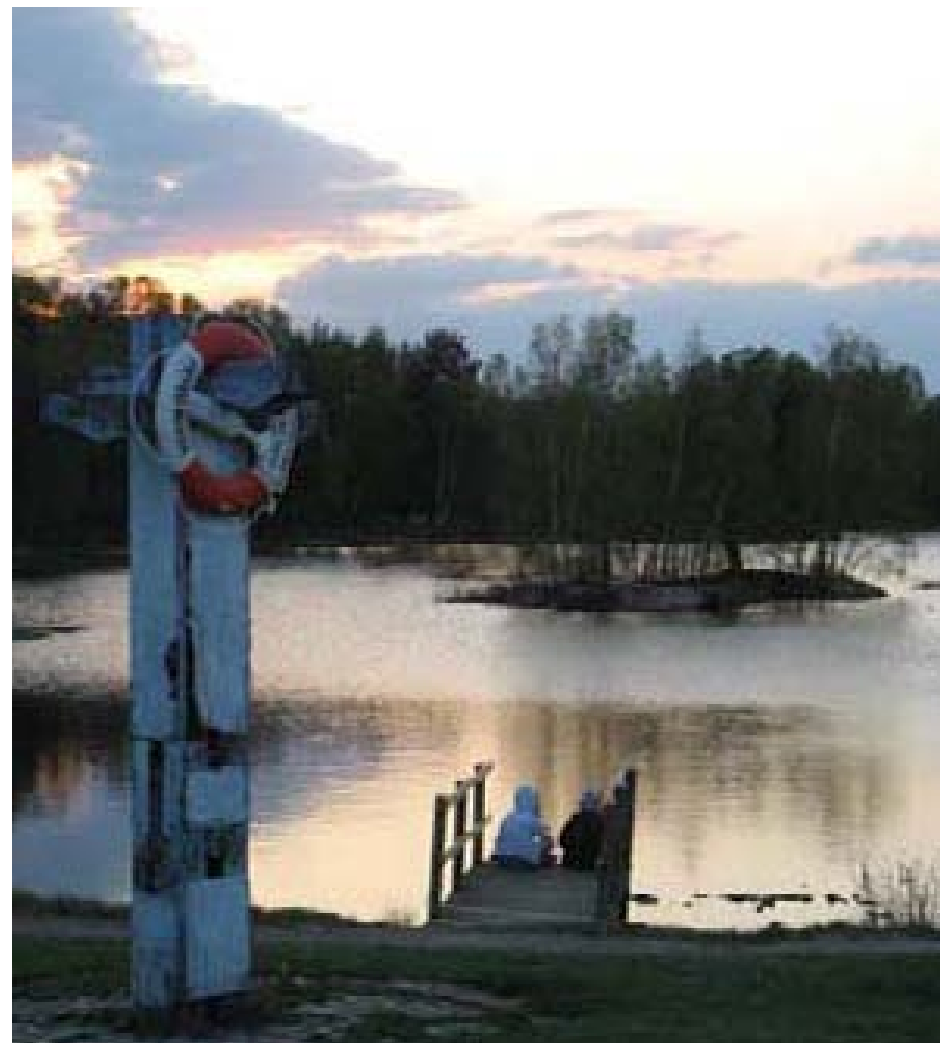
Johan Rådberg drar slutsatsen att de tryggaste områdena är låghusbebyggelse med entré på framsidan mot gatan (Rådberg, 1997).

Min slutsatser från avsnittet om otrygghet är att man bör försöka få fler människor att röra sig vid Svarte Mosse kvällstid samt förbättra belysningen.

Naturen och människan

Som ett litet barn fick jag följa med mina föräldrar ut i naturen samtidigt som naturromantik à la Astrid Lindgren om den goda barndomen i samklang med naturen gick på konstant repris i TV-rutan. Detta i kombination med att jag växt upp i en stad med god tillgång av tätortsnära skog har påverkat min syn på natur och mina friluftsvanor. Det räcker med att komma en bit ner i Europa för att inse att förutsättningarna inte är likadana överallt. Städerna är där kompaktare, grönområdena mindre och skogen i vissa fall obefintlig.

I kapitlet kring grönstrukturen i förorten visade jag på att de nya förortsparkerna i vissa fall utgjordes av en typ av naturpark. Detta tror jag är starkt förknippat med en ”svensk natursyn” och värdegrund. Den då nya typen av parker uppskattade säkerligen av de första invånarna i förorten. Det var personer som tidigare ofta hade varit bosatta på landsbygden. Idag är det andra invånare i förorten. Biskopsgården består till hälften av boende med annat ursprung än svenskt därför känns det viktigt att fundera lite extra kring hur parker används och vilken syn man har på naturen.

Bilden är tagen vid Svarte Mosse en försommarkväll i maj.

Natursyn

Landskapsarkitekt Thorbjörn Andersson skriver att ”... i få andra länder kan man se ett lands kultur ta så djupa intryck från dess natur, och i få andra länder kan man se så tydlig samstämmighet mellan skapad trädgårdskonst och naturgivet landskap” (Andersson 1997, s 229). Han menar att svensk landskapsarkitektur alltid har försökt närma sig landskapet till skillnad från andra kulturers slutna muromgärdade trädgårdar. Allemansrätten och allas tillgång till naturen är ett resultat av ett glest befolkat land med mycket natur. Det finns även ett andligt förhållningssätt till landskapet påstås han och hävdar att vi i Skandinavien snarare finner gud i naturen än i bibelns Eden (Andersson, 1997)

Yusra Moshtat är miljöinspektör på Miljöförvaltningen i Göteborg och har jobbat med närmiljö och information om miljöfrågor i invandrartäta områden. Hon anser att det är viktigt att se med andra ögon och ta hänsyn till kulturella skillnader i hur man ser på världen. Miljöförvaltningens projekt med naturguidningar för invandrare har inte som syfte att försöka påtvinga andra en färdig mall på hur man ska se på naturen. Det viktigaste målet är i

stället att minska främlingskapet genom att skapa förståelse för det ”svenska” synsättet (Moshtat, 2006).

Birgitta på friluftsförbundet i Biskopsgården berättade att hon hade ansvaret för att utbilda naturguider i ett projekt som fick bidrag från BoBra och en satsning på tätortsnära natur. Men denna satsning får jag intrycket att Birgitta och Margareta Sjöholm nästan är motvilliga att prata. På frågan varför det inte fungerade så gav Birgitta svaret att det berodde på den regniga sommaren.

För att skaffa mig andra ögon gjorde jag två längre intervjuer med boende i Biskopsgården. Det var Margareta Sjöholm på Bo Bra som hjälpte mig att ordna dessa intervjuer som byggde på frivillighet. Intervjuerna hade två syften. Det första syftet var att samla kunskap om parker och naturanvändande i invånarnas ursprungsländer för att bättre kunna förstå natur- och parkanvändandet i stadsdelen. Det andra syftet var att få fler förslag på specifika åtgärder vid Svarte Mosse.

Intervjuer

Bile Hashi är en man i 35 års åldern från Somalia som jobbar på stadsdelsnämnden i Biskopsgården. Han är både utbildad ingenjör och ekonom. Vi träffas på Bo Bras kontor vid Friskvåderstorget.

Jag inleder samtalet med att berätta om mig och mitt exjobb. Något ovetenskapligt så framför jag min åsikt att parken här kanske är viktigare än parkerna än i stan pga av de förhållanden som finns i Biskopsgården med trångboddhet och sociala problem. Han betonar närheten till sjön och att det kan vara svårt att ta med sig barnen på spårvagnen till Slottsskogen och att alla inte har bil.

Bile Hashi var 10 år när de lämnade Mogadishu. Hans pappa var en ganska högt uppsatt tjänsteman. Det åkte ofta till parker på eftermiddagen när pappan kom hem från arbetet. Då tog de med sig två mattor, nötter och frukt som man delade när sönerna följde med pappan och döttrarna mamman i parken. Bile berättar att i Somalia finns det en manlig och en kvinnlig del i parkerna. Avskärmningen kan exempelvis bestå av toaletter eller andra mindre hus. Han har haft funderingar på att en anledning till varför ensamma somaliska kvinnor inte besöker Svarte Mosse i lika hög utsträckning som män kan bero på traditionerna från hemlandet. Han menar att samma traditioner med könsuppdelat umgänge finns även i andra muslimska länder. Dock säger han samtidigt att vid Svarte Mosse kan somaliska kvinnor i traditionell klädsel samsas med tjejer i bikini eller män med stort skägg. De känner sig tryggare där och mindre uttittade än i exempelvis Slottsskogen.

Bile berättar hur hans liv och jobb stundtals är mycket stressigt. Hans

bild av Somalia är att man stressar mindre där. I Mogadishu finns ingen skog. Knapp några hyresrätter utan mest enfamiljshus. Lekplatser finns inte heller men små parker med egen personal och blommor i varje gathörn. I Göteborgs Botaniska trädgård har han sett blommande färgglada växter som han känner igen från hemlandet. Han vet dock inte vad det är för växter men antagligen någon form av annuell i sommarplanteringarna. Han säger att Botaniska kan man bara besöka mellan maj och augusti och att somalier är lite rädda för kylan. De olika klimatförhållanden är en stor skillnad mellan Somalia och Sverige. Man blir glad för regn i Somalia.

Hur man klarar omställningen till det nya landet tror han mycket beror på bakgrunden. Han kom från en välutbildad familj men tror att det är annorlunda för bönder. Att bo i tio våningshus utan att känna grannarna är en ovan situation. Somalier är en ny invandrargrupp och de har ej fått kunskap om allemansrätten säger han. Det finns även Somalier i Sverige som varit nomader och han kan inte riktigt svara på hur de upplever Sveriges natur.

Bile Hashi använder sig av motionsspåren i Svarte Mosse för att löpträna. Önskemål han har är att man skulle kunna bada i sjön samt att tillgång till toaletter säkerhetsställs. Han brukade svalka sig i duscharna efter löprundorna. Han tycker det är synd att de inte längre fungerar. Ett annat förslag han har är att man ska börja fira gemensamma högtider tillsammans vid Svarte Mosse.

För att få somalier att i större utsträckning använda sig av naturområdet så tycker Bile Hashi att man ska satsa på belysning och eventuellt guidning. ”Någon som går med och visar naturen”.

Behrouz Assadi och Nahid Zandjanchi är ett par i 60 årsåldern från Iran. De märks att de är ganska goda vänner med Margareta Sjöholm. Jag har vissa problem med komma in i samtalet när jag träffar de tre på Bo Bras kontor. Efter att jag presenterat mig och berättar om mitt examensarbete startar samtalet.

De påpekar att naturen ser mycket olika ut beroende på var i Iran man befinner sig. Björk och tall kan vi uppleva som svenska arter men de finns även i Iran berättar de två. Under hela vårt samtal visar Nahid Zandjanchi bilder från hemlandet på Internet. Tillsammans tittar vi även på en Youtube film från en central park i Tehran som vi alla konstaterar påminner om Slottsskogen.

Vi börjar prata om natur och bostadsområden. I Iran finns det inga områden där dessa är integrerade på samma sätt som i Sverige. Nahid Zandjanchi berättar att i Iran åkte man ibland 10 mil för att komma ut i naturen och ha picknick. Hon berättar om en gång när hennes familj tillsammans med 5 andra hade hyrt en buss för att göra en sådan utflykt. Vidare finns det bara anlagda lekplatser i nya områden och fotbollsplaner

bara på riktiga fotbollsstadium. Tomterna är i Iran av tradition ofta inhägnade med murar.

De säger att det har skett vissa förändringar och att iranier nu förtiden i större utsträckning vistas i naturen och bland annat åker skidor. Man plockar dock inte svamp eller bär. Det finns ingen allemansrätt. Sammanfattningsvis säger de att iranierna längtar och vill ut i naturen men att det är svårt.

Behrouz Assadi och Nahid Zandjanchi har tankar om att man skulle ta en lite del av Svarte Mosse området och göra så att det där ser ut som hemma i Iran. Vad de då tänker på är valnötter och mullbärsträd. De två berättar att de ofta besöker den Botaniska trädgården i Göteborg men att de till stor besvikelse sett att valnötsträden har försvunnit därifrån.

Behrouz Assadi berättar lyriskt om mullbärsträden och att man bland annat använder virket till att göra fioler. De blir glada när de upptäcker växter i Botaniska som påminner dem om hemlandet. Något annat de skulle vilja ha är vindruvor och de berättar att de använder bladen i matlagning. I Iran finnas 80 st olika vinstockar och det är därifrån Shiraz druvan kommer ifrån. Den "iranska delen" vid Svarte Mosse kunde gärna enligt dem även innehålla hasselnötter och äppleträd. Jag berättar att det är precis på gränsen att mullbär och äkta valnöt överlever de göteborgska vintrarna. Behrouz Assadi vill inte riktigt tro mig utan berättar då om hur de i den delen av Iran där han kommer ifrån kan bli -40 grader vintertid och att träden klarar det bra. Lägg där till klimatförändringarna menar han så borde det var möjligt även här.

Vi pratar en del om deras första tid i Sverige för snart 30 år sedan och om hur försiktiga de var i början. I början så var mörkret svårt. Exempelvis tyckte de att man inte kunde äta förrän det var mörkt och då man fick vänta länge ljusa sommarkvällar. Nu har de dock tagit till sig den svenska naturen och är ofta ute och promenerar med mera. Det är härligt att ha tillgång till naturen något som de njuter av säger de.

Margareta Sjöholm, Behrouz Assadi och Nahid Zandjanchi

De två intervjuerna är kanske det som jag tar med mig starkast från hela den insamlade fasen. Det känns värdefullt att ha fått denna inblick i hur de kommande parkbesökarna kan tänkas se på natur- och parkmark. Om gestaltningen baseras på denna förståelse tror jag man ökar sannolikheten att besökarna kommer att knyta an till parken. Rent konkret blev jag bland annat inspirerad att använda ett exotiskt växtmaterial och fruktträd.

De olika aktörerna i Biskopsgården

Utvecklingen i Norra Biskopsgården bestäms av flera olika aktörer. För att jag ska få en bild har jag sammanställt vilka de olika aktörerna är och deras arbete i stadsdelen.

Stadsbyggnadskontoret

Göteborgs Stadsbyggnadskontor har tagit fram ett program för hela Biskopsgården som ska ligga till grund för kommande detaljplaner. Detta arbete innefattade en satsning på närdemokrati och att invånarnas engagerades för att komma med åsikter och synpunkter. Syftet med programmet är att genom ”ett tillägg av bostäder och en förstärkning av stadsstrukturen ska stadsdelen förbättras och efterkrigstidens karaktär bevaras och utvecklas”.

I diskussion kring planförutsättningarna citerar stadsbyggnadskontoret Boverkets skrift *En hel stad* ”Hur många insatser som än görs för att förbättra bostädernas standard och boendemiljöns kvalitet, så verkar det som att ett område med låg status förblir oattraktivt så länge ett dåligt rykte plågar området. Man måste därför även jobba med den mentala bilden som människor har av ett område, inte minst de människor som inte själva bor där.” (Älfvåg och Florberger 2006 del 1 sida 10)

Det är två områden i närheten av Svarte Mosse som man föreslås ska bebyggas. Det första området för förtätning är tomten väster om Flygvädersgatan (markerad med en röd rektangel på planen under avgränsningen). Den beskrivs som mycket attraktiv i västerläge och med vattenutsikt. Föreslagen bebyggelse är småhus eller parhus. Man skriver att det är viktigt att säkerställa vattenkontakt i förlängningen av kvarterets gator. Samt att planera en brygga längs den nordöstra stranden för att säkerhetsställa tillgången till vattnet. Bollplanerna bedöms eventuellt kunna flyttas. Författarna skriver att exploatering i kanten av Svarte Mosse kan främja tillgängligheten och skapa en levande plats (Älfvåg och Florberger sida 4 del 1).

En bild från område ett med parkeringsgarage

Men det är med det andra området som planerna har kommit längre. Det fanns en stor enighet i medborgargruppen om att förtäta och bygga ihop norra och södra Biskopsgården. De upplevde det nuvarande skogspartiet som otryggt och använde inte det (muntlig uppgift Margareta Sjöholm). I juni 2008 hade detaljplanarbetet för förtätningen dragit i gång med ett parallellt uppdrag som kommer att bedömas i augusti-september. Tomas Wiik ansvarig på stadsbyggnadskontoret berättar att hur man behandlar gränsen mot parkrummet söder om Svarte Mosse är en fråga som kommer att analyseras i förslagen.

Område två för förtätning Källa stadsbyggnadskontorets program för parallellt uppdrag

Park och Naturförvaltningen

När jag för första gången träffade Lars Johansson stadsträdgårdsmästare i Göteborg diskuterade vi till att börja med grönstruktur. I Göteborg har de valt att inte göra någon grönplan utan har i stället tagit fram ett parkprogram och betonar i det vikten av tillgång till olika värden (upplevelser och kvalitéer). Natur är park säger Lars Johansson.

Park och aturförvaltningen i Göteborg har också tagit fram en parkplan för Biskopsgården. Det ska vara ett strategiskt dokument som belyser prioriteringar och strategier. Ett av dessa områden som har pekats ut för utveckling är en stadsdelspark vid Svarte Mosse. Muntligen säger Lars Johansson till mig att skötselintensiteten borde kunna trappas upp. Det konstateras i parkplanen att många boende upplever skogen som skrämmande och vill ha mer anlagd park. Författarna till parkplanen har en del tankar till hur den framtida parken kan tänkas se ut bland annat skriver

man att ”Genom att skapa natur med tillägg; en blandning av vild natur och anlagd park, skapas fler platser för alla.” (sida 4). Man vill också verka för fler odlingslotter (Källa Parkplan Biskopsgården 2008).

Lars Johansson håller spontant med mig om att parkerna kanske är viktigare i så kallade utsatta områden men att det är en politisk fråga om man vill satsa mer där. Vad Park och Naturförvaltningen kan göra är att arbeta med formerna för förvaltningen. Han berättar hur de i Gårdsten har anlitat en lokal entreprenör som bor i området.

Jag träffade även Anette Wigeborn-Bergström som är naturpedagog och Helena Engvall, biolog. Anette Wigeborn-Bergström berättar bland annat om satsningen man gjorde på uteklassrum tillsammans med friluftsrådet i Biskopsgården. I det första uteklassrummet (som ligger i skogen vid Södra Biskopsgården) hade man ett insektshotell som nu är totalt förstört pga av eldning. Det var tjuvar på jakt efter koppars i ledningar som anlade ett stort bål för att bränna bort plasten. Både hos Anette Wigeborn-Bergström och Helena Engvall finns en viss uppgivenhet. Helena Engvall hade tidigare den dagen vi träffades varit på plats vid Svarte Mosse. Då höll man på och byggde upp en nerbrunnen klubbstuga. Två parkbord som stod i närheten skulle flyttas för att man inte vill ha folk sittandes där som eventuellt kan få för sig att tända på. Anette Wigeborn-Bergström säger att man tvättar ut vandalismen med det menar hon att det är den första fasen som är känsligast och det är då som man måste sätta in åtgärder. Efter hand så dör nyhetsintresset och sakerna kan få vara i fred.

Vi pratar också en del om information specifikt riktad till invandrare. Anette Wigeborn-Bergström berättar om ett nytt förslag om 50 timmars samhällsinformation till asylsökande och då är allemansrätt och natur en del av detta.

Bostadsbolaget

Hyreshusen med storgårdar närmast Svarte Mossen ägs av Bostadsbolaget, ett allmännyttigt företag. För att få information kring hur de ser på området bestämde jag träff med Richard Morscheuser som är förvaltare med ansvar för fastigheterna i Norra Biskopsgården.

Vi diskuterar parkeringsgaragen och han berättar att det har varit så mycket bilbrott på parkeringen och att de boende som inte gärna parkerar där. Det har även funnits problem med att man lagrat stöldgods och brandfarligt material i garagen. Insatsen som Park och Natur förvaltningen gjorde på platsen förra året med omfattande gallring och uppsättning av mer belysning bedöms ha varit lyckad. Richard Morscheusersäger att nu är det nästan som att befinna sig på en belyst fotbollsplan.

Han visar upp ett förslag som Landskapsgruppen har gjort (se sida 52).

Tanken är att man ska riva och ersätta garagen med nya genomskinliga i galler. Bakom garagen så ska den anlagda parken breda ut sig. Någon egentlig utformning av själva parken verkar ännu inte finnas. Rickard Morscheuser nämner att man ska komplementera med andra typer av lek- och sportutrustning än vad som finns idag på streetsportplanerna. Från Landskapsgruppen nämns kullar med träd.

Bostadsbolaget har gjort omfattande satsningar för trygghet och en del av detta kan ses i form av satsningar på den yttre miljön exempelvis i form av perennplanteringar. I deras årliga enkätundersökningen kan man se att trygghetskänslan börjar öka i området men den ligger dock fortfarande en bit under genomsnittet för koncernens bostäder i Göteborg.

Angående de trygghetsvandringar som BoBra anordnar tycker Rickard Morscheuser att det viktigaste framförallt är kontakten med de boende. Det största problemet i området som Richard Morscheuser ser är nedskräpningen och berättar att de har två heltidstjänster bara för att plocka skräp i området.

Bo Bra

Bo Bra i Biskopsgården är ett samarbete mellan de olika bostadsbolagen i stadsdelen, stadsbyggnadskontoret och stadsdelförvaltningen i Biskopsgården.

”Bo bra” bildades 1993 i samband med att Skanska hade köpt fastigheter i Södra Biskopsgården och ville lyfta området. Från början så var de samverkande aktörerna Stadsbyggnadskontoret, stadsdelförvaltningen, ett privat och ett allmännyttigt bostadsbolag (Stenberg, 2004).

”Syftet med Bo Bra är att verka för att Biskopsgården är och fortsätter vara attraktivt och människorna känner sig trygga i sina hemtrakter och trivs” (Stenberg 2004 s168). Det finns en chefsgrupp med processledaren samt en person från respektive organisation som fattar långsiktiga beslut, en styrgrupp med processledaren och operativ personal samt arbetsgrupper som genomför projekten i praktiken. Bo Bra var remissinstans för projektansökningar till storstadsatsningen (Stenberg, 2004) Bo Bra jobbar exempelvis med Biskopsgårdens dag vid Svarte Mosse, trygghetsvandringar med mera.

Hur de boende ser på området

En viktig punkt i mitt arbete var att skaffa förståelse för hur de boende ser på Svarte Mosse området. Utan min ursprungliga vetenskap fanns det våren 2008 en invånargrupp som på uppdrag från stadsdelsnämnden arbetade med att ta fram förslag på olika typer av förbättringar i stadsdelen. Undergruppen som tittade specifikt på natur och kultur träffade jag och följde vid tre tillfällen innan deras slutpresentation i maj 2008.

Det visade sig att även finnas en inte helt sammanställd större enkätundersökning kring friluftsområdet Svarte Mosse från 2001 som jag fick låna.

Sammanställning av enkätundersökning som gjordes 2001

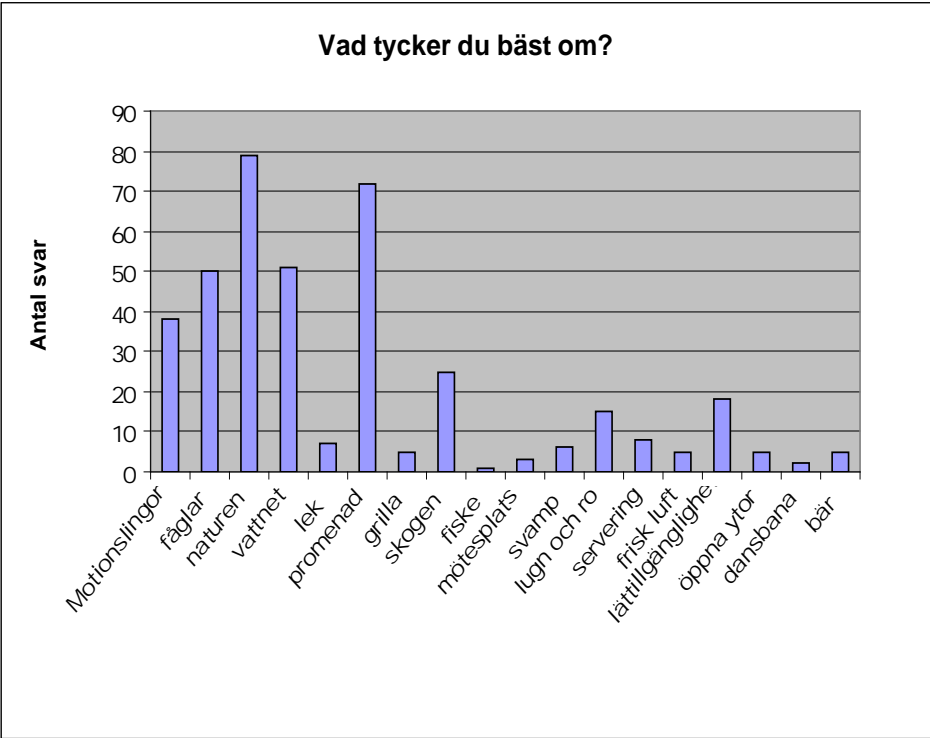
Enkäten gjordes av Bo Bra och de valde ute några bostadshus i närheten av Svarte Mosse området samt ett hus nere på Långströmsgatan (ca en kilometer från sjön) där de la enkäten i brevlådorna. Sedan var de också ute på plats vid mossen och bad folk fylla i enkäten vilket gav ca 25 % av svaren. Totalt resulterade undersökningen i ca 300 svar (muntliga uppgifter från Margareta Sjöholm).

Om man jämför köns- och åldersfördelningen mellan de svarande i enkäten och officiell statistik för stadsdelen så finns det en underrepresentation av unga samt en övervikt av kvinnliga svarande. En del av svaren var av den karaktären att de intervjuade själva fick fylla i valfritt svar. För att underlätta läsningen har jag valt att gruppera dessa svar. Mångfalden har dock då försvunnit samtidigt som jag i vissa fall har tvingats göra tolkningar/förenklingar.

Margareta Sjöholm säger att resultatet av enkäten blev att man försökte förbättra städningen men att nedskräpningen är fortfarande ett av de största problemen. Naturstigarna, uteklassrummen, lekplatsen och street-sportplanerna vid sjön är tillskott sedan 2001 i övrigt har dock området har blivit mer nedgången.

Citat från undersökningen om vad som är det bästa med området

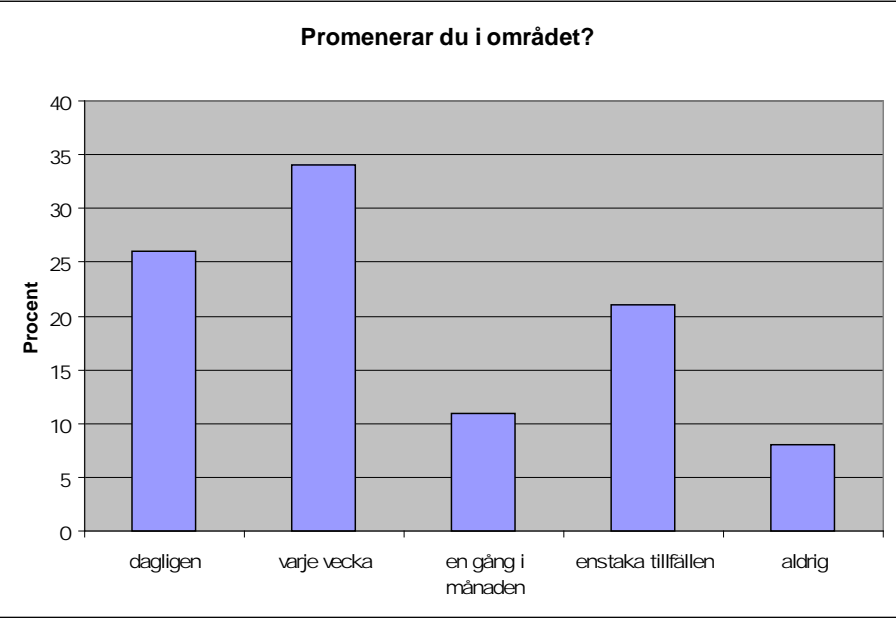
”Blandning mellan skog, vatten, öppna landskap, fotbollsplan och stigar”
”Det känns som om man är långt ute på landet när man går runt slingorna”
”Att ta promenader och titta på allt det fina i naturen och stå på brygga och titta på vattnet”

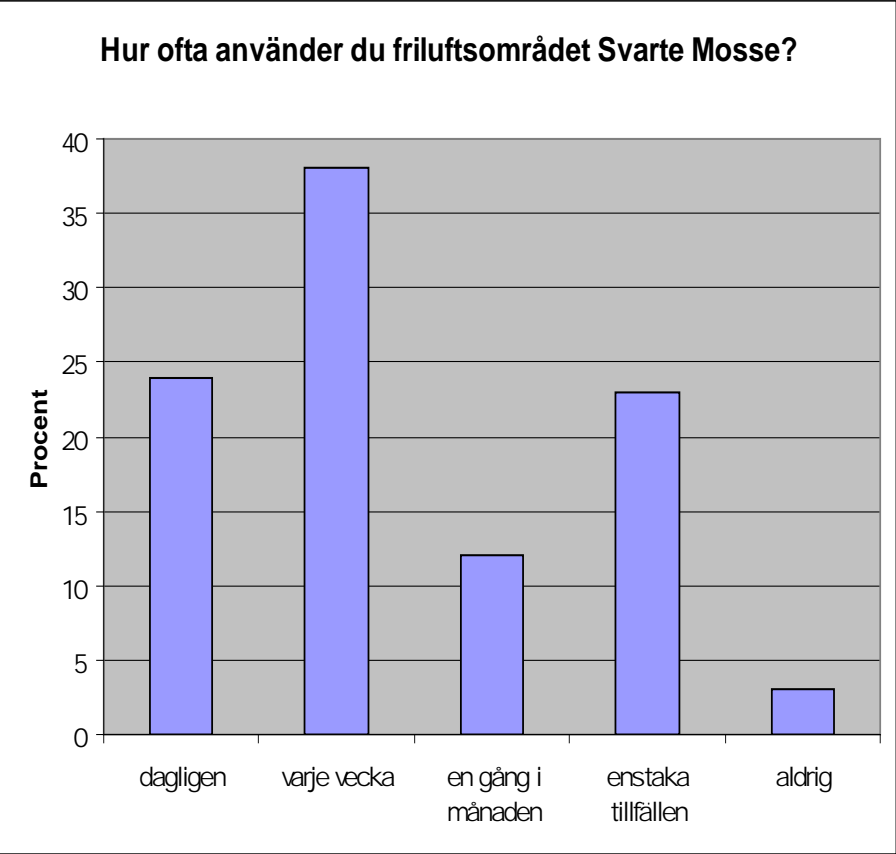
Det som är mest uppskattat är naturen, fåglarna, vattnet och möjligheten att promenera.

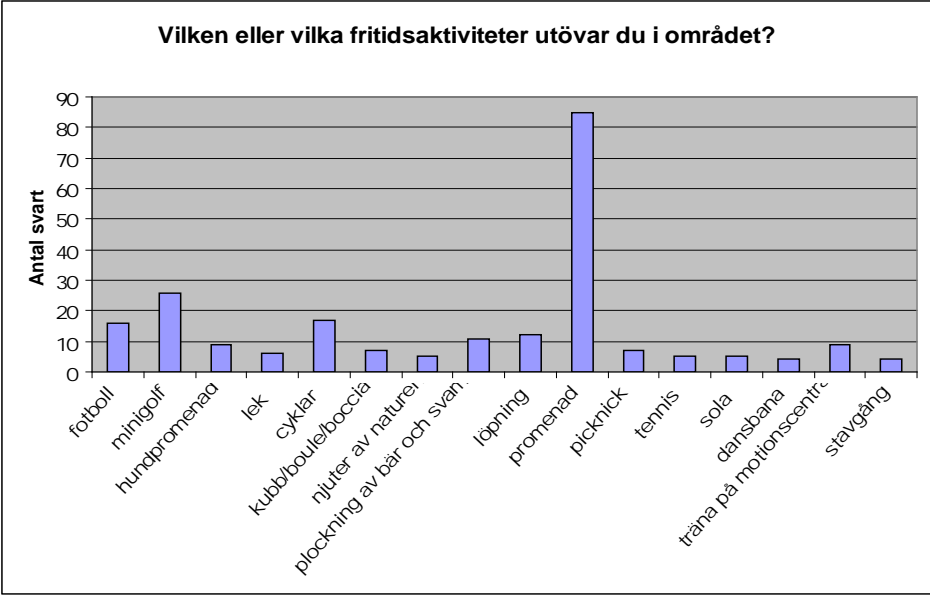
Den åtgärd som flest skulle vilja se är att man gjorde det möjligt att bada i Mossen (Vilket enligt uppgift från Park och Naturförvaltningen inte är realistiskt). Att ordna lekplats och fler grillplatser är dock möjligt

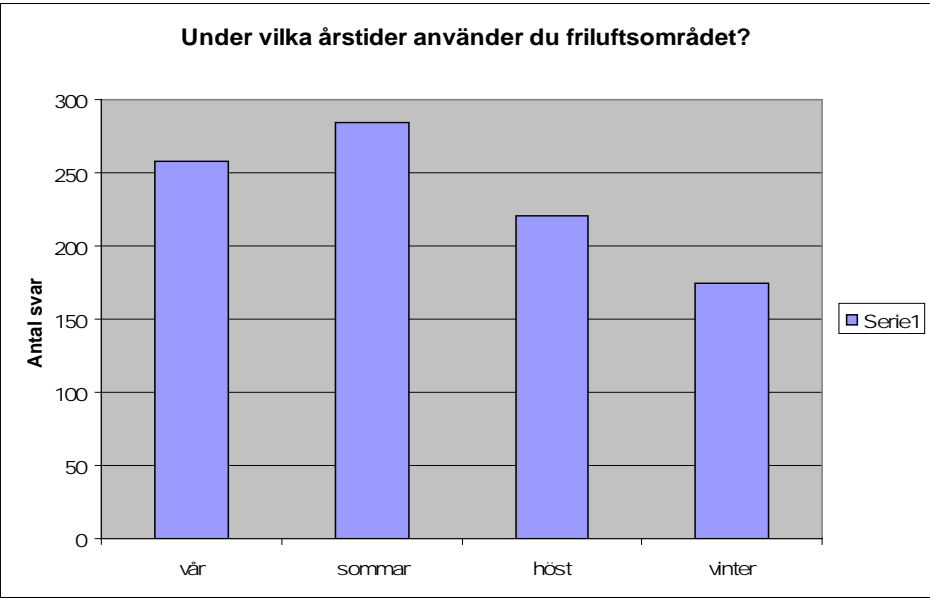
Det är intresant att se hur likt detta diagram är nästa.

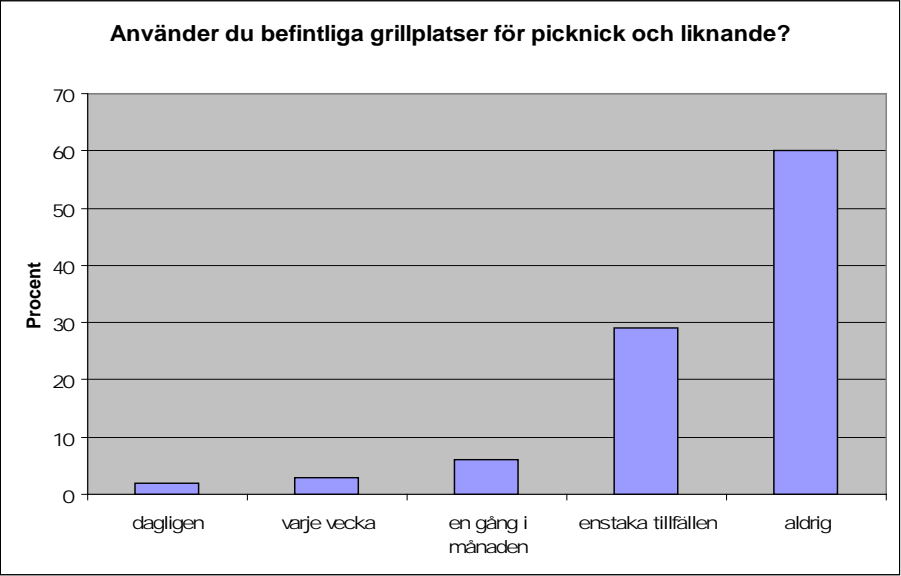
Slutsatsen man kan drar att det vanligaste användandet är promenader.

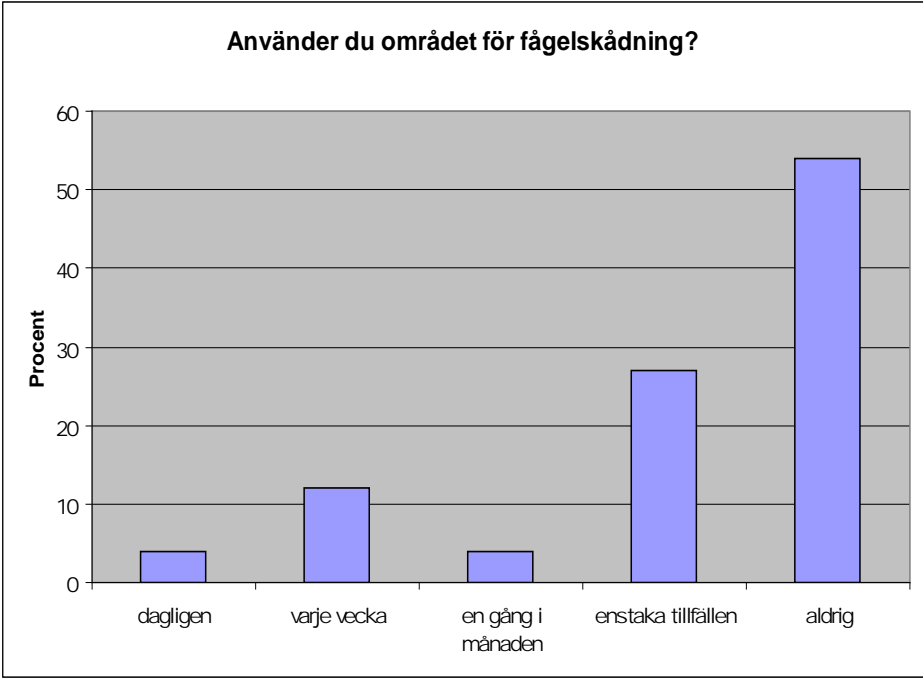
Ovanstående diagram visar övriga fritidsaktiviteter som det finns möjlighet att utöva i Svarte Mosse friluftsområde.

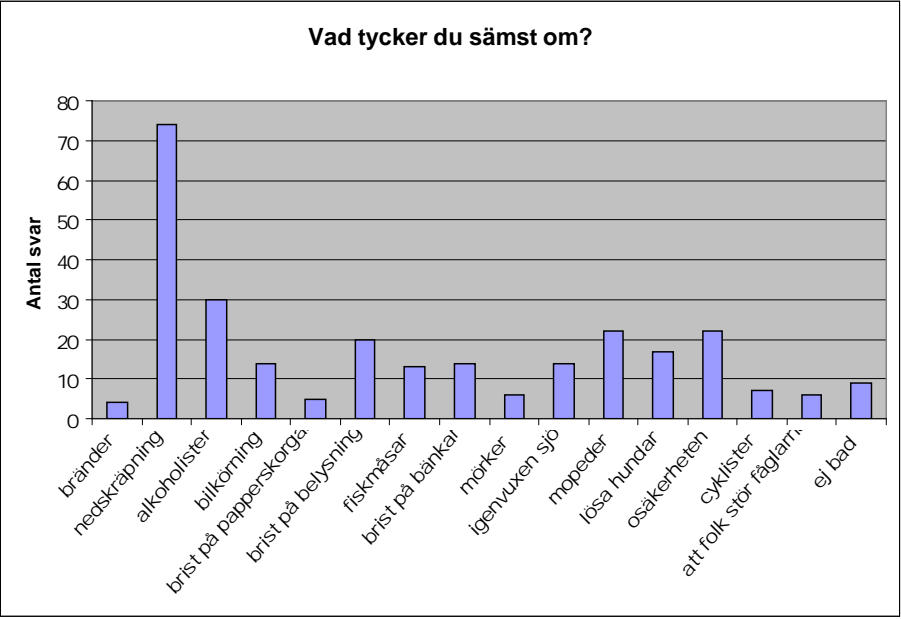
Efter att ha besökt området både i januari och mars samt under sommar- och vårmånaderna så tycker jag inte att diagrammets bild stämmer med det faktiska användandet som är betydligt lägre vintertid.

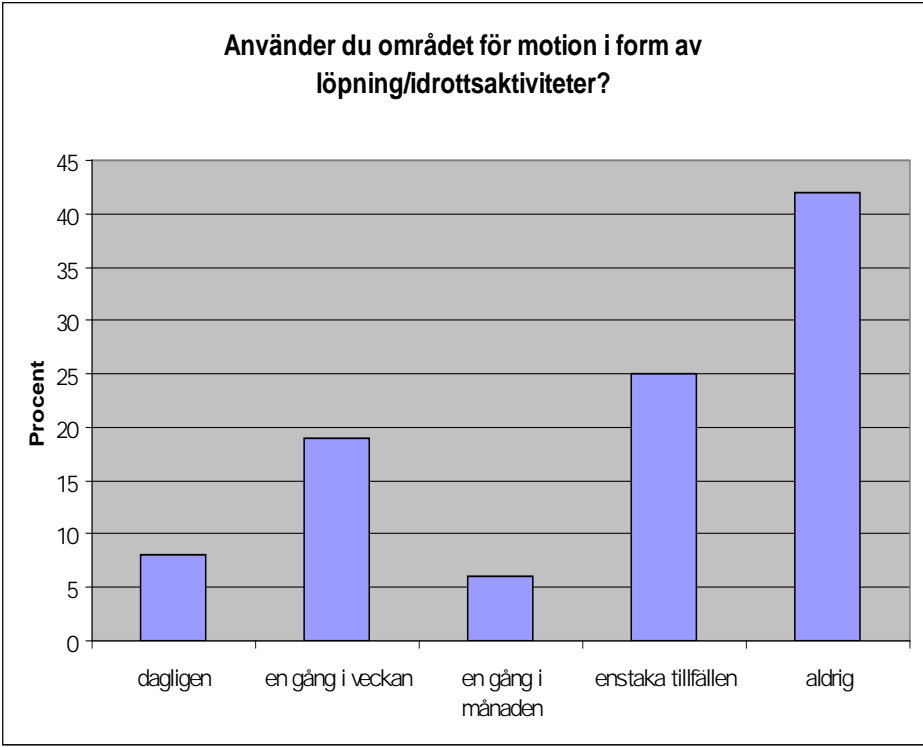
Av ovanstående diagram drar jag slutsatsen att grillplatserna ej är anpassade efter användandet eller till antalet tillräckliga.

Diagrammet visar att det finns intresse för fågelskådning.

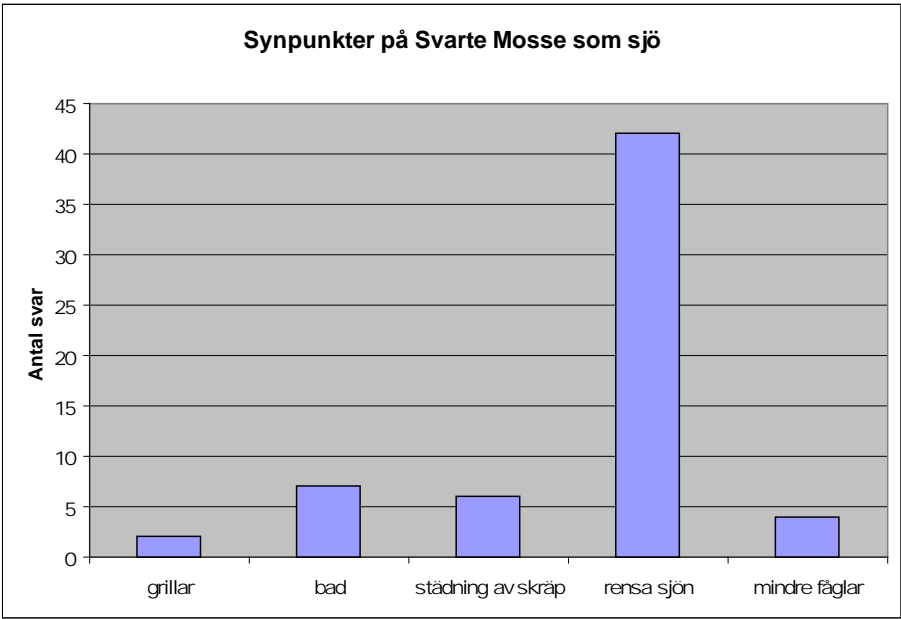
Den stora utmaningen att arbeta med är nedskräpningen.

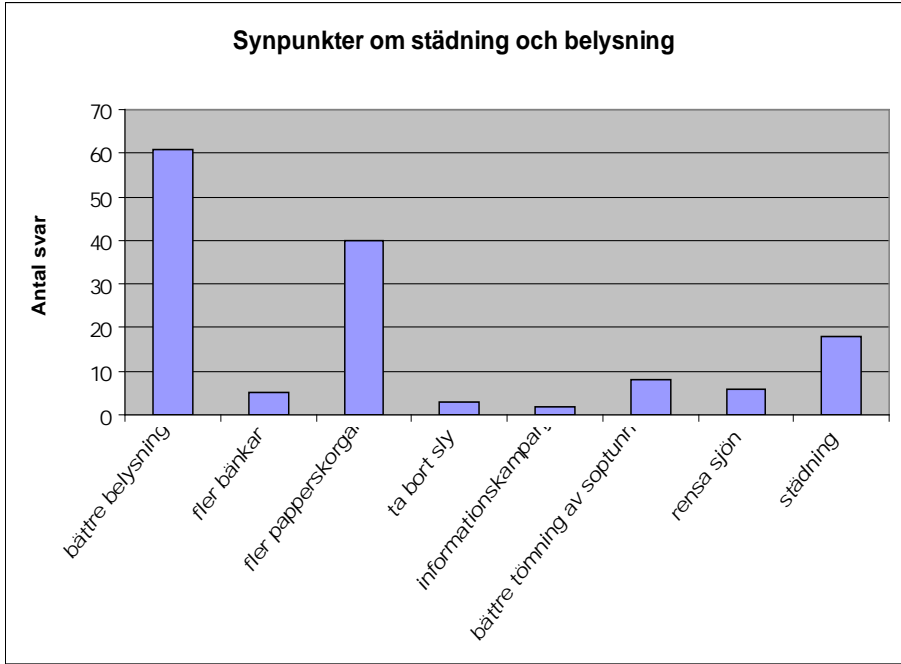
En möjligt slutsats av ovanstående diagram är att fler skulle kunna använda området för motion i form av idrottsaktiviteter.

De följande två diagrammen är en sammaställning av listor där Bo Bra utifrån valda rubriker redovisar de olika synpunkter de svarande på enkäten skrev som övriga synpunkter.

Diagrammet visar att många upplever ett behov av att rensa sjön. Av kommentarerna så var det svårt att avgöra om det gälde växtlighet eller skräp. Min uppfattning är att man i stor utsträckning framförallt avser växtligheten. Många av de besökande tycker att det ska vara en blank vattenspegel på sjön och att man ska begränsa vattenväxternas utbredning.

Behovet av fler papperskorgar och bättre belysning visar diagrammet är en åsikt som många av besökarna delar.

En annan källa till hur de boende ser på området är den Sociotopkarta som Park och Naturförvaltningen har gjort.

Sociotopkartan

För att ha ett underlag till planarbete arbetar Park och Natur förvaltningen med att ta fram kartor med områdets olika kvaliteter. Modellen för dessa sociotopkartor utvecklades i Stockholm. I samband med stadsbyggnadskontorets program för nya bostäder tillsattes en medborgargrupp. Den grupp syftade till att höja kvalitén på programmet. Sociotopkartan bygger till stor del på denna grupps lokalkännedom.

Slutsatser som dras är bland annat att de finns få "gröna oaser" dvs. platser med tydliga rum i kontrast till omgivningen. Utformningen av de offentliga platserna sägs vara ensartad. De gröna rummen flyter ihop med naturen. Rapportförfattarna beskriver detta som en särart och kvalitet i Biskopsgården medan många i medborgargruppen tycker att det är för mycket natur och för lite park. Svarte mosse stråket beskrivs som populärt med kvalitéer som fiske, picknick och vattenupplevelser. Det saknas dock möjligheter för odling i stadsdelen (Älfråg och Florberger 2006).

Min slutsats är att naturen, fåglarna, vattnet och möjligheten att promenera är de största tillgångarna i området. Det som behöver utvecklas är alternativa aktiviteter än promenader. Park och naturförvaltningen arbetar på ett behov av att utvecklad möjlighet till odling och "gröna oaser".

Invånargrupperna 2008

På initiativ av stadsdelsnämnden fanns det våren 2008 medborgargrupper som skulle fånga upp och ta tillvara på invånarnas åsikter. Det har funnits liknande grupper tidigare med positivt resultat. Därför har man valt att arbeta vidare med samma tillvägagångssätt. Våren 2008 var det övergripande temat ohälsa. Det är ca 20 boende i biskopsgården som är indelade i temagrupper och träffas 12 gånger. Medverkar man på minst 70 procent av dessa möten så utgår en betalning på 5000 kronor. Deras uppdrag är att komma med tydliga förslag på förbättring på kort och långt sikt. Resultatet av vårens diskussioner ska presentera för stadsdelsnämnden och berörda förvaltningar.

Jag träffade undergruppen för park och natur för första gången i april då jag satt med under deras diskussion med Margarata Sjöholm på Bo Bras kontor i april. Margareta Sjöholm vill då informera dem om Park och Naturförvaltningens parkplan. Och invånargruppen skulle i sin tur diskutera och få synpunkter av henne kring de punkter som de hade kommit fram till. Samtalet kom att handla om allt från specifika åtgärder som röjning av uteklassrummet norr om sjön till allmän diskussion om situationen i Biskopsgården. Men kärnan i deras tankar var att man skulle göra en park runt sjumilagården. Ett annat ämnet som tas upp är grillning. Park och Naturnämnden har sagt nej till specifika stenar för engångsgrillar berättar Margareta Sjöholm. Gruppen trycker dock ändå detta är viktigt. Det finns ingen annan lösning menar dem. Veckan efter träffades vi igen och promenerade i området tillsammans och de berättade då hur de ser på området och vad som kunde göras för att utveckla parken.

Tillsammans med Birgitta, Ismet och Hedi vid uppfarten till Svarte Mosse

Efter det gjorde jag en första skiss som presenterade för gruppen två veckor senare. Efter en intressant diskussion vidareutvecklades förslaget till två A1-er som användes under presentationen för politikerna i stadsdelsnämnden. En mer detaljerad redovisning av förslagsarbetet finns på sidan 38.

Presentationen för politikerna i Rya skolans aula

A1:orna utställda under Biskopsgårdens dag. Det fanns även möjlighet för de besökande att skriva kommentarer på ett stort blädderblock. något som tyvärr gjordes i låg utsträckning.

Program för närområdet runt Svarte Mosse

Friluftsområdet Svarte Mosse är en tillgång för hela Biskopsgården. Utformningen av närområdet runt sjön är dock inte anpassad efter dagens situation och underhållet är eftersatt.

Detta program syftar till att definiera kriterier för hur en attraktiv miljö runt Svarte Mosse kan skapas. Huvudfokus i programmet är utveckling av "parkdelen" men även parkeringsytan öster om sjön kommer att behandlas. Utvecklandet av det samlade närområdet är kopplat till en vilja att öka användandet av friluftsområdet som helhet. Programmet är en syntes mellan mina otaliga platsbesök, kunskap från intervjuer och information från skriftliga källor. Dessa olika beståndsdelar sätts samman till en helhet med målsättningen att skapa en vägledning till gestaltungsarbetet - ett program för utveckling av Svarte Mosse.

Först ska jag sammanfatta den insamlade fasen och på så sätt presentera den kunskap som bedöms vara viktig som bas i förslagsarbetet.

En god park

Som en del av den insamlade fasen så gjordes efterforskningar om vad som är en god park. Följande punktlista är en sammanfattning av dessa generella synpunkter från litteratur och diskussioner med yrkesverksamma.

- Det ska inte råda någon tvekan huruvida man är i parken eller inte.
- Parker bör ha en helhetsdesign baserat på ett koncept som man känner igen i varje del.
- Parken bör anpassas till olika åldrar och användningsgrupper.
- För ett lyckat resultat bör parken anpassas till platsen specifika förutsättningar
- God parkdesign har ett medvetet visuellt förhållningssätt till omgivningen.

Presentation av Norra Biskopsgården och Svarte Mosse

Norra Biskopsgården är ett exempel på en funktionsuppdelad modernistisk förort som huvudsakligen består av hyreshus. Stadsdelens tillkomst är ett resultat av en stark tro och ansträngning att skapa bättre och fler bostäder i det trångbudda 1950-talets Sverige. Visionen om det goda boendet visade sig dock ha brister eller i alla fall så blev resultatet inte som man tänkt. 50 år efter de första inflyttningsskikten gick till Norra Biskopsgården har området fått stämpeln problemområde. Idag upplyser statistik över de boende om att andelen socialbidragstagare är hög liksom arbetslösheten. Lägenheterna i Norra Biskopsgården som ursprungligen byggdes för att bekämpa trångboddheten är idag bland de mest trångbudda i Göte-

borg. Det allmännyttiga Bostadsbolaget har 148 hushåll där det bor mer än tre personer i varje sovrum. Den höga andel resurssvaga och trångboddheten bedömer jag gör utemiljöns betydelse större.

De modernistiska arkitekternas vision om att bygga "hus i park" samexisterade i Sverige med den så kallade "Stockholmsmodellen" som har sitt ursprung i en skrift av Rutger Sernander där han introducerar naturparken. Troligen har även planerarna i Göteborg varit inspirerade av detta tankesätt när de lät den lilla sjön Svarte Mosse bli centrum i de nya kvarterens grönområde. Parkområdet runt sjön består i dag av ytor med klippt gräs, gångstigar, en klubbstuga samt en lekplats med streetsportplaner. Användningen av parkdelen runt sjön är relativt frekvent. Soliga dagar kan man bland annat se ett stort antal familjer som grillar och mängder av barn som spelar basket eller fotboll. Användningen av friluftsområdet som helhet är dock betydligt lägre. Detta tror jag beror på att många av de boende inte ser skogen som en tillgång.

Norra Biskopsgården har sedan det byggdes haft en befolkning med en stor andel invandrare. Stadens uterum kan ge möjlighet för individen att knyta an till en plats mänskligt och kulturellt skriver forskaren Patrik Grahn. Min slutsats är att som landskapsarkitekt bör man således även fundera kring vilken kulturell bakgrund brukaren har. Sverige är ett glest befolkat land med stora naturområden och det finns vad man kan kalla en svensk natursyn som har haft stor påverkan på landskapsarkitekturen här i landet. Personer med ursprung i andra länder har andra traditioner och kulturer. Finns det exempelvis inte någon skog i närheten av staden där man bor (eller kanske inte i landet över huvudtaget) ägnar man sig inte åt skogspromenader och man kan då känna en viss rädsla inför den svenska skogen.

Det finnas även andra faktorer som kan påverka olika etniska gruppers användande av park och naturmark i Norra Biskopsgården. Exempelvis berättar en av mina intervjupersoner att i Somalia är parkerna könsuppdelade. Gemensamt bland representanterna från de olika grupperna verkar vara glädjen att finna växter som man känner igen från hemlandet i Sverige.

Stadsplanen från 1956 beskriver hur biltrafiken i Norra Biskopsgården är samlad med syftet att möjliggöra sammanhängande grönytor. Man anlade korsningsfria gång- och cykelvägar till skolan och det lokala centrumet. Det har påpekats av forskare att trafiksepareringen i vissa fall har skapat barriärer mot naturområden. Troligen har Flygvädersgatan och det större området med garage och parkeringsplatser vid Svarte Mosse den effekten.

2008 visar park och naturförvaltningens arbete med sociotopkartor att invånarna tycker det saknas tydliga rum i kontrast till omgivningen och att det är för mycket natur och för lite park i Biskopsgården. Min analys av grönstrukturen i stadsdelen är att det behöver skapas fler mötesplatser. I och med sociotopkartan har det också konstaterats en brist på områden för odling. Närområdet runt sjön skulle kunna fungera som stadsdelspark men ett hin-

der för detta är att platsen upplevs som en av de otryggaste i stadsdelen. Metoder för att öka den upplevda tryggheten är att samla fler människor i närmiljön och se till att det finns en bra och jämn belysning. Överblickbarheten bör vara god och inga buskage eller annat skymmande får finnas i närheten av gångstråken.

Problemanalys

Följande lista är en sammanfattning av hur invånargruppen och lokala representanter för stadsdelen upplever situationen på plats idag. Denna lista syftar till att visa området utifrån brukarnas perspektiv.

- Nedskräpningen runt Svarte Mosse är ett omfattande problem. Dels är det ett attitydproblem som kanske kan förändras med informationskampanjer men även andra insatser krävs.
- Folk grillar på ej anpassade områden.
- Det finns otillräckligt med parkbänkar längs med gångstråken.
- Många upplever området som otryggt särskilt kvällstid.
- Brister på grund av eftersatt underhåll. Exempelvis gångvägen som rent fysiskt är på väg att ramla ner i sjön
- Vattnet i sjön ej är tjänligt och eftersom barnen i Biskopsgården har inte någon annan badmöjlighet därför bör någon form av vattenlek anordnas.

Kriterier för utvecklandet av stadsdelsparken

Park och naturförvaltningen har avsikten att utveckla området närmast sjön till en stadsdelspark för hela Biskopsgården. Följande punkter bedöms av mig som viktiga i detta arbete.

- Att parkkänslan förtydligas för att på så sätt ge området en mer omhändertagen karaktär.
- Att parken ska kännas som en del av Biskopsgården och ej avskärmad.
- Att dagens invånare i Norra Biskopsgården kulturellt och mänskligt ska knyta an till parken. En metod för att uppnå detta kan vara att använda sig av ett växtmaterial från olika invandrargrupper ursprungs-länder.
- Att den upplevda tryggheten förbättras.
- Att riskerna för vandalism minimeras.
- Att fler mötesplatser skapas.
- Att visa upp den tillgång som friluftsområdet som helhet utgör. En del av detta arbete blir att förbättra skyltsystemet i friluftsområdet men även andra åtgärder bör studeras.
- Att ett genomtänkt möte mellan det södra parkrummet och den nya bebyggelsen skapar förutsättningar för ett gott parkanvändande i anslutning till område mellan Södra och Norra Biskopsgården där eventuell förtätning studeras.

Specifika åtgärder

Följande åtgärder har bedömts som viktiga av invånargruppen och ska finnas med i gestaltningen.

- förslag för en permanent scen och dansbana
- förslag på bättre belysning
- förslag på var fler grillplatser kan placeras ut
- förslag på utformning av bryggor vid sjön
- förslag på någon form av vattenlek
- ett förslag på hur man tillgodoser parkeringsbehovet för tillfälliga besökande.

Parkeringsytan

Ändrat markanvändande har diskuterats för området med garage och parkeringsplatser öster om Svarte Mosse. Representanter ifrån Bostadsbolaget som äger marken säger att det har varit så mycket problem med inbrott och annan brottslighet att de boende helst inte parkerar där. Detta faktum har gjort att man flyttar in parkeringsplatser längre in bland husen. Följaktligen är antalet parkeringsplatserna vid sjön i dagsläget överdimensionerat och ytan kan upplevas tom och öde. Stadsbyggnadskontoret pekade ut tomten i arbetet med "Biskopsgården – nya bostäder" som en möjlig plats för bostäder. Uppgiften i denna del av programmet för närområdet runt Svarte Mosse är att utifrån förutsättningarna utreda hur ytan kan få ett bättre användande.

- Hur förstärker man kopplingarna i öst-västlig riktning för gångtrafikanter?
- Finns det möjlighet att anordna platser för odling?
- Hur ökar man den upplevda tryggheten?
- Hur bryter man Friskvädersgatans nuvarande position som en barriär mellan bebyggelse och friluftsområde?

Det första förslaget

Jag kastades in i förslagsarbetet snabbare än vad jag ursprungligen hade planerat men möjligheten att följa invånargruppen gav mig värdefull tillgång till lokalkännedom och en intressant inblick i närdemokrati. Det jag i min tur kunde erbjuda dem var en omvandling av deras tankar och åsikter till ett förslag. Att ha ett mer konkret förslag kände jag var en möjlighet att ge deras åsikter mer slagkraft under presentationen för politikerna i stadsdelsnämnden.

Utifrån deras riktlinjer (redovisade som specifika åtgärder i programmet) gjorde jag ett förslag som huvudsakligen behandlade närområdet runt Sjumilagården. Detta gestaltungsarbete var dock också influerat av den insamlade fasen. I maj 2008 hade jag läst delar av litteraturen som den insamlade fasen är baserad på samt träffat representanter för de lokala aktörerna med mera. Rent konkret gick gestaltungsarbete till så att under invånargruppen första möte med Margareta Sjöholm så satt jag mest tyst, antecknade och tog in deras åsikter. Veckan efter så träffades vi på plats vid sjön, promenerar runt området och diskuterade. Vid denna tidpunkt var jag mer aktiv i diskussion och testade olika idéer. Först var gruppens tankar exempelvis att man skulle lägga parkeringsplatserna på sidorna av uppfarten vilket jag tyckte skulle ha varit olyckligt. Mitt förslag var istället göra i ordning ytan bortanför streetsportplanerna vilket de sa var en god idé.

Efter den första promenaden gjorde jag en första skiss som presenterades två veckor senare. En skillnad i det förslaget mot deras ursprungliga åsikter var att jag istället för att bygga upp dansbanan på den gamla platsen föreslog att man skulle lägga den vid Sjumilagården med syftet att kunna använda den som uteservering. Deras synpunkter på mitt förslag som jag tog till mig var bland annat att utveckla och ändra form på planteringen vid Sjumilagården. I det följande arbetet inför slutpresentationen i maj togs äventyrsbanan bort på grund av att den tilltänkta placeringen var för stenig och skulle vålla säkerhetsproblem.

Mitt slutliga förslag för närområdet runt Sjumilagården är till stor del ett direkt resultat av kontakterna med invånargruppen därför sker ingen separat redovisning av det första utställningsmaterialet.

Kommentarer och åsikter på det första förslaget

Stadsdelschefen i Biskopsgården Patrik Järbur avfärdade i en mindre diskussion efter presentationen satsningar på att rusta upp området runt Svarte Mosse. Han menade på att andra åtgärder är mer prioriterade och att skadegörelsen är för stor på platsen. Chefen för Fritid och Kultur Hasse Ohlsson var lite mer positiv och tycker det var intressant att se förslaget. Han berättade att de har anlitat en arkitekt som har velat glasa upp gaveln på Sjumilagården samt anlägga bryggor i öst- västlig riktning. Scenen funderade de på att placera på nuvarande läge men i betong och utan dansbana. De strävar efter att få en konstgräsmatta och eventuellt

friidrottsbanor samt bygga en föreningsby i Biskopsgården.

I juni åkte jag även till Park och Naturförvaltningen för att få höra deras åsikter och de bedömde allt i mitt första förslag som realistiskt. De tyckte att jag skulle arbeta vidare med kopplingarna till staden och fundera en gång till på gränsen till skogen. Vidare är de tveksamma till scener på grund av att på många ställen så används de inte. Stadsträdgårdsmästare Lars Johansson sa att det vore bra om man skapar något som invånarna i Biskopsgården kan vara stolta över.

Margareta Sjöholm på Bo Bra i Biskopsgården tyckte att scenen skulle ligga frikopplad på gräsmattan bredvid dansbanan. Vidare sa hon att det är viktigt att arbeta i etapper och att man specificerar hur genomförandet ska gå till. I en diskussion med hennes så ifrågasatte jag både scenen och dansbanan och huruvida de verkligen skulle användas vilket hon bestämt hävdade. Men hon sa samtidigt att scenen måste vara flexibel och exempelvis kunna användas för picknick med mera.

Efter att ha gjort det första förslaget så fortsatte den informationsinsamlade fasen i form av litteraturläsning, intervjuerna med invandrarna och sammanställning. När jag återgick till gestaltungsarbetet såg jag det med delvis andra ögon. Visionen om en tydlig park som kändes omhändertagen var nu starkare och jag tog till mig kritiken om behovet av att arbeta mer med gränsen till skogen. Andra tankar som funnits redan i det första förslaget hade av den fördjupade insamlade fasen blivit bekräftade. Dessutom kändes det spännande att få ta sig an parkeringsytan som jag inte alls hade berört tidigare. Litteraturstudien hade förstärkt förståelsen hur viktig den ändrade markanvändningen skulle kunna vara. En annan insikt som hade kommit från den insamlade fasen var viljan att visa upp de tillgångar som finns i friluftsområdet.

Som inledning på redovisningen av mitt förslag så ska jag presentera de övergripande idéerna och mitt koncept med upprustningen. Från första stund kände jag att det var viktigt att jobba med de befintliga förhållanden och parkrummen. Jag insåg att några större förändringar av parkstrukturen inte var realistiskt utan huvudfokus kom att bli ett arbete med olika former av tillägg som tillsammans skapar en park. I övrigt har gestaltungsarbetet strävat efter att söka en form som ett svar på de platsspecifika kriterier som presenteras i programmet.

Koncept och växtmaterial

Konceptet med upprustningen är att parkdelen runt Svarte Mosse ska kännas som en omhändertagen park. Den bärande idén för att uppnå målet är insatser av mer punktkaraktär utspridda i den befintliga naturparken. Insatserna kan bestå av nya planteringar men också byggda konstruktioner som till exempel en brygga. De rosa prickarna på illustrationen till höger representerar en eller flera sådana insatser. De flesta åtgärderna görs runt parkens "centrum" söder om sjön vid Sjumilagården. Intention är dock också att stärka hela gångslingan (den röda streckade linjen) som går runt sjön. När tillägget (pricken) blir mindre så har det kompensrats med ökad tydlighet och en mer framträdande gestaltning. Strävan har också varit att använda återkommande material i form av både växter och hårda material.

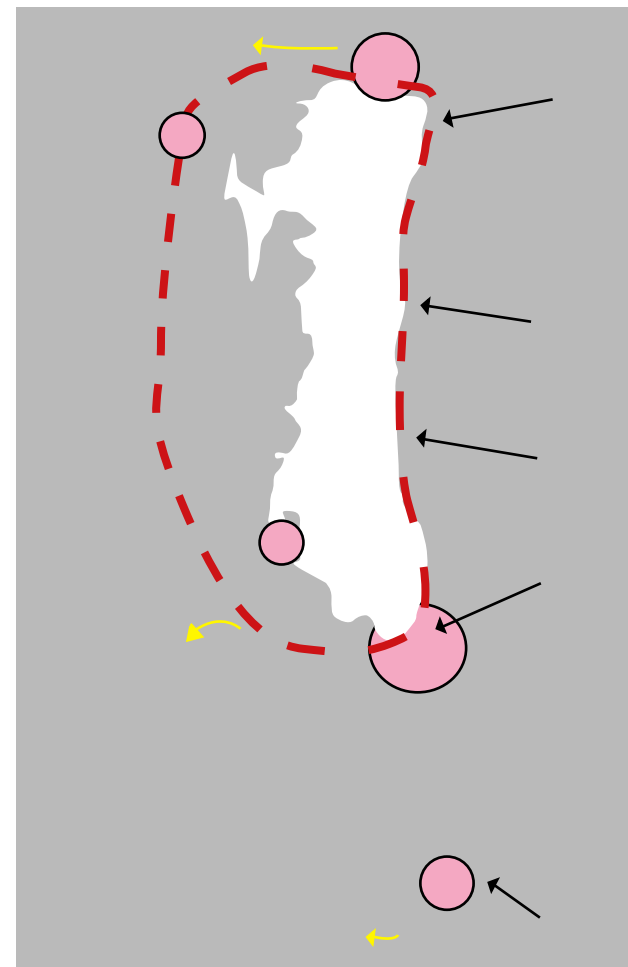
Vattenleken i det södra parkrummet berikar detta tidigare dåligt utnyttjade parkrum. I norr har bryggan och trädplanteringarna en viktig funktion för skapandet av ett entréområde för besökarna från Länsmansgården.

Det svart pilarna på illustration visar hur besökarna kommer till Svarte Mosse. De gula pilarna visar anslutningar till gångstigar som går längre ut i friluftsområdet. Förhoppningen är att skogsområdet ska bli mer frekvent använt. De första två målpunkterna som syftar till att visa upp naturen är promenaden på mossen i nordväst och fågeltornet i sydväst. Fler sådana målpunkter kommer att föreslås för området längre in i skogen.

Växtmaterialet

En viktig komplettering för att göra parkprägel starkare i närområdet runt sjön är de nya planteringarna som föreslås. Träd och buskar planterade i mjukt böljande klippt gräsmatta är en klassisk metod för att skapa upplevelse av park.

För att kontrasten till den omgivande naturen ska bli större kommer de nya planteringarna som föreslås utgöras av växter som inte finns vildväxande i Sverige. Istället för att välja träd och buskar från specifika länder har valet dock baserats på olika karaktärsdrag. Målsättningen har varit att använda växter med en stark vinterkaraktär, blomning eller andra egenskaper som står i kontrast till den omgivande naturen. Exempel på arter är Bergskörsbär (*Prunus sargentii*) som har en vacker vårblooming. Den manchuriska valnöten bidrar med en frodig, nästan tropisk grönska. Jättethuja och hemlock ger parken vintegrönska. De större träden kompletteras med blommande lägre buskar samt perenner och klättraväxter.

Illustrationen visar hur närområdet runt Svarte Mosse förändras genom arbetet med parkdelen, parkeringsytan och förstärkningen av gångslingan.

Bilden ovan visar Jättethuja och Hemlock från arboretet i Ängården vid Göteborgs Botaniska trädgård.

Övergripande plan

Planen syftar till att visa placeringen av de olika delområdena i den så kallade parkdelen. Ett andra syfte är att presentera gångslingan och åtgärder som görs för att öka sammanlänkningen mellan park och skog.

Den östra stranden består av en smal parkremsa. Tidigare gjorda gallringsinsatser har skapat ett halvöppet stråk med utsikt mot sjön. Den viktiga insatsen som krävs är att förbättra gångvägen. Utöver denna upprustning behövs komplettering med fler bänkar och bättre belysning men i övrigt bedöms ej fler åtgärder vara nödvändiga.

Teckenförklaring

- Sittplatser med bord
- Ny parkbänk
- Primärt gångstråk som lysas upp och görs framkomligt för rullstolar
- Öppen mark
- Skog
- Mosse eller kärr
- Berg i dagen eller tunt jordtäckte

N
↑

Skala 1:2500

Åtgärder på landskapsrummen söder om sjön

1. Den övre ängen förtydligas och görs intimare med träd planterade i klippt gräs.

2. Klipphällarna tas fram som en del av det halvöppna parklandskapet

Fuktigare yta som en del av halvöppet parklandskap

3. Ljung och en är på väg att helt konkurreras ut av de uppväxande träden. Kraftig gallring behövs. Befintlig självsådd häggmispel lämnas.

Föreslagen zon med halvöppet parklandskap. Skogsdungarna runt klipphällarna behålls men gallras ut för ökad sikt. Avsikten är att gynna tall och ek samt behålla vissa karaktärsfulla björkar. Asp, rönn och på vissa ställen även björk gallras ut hårt.

N

Skala 1:2500

Vattenleken

Jag tycker inte att det finns någon anledning till att utloppet från sjön ska vara kulverterat. Vattnet är en kvalitet som kan bli en tillgång för parken. I mitt förslag för vattenlek så används avrinningen från sjön till att skapa en grund (max 20 cm) vattenspegel i botten av vattenleken. Den lilla skapade fördämningen förses med ett klen dimensionerat utloppsrör så att ytan efter hand dräneras helt.

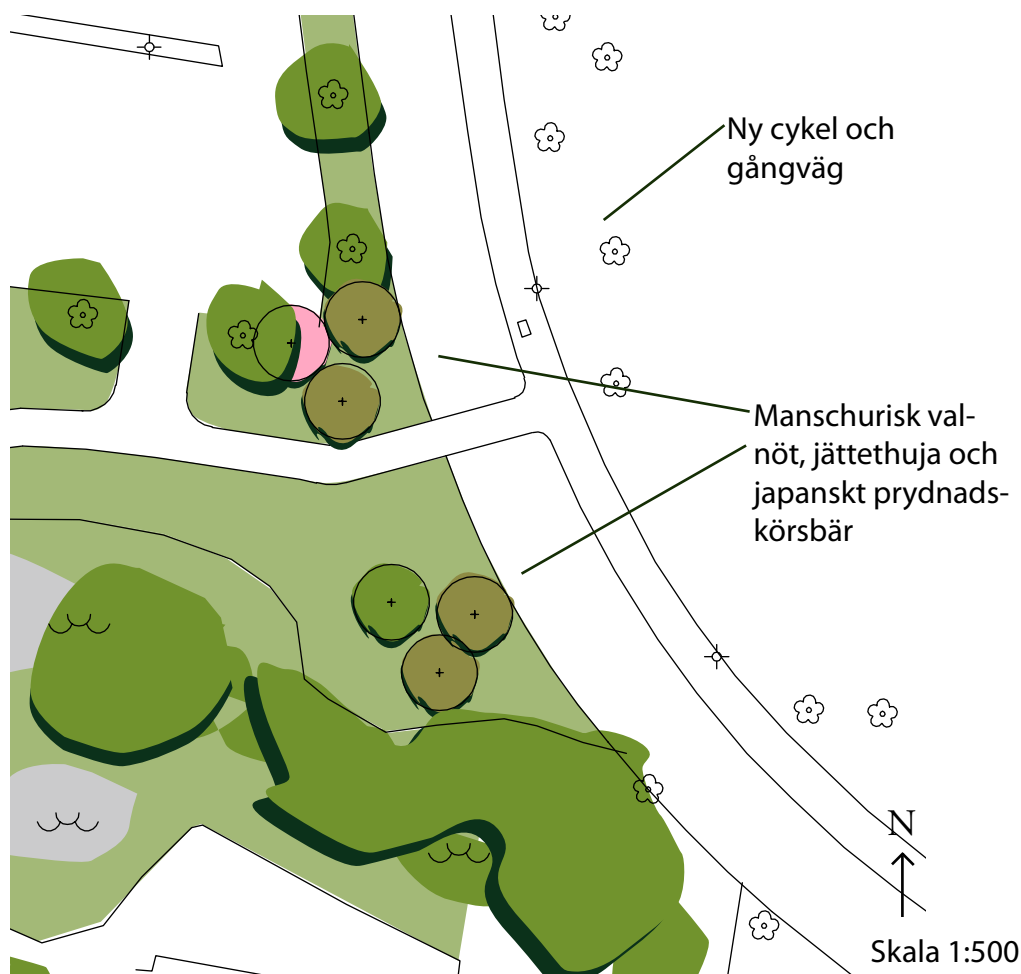
För att ge liv åt vattenleken så använder man sig av kranvatten. Detta leds fram till svamparna där det finns ”duschar” och kranar. Barnen får sedan själva trycka på knapparna för att framkalla vattnet.

Ovan Inspirationsbild från Köln, Tyskland

Infarten

Ovan fotomontage som visar den nya infarten

Den nuvarande gestaltningen av infarten upp till Sjumilagården är utformad för bilar. I och med det ändrade användandet som skett av de södra parkeringsplatserna till lek och sportplaner är det nu dags att ta det logiska steget och även göra om själva infarten till en entré för besökande som kommer till fots. Omvandlingen löser förhoppningsvis problemet med bilar som buskör på parkvägarna.

Längs med hela Friskvädergatan anläggs en kombinerad gång och cykelväg som får en upphöjd överfart vid infarten till Sjumilagården. Eftersom brandbilarna måste kunna köra in läggs armerat gräs runt den 2,5 meter breda asfalterade gång och cykelvägen. Nya planteringar av träd ger infarten en smalare karaktär och knyter an till resten av den nya parken.

Till höger fotomontage som visar vattentornet upplyst

Den övre ängen

Planen visar närområdet runt Sjumilagården.

Entréplanteringen

Ytan som frigörs vid sjumilagården i och med det nya besöksparke-
ringsområdet används till gräsmatta och en långstäckt plantering
med buskar, perenner och prydnadsgräs. Målsättningen är att det
ska vara en rabatt som bjuder på kvaliteter året runt. Färgtonerna
går från det mörkröda i blodflädern till blå, vita och violetta toner i
perennerna. Tuvtåteln hjälper till att förbinda området med omgiv-
ningen och ger en vacker vinterkaraktär. Rabarbern och dess stora
blad med mörkgrön färg blir ett ovanligt och spännande inslag.

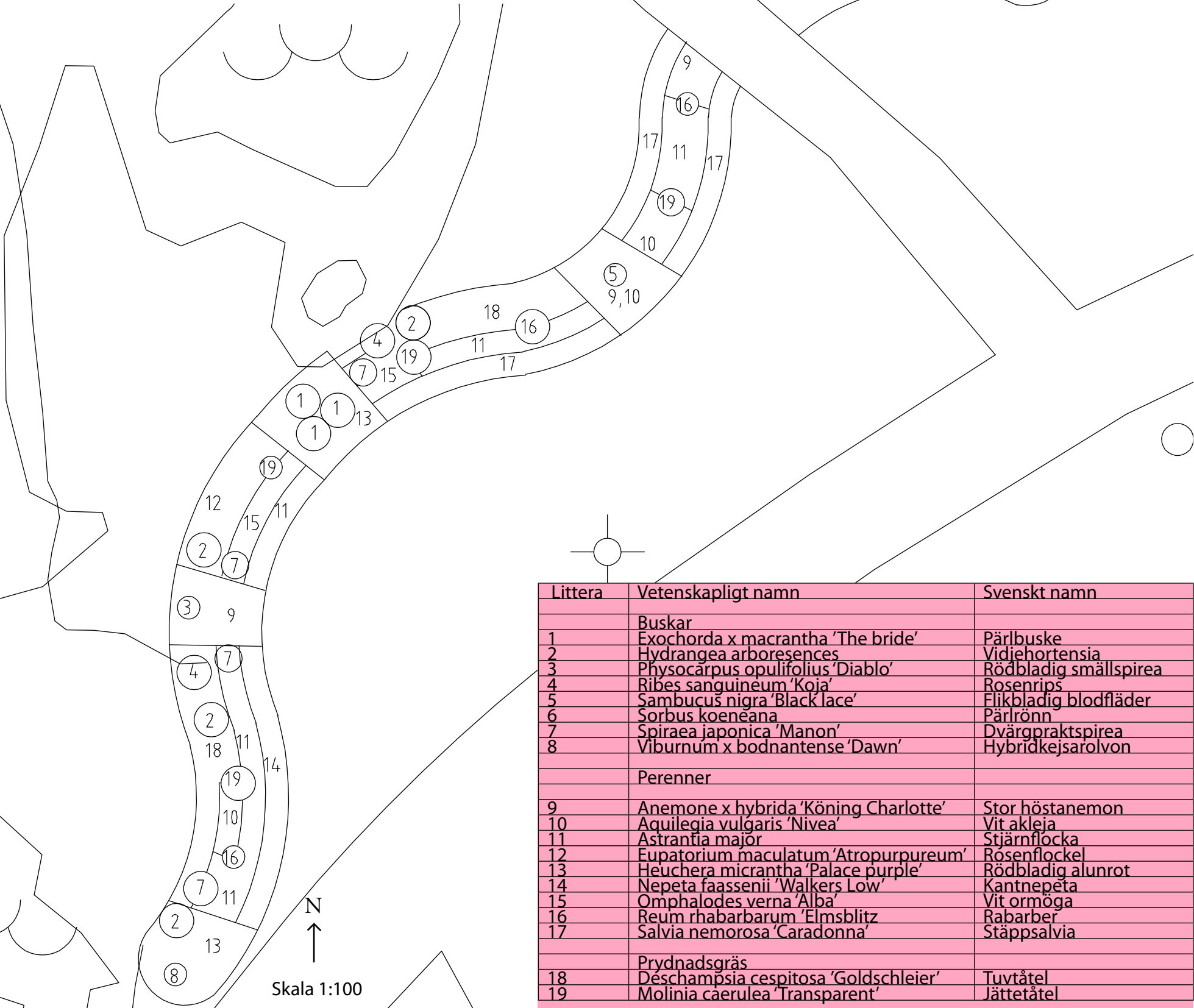
Växtvalet består av pålitliga växter som inte kräver allt för mycket
skötsel. Förslagsvis belyses även rabatten vintertid av markinfällda
halogenlampor.

Ovan Inspirationsbild till planteringen

Planteringsplan

För mig så kändes det viktigt att inte bara presentera färgglada prickar som representation av en plantering utan faktiskt också ta fram ett växtförslag. Då ställs man bland annat inför utmaningen att planteringen ska fungera hela året och att de olika växternas blomningstid helst ska vara utspridd.

Mötesplatsen Sjumilagården

Fotomontaget visar den nya bryggan längs med den södra stranden av Svarte Mosse. Stengabionerna runt kaskadpilen blir ett dekorativt element samtidigt som de fyller en viktig funktion för att ta upp höjdskillnader. Förhoppningen är att den generösa bryggan ska inbjuda till samtal och fungera som en mötesplats.

Fotomontaget visar dansbanan som även kan användas som uteservering. vid Sjumilagården Taket över scenen består av segelduk och tas bara fram vid behov.

Mot skogen

Jag tror att en mer omhändertagen park lockar fler besökare och är man väl på plats så är det lättare att ta sig längre ut i skogen.

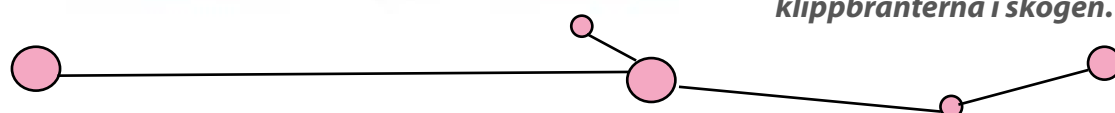
Fotomontaget ovan visar vad som blir något av en entré till skogen. För att göra övergången mindre abrupt, stärka den övre ängen och samtidigt locka till vidare utforskande av friluftsområdet planteras en grupp träd i klippta gräsmatta i väster och en portal sätts upp

Portalen är uppbyggd av gallerdurk där bokharabinda klättrar. Överdelen består av dekorativa träribbor. Utformningen är tänkt att vara pyromansäker och ej inbjuda till klottring eller klättring.

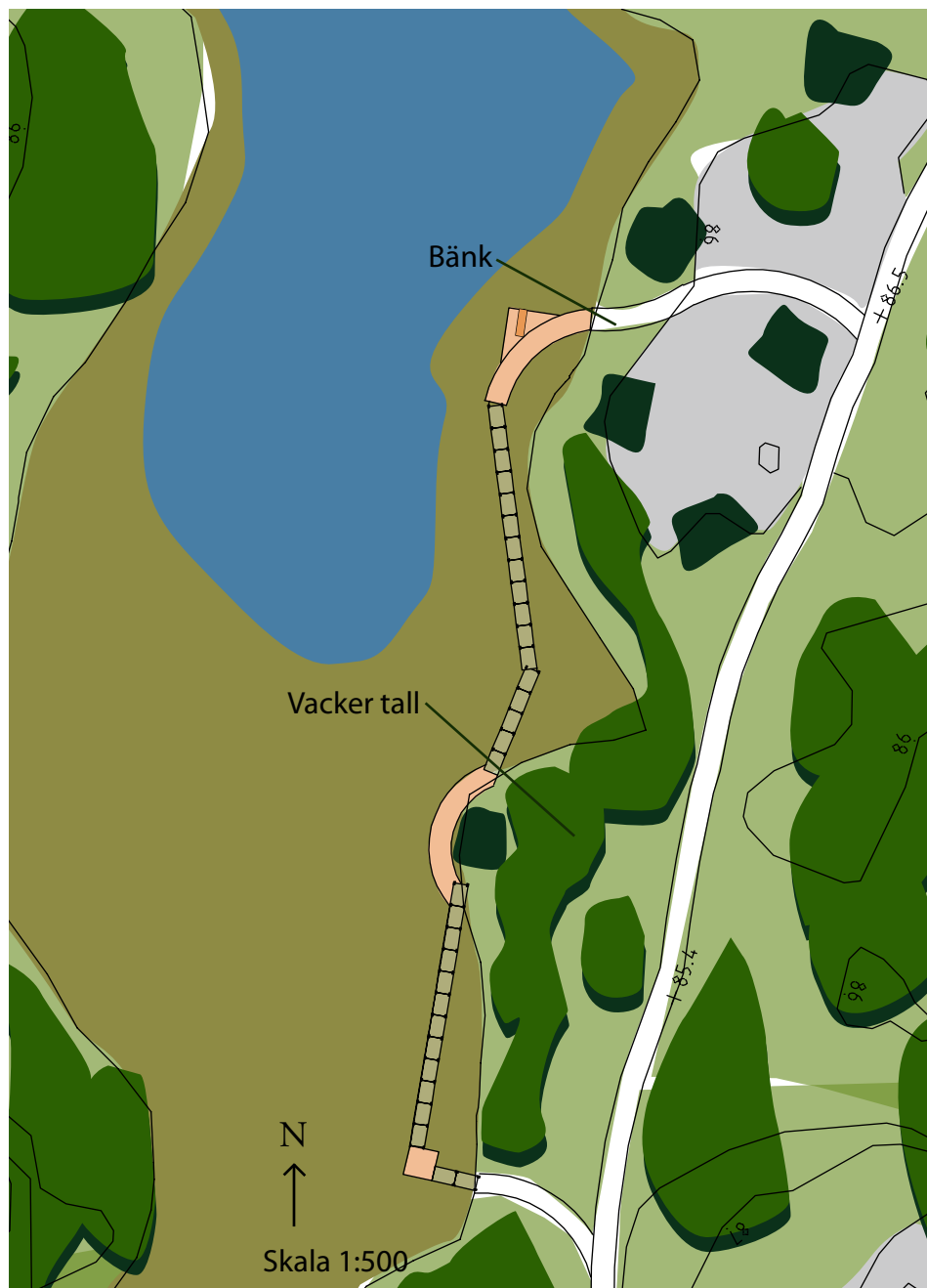

Går man genom portalen och längs med en mindre stig så kommer man snart till det nya fågeltornet. Med kvällssolen i ryggen kan man därifrån spana ut mot skrattnåskolonin. Kanske visar sig den sällsynta Rörehönan? Fågeltornet byggs i stål och gallerdurk med detaljer såsom handledare i trä. Förslagvis låter man stadsdelens ungdomar vara med och dekorera fågeltornet redan från början.

Min tanke är att man ska komplettera med fler målpunkter längre ut i friluftsområdet. Det arbetet kan bestå av att sätta upp bättre skyltar vid fornborgen eller att anlägga en klättervägg på någon av klippbranterna i skogen.

Promenad mellan tuvull och pors

För att tillgängliggöra en av de mindre vackra mossarna föreslår jag att man konstruerar en kort promenad utanför porssnåren. Promenaden är uppbyggd av gallerdurk med maskvidden 34 x 37 mm i sektioner som mäter 1500 x 1000 mm och läggs på betongplintar. Att använda gallerdurk innebär att intrånget blir begränsat och att vitmossan och starr kan fortsätta växa under gallret. De lite bredare träpartierna fungera som andhämtning där man kan sätta sig ner samt möta rullstolar.

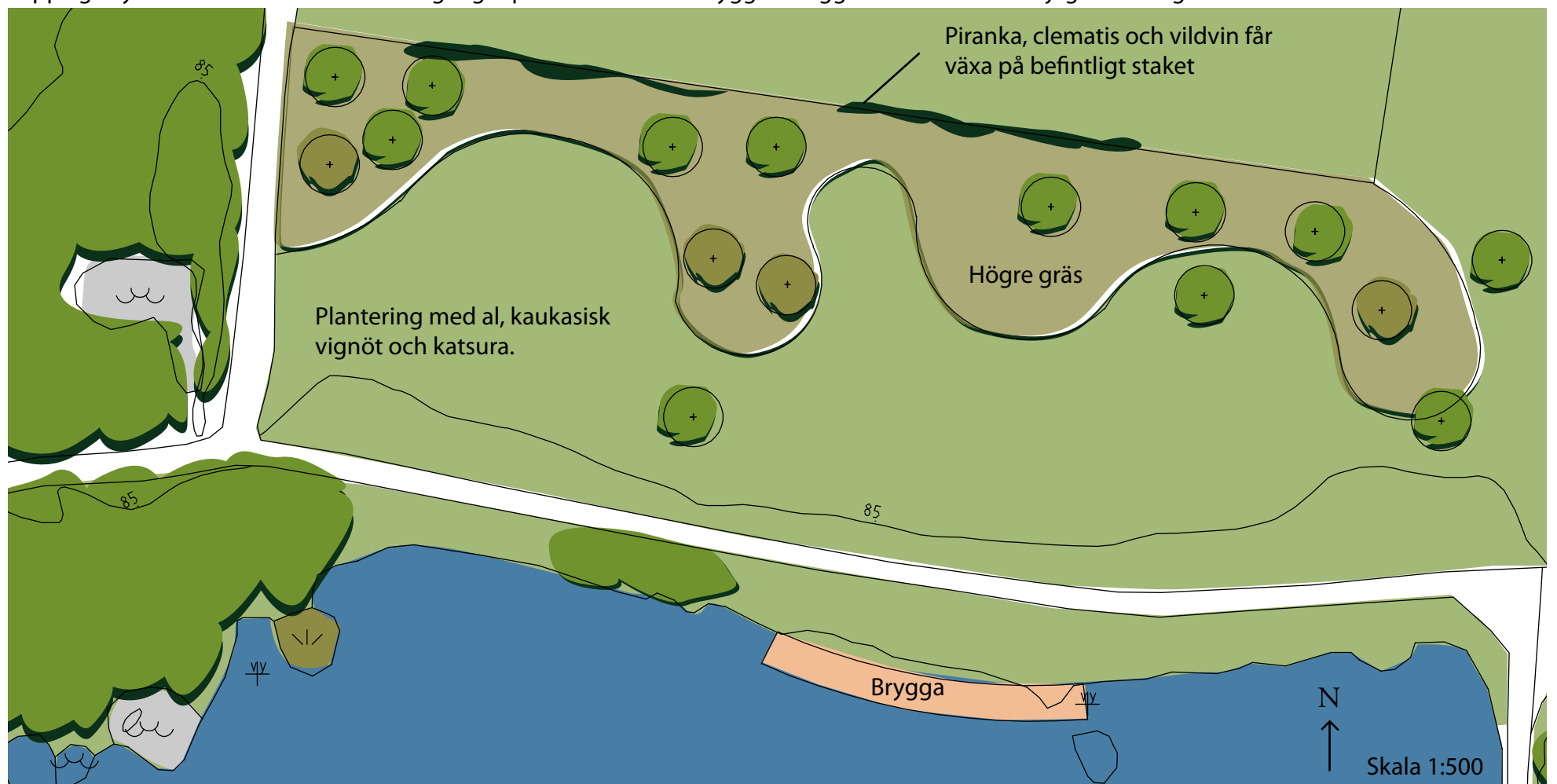

Bild till vänster. Beroende på slitage och underliggande markförhållanden kommer växtligheten i olika utsträckning leta sig genom gallret. I och med att gångytan är ca 20 cm upphöjd kommer nedtrampningen inte alls orsaka samma skador som om den skett vid promenad (med gummistövlar!) på mossen.

Den norra stranden

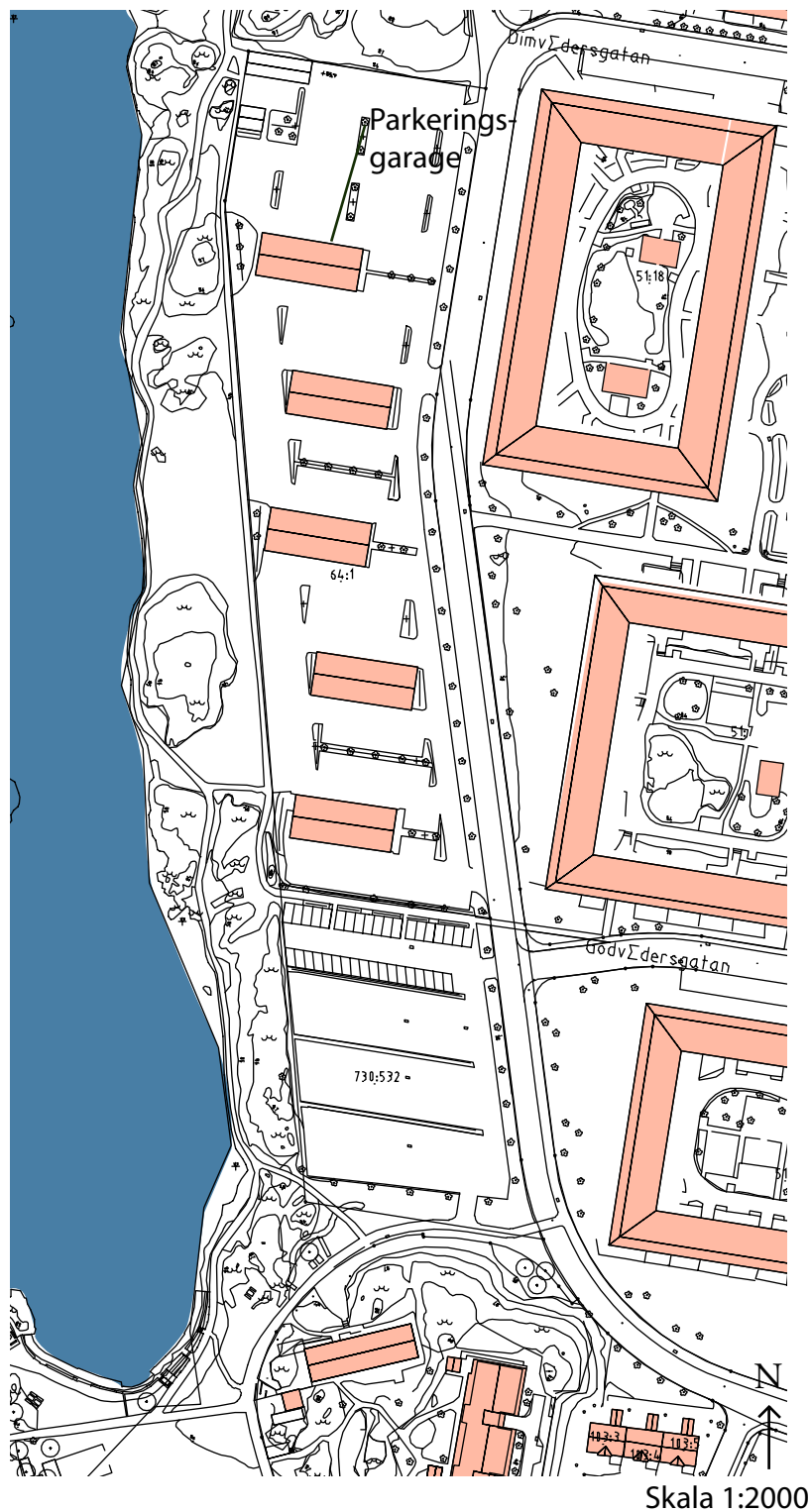

Den stora öppna gräsytan på den norra stranden görs intimare med några fuktälskande träd. Ökad rumslighet skapas också genom att klippa gräsytan under träden endast två gånger per år. En mindre brygga anläggs också med sittmöjligheter längs med stranden.

Utredning av parkeringsytan

Alternativ 1 Befintligt förhållande

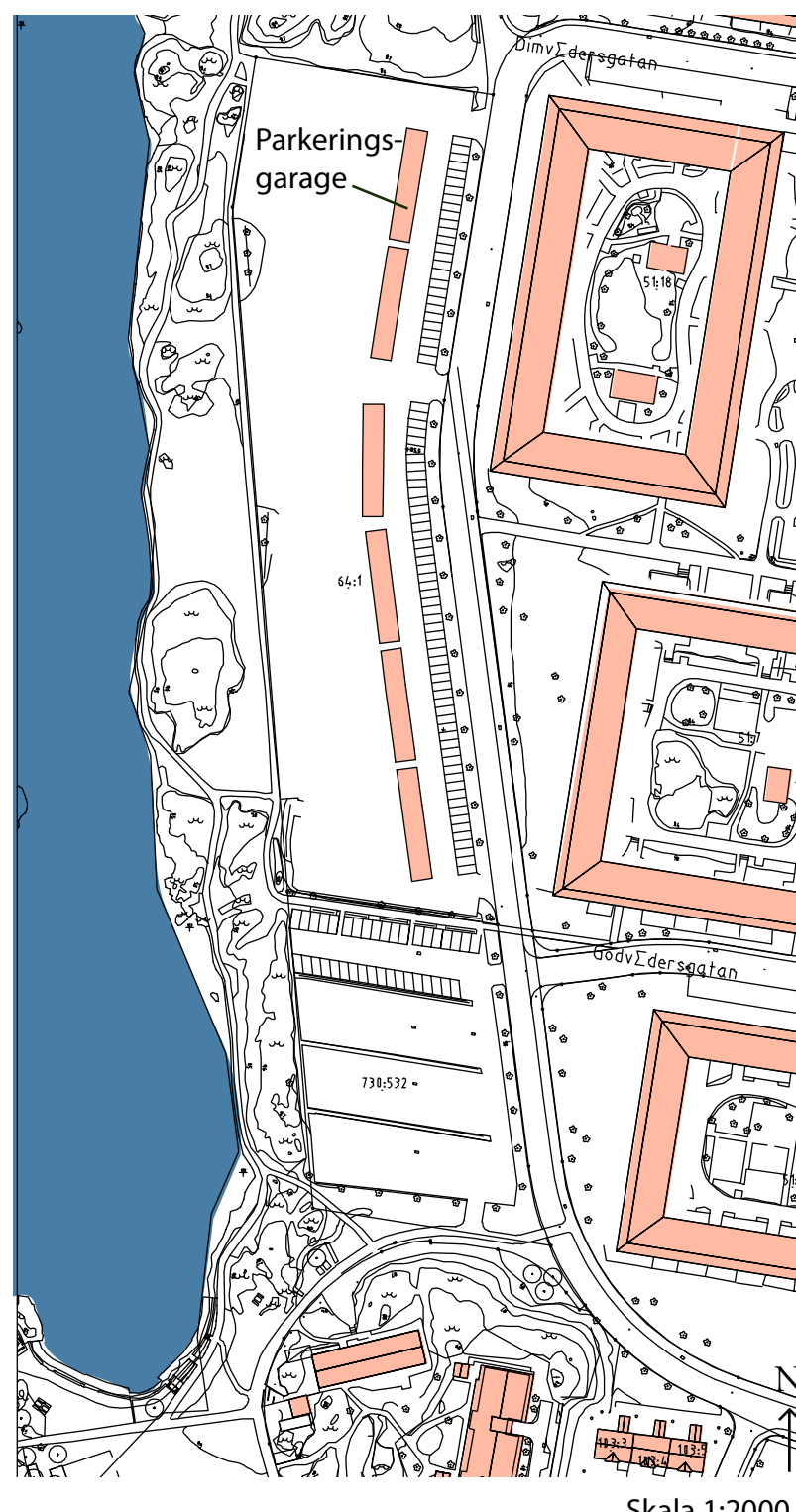
Fördelar

- ekonomiskt
- ingen påverkan fågeliv

Nackdelar

- otrygghet kvarstår
- dålig kontakt mellan sjö och bebyggelse

Alternativ 2 Landskapsgruppens förslag

Fördelar

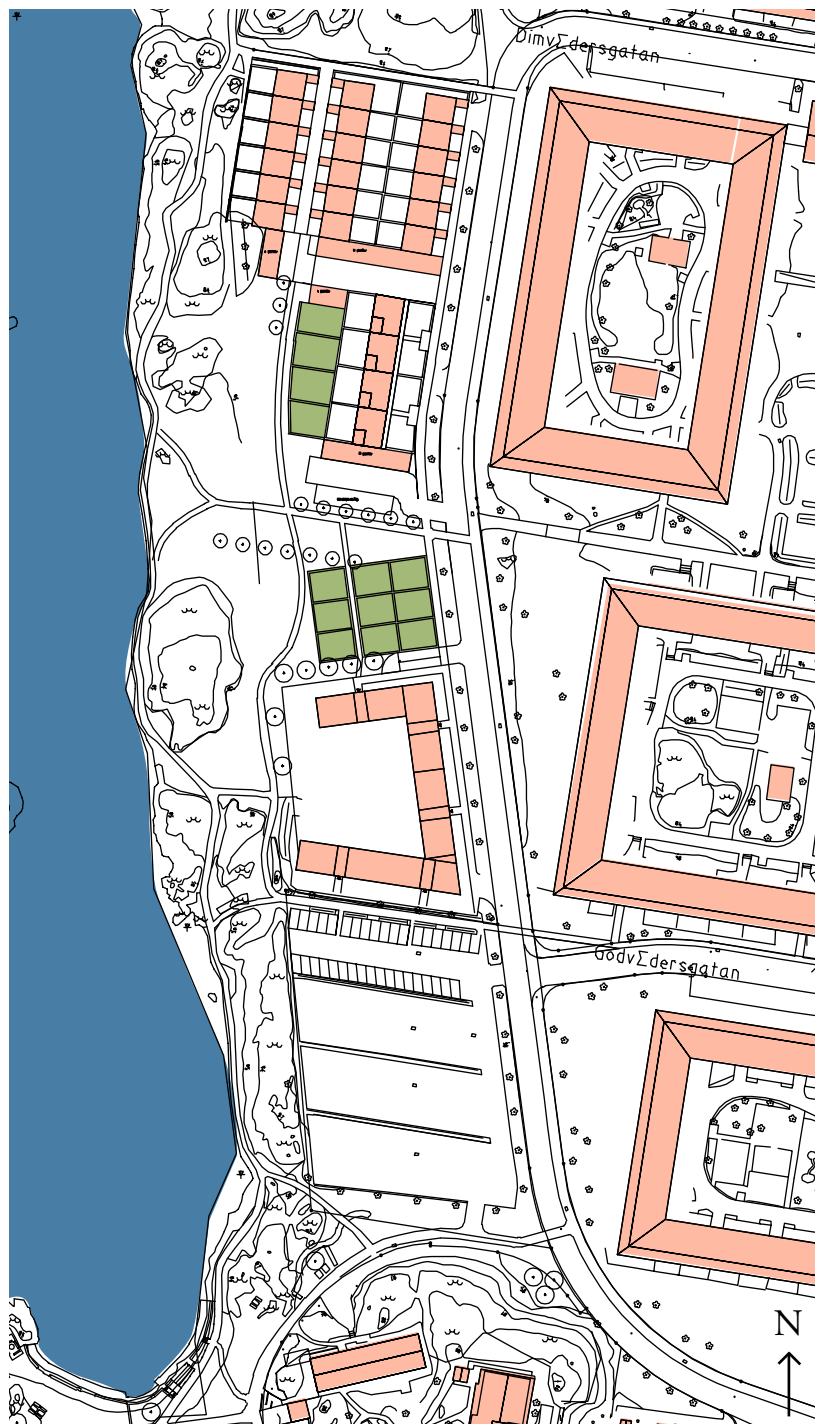
- yteffektiv parkering
- garage med gallerväggar
- ingen påverkan fågeliv
- ny parkmark

Nackdelar

- barriäreffekt
- dålig kontakt mellan sjö och bebyggelse
- avskärmad park

På denna sida presenterar jag först översiktligt två förslag jag gjort.

Alternativ 3 "Fruktträdgården"

Skala 1:2000

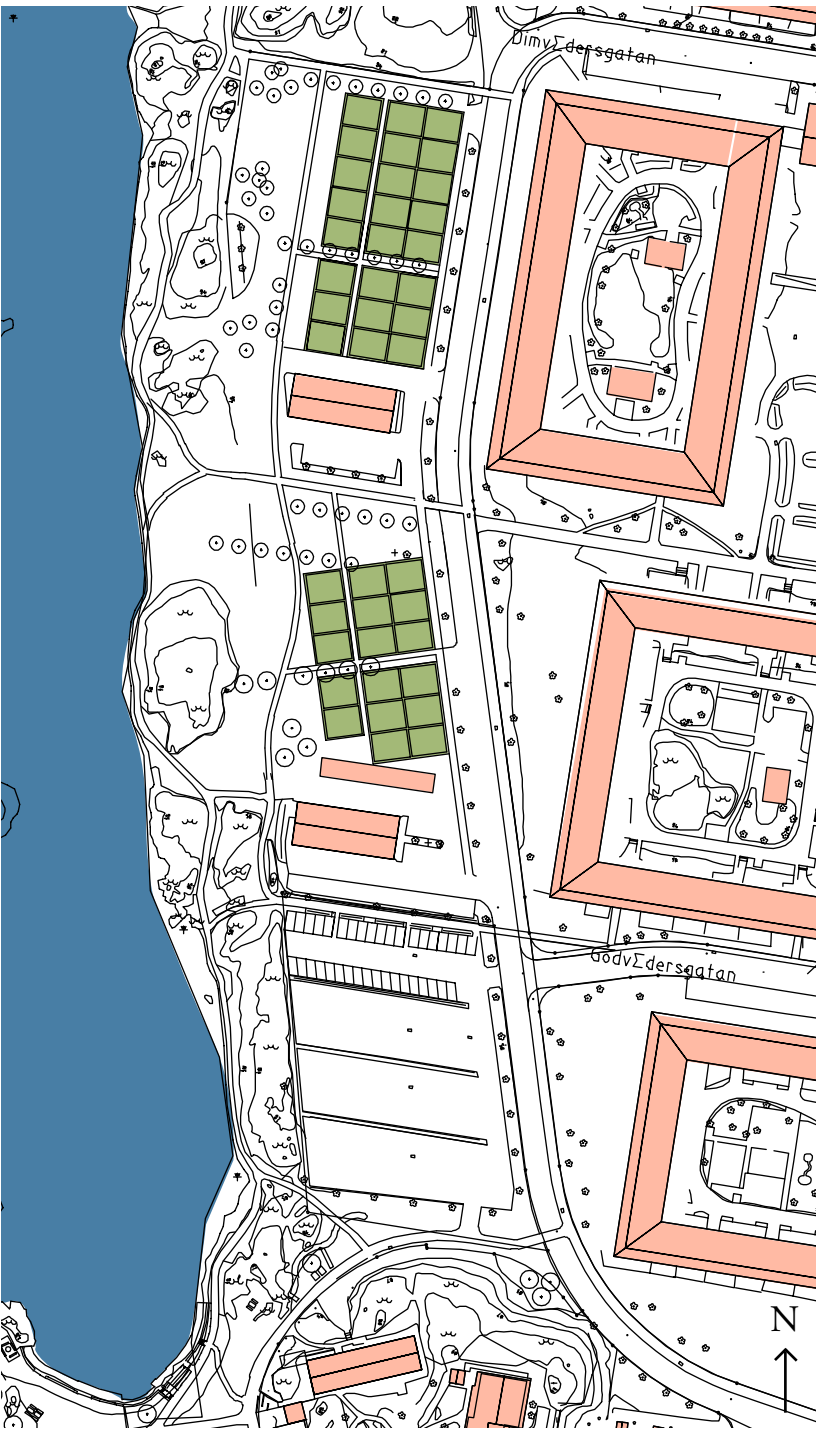
Fördelar

- ökad trygghet genom bostäder
- god kontakt med sjön för alla
- tydliga gränser
- odlingslotter

Nackdelar

- fåglarna kan upplevas störande av de boende
- färre garageplatser

Alternativ 4 "Odlingslotter och parkering"

Skala 1:2000

Fördelar

- parkeringsgarage
- god kontakt med sjön för alla
- tydliga gränser
- odlingslotter

Nackdelar

- otryggt?
- ökad skötsel

3D-visualisering

Ovanstående bild visar alternativ 3. Förhoppning är att det nya bostäderna ska föra med sig en ökad rörelse i området under dygnets mörka timmar. I utformningen av planen har jag strävat efter att skapa småskalighet och vända entréerna mot gatan.

Alternativ 4 är enklare att genomföra och syftar till att dela upp den stora ytan i enheter samtidigt som man använder friställd mark till odlingslotter.

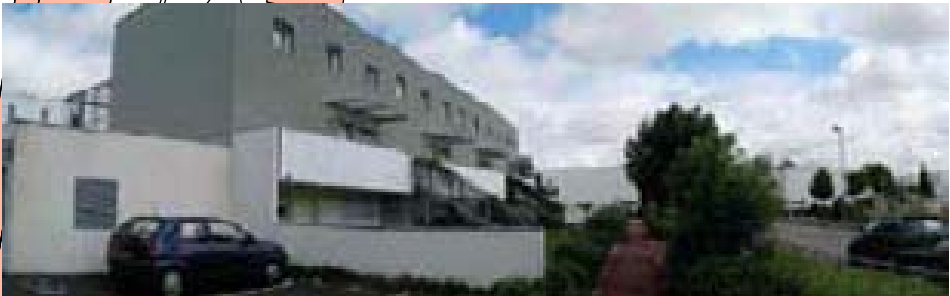
Fördjupning av alternativ 3 "Fruktträdgården"

Detta är en mer utförlig presentation av mitt förslag "Fruktträdgården".

Min målsättning med förtätningen är att säkerhetsställa en god kontakt med sjön samt att erbjuda möjligheter till boendekarriär i Norra Biskopsgården. Förhoppningen är att en del av de boende i de närliggande hyreshusen ska flytta till det nya husen samtidigt som man lockar folk utifrån. När det gäller bebyggelsestypen är det viktigt att skapa attraktiva bostäder där folk vill bo. Dels föreslås radhus med trädgård, ett lägre hyreshus samt ett fyravåningshus med bostadsrätter. Eftersom det idag finns gott om parkmark men lite resurser till skötsel har andel ny offentlig parkmark i förslaget minimerats. En viktig utgångspunkt har varit att skapa en ny typ av gatuliv längs med Flygvädersgatan.

Längs med flygvädersgatan anläggs ett nytt gångstråk. Det fungerar som entréväg för de boende samtidigt som den tydliga avgränsningen mellan privat och offentligt även välkomnar utomstående. Särskilt nattetid kommer närheten till upplysta fönster göra att promenaden upplevs som tryggare.

Hyreshuset utförs i en för Biskopsgården ny form inspirerad av denna byggnad från Bordeaux. De två övre våningarna bildar en stor etagelägenhet medan man på bottenplan har en generös trädgård. Fasaderna utförs i tegel för att harmonisera med befintliga byggnader.

I park och naturförvaltningens parkplan noteras en brist på **odlingslotter**. Detta avser förslaget att åtgärda. Rader av äpplen (både prydnadsäpplen och frukt bärande) skapar tillsammans med odlingslotterna en karaktär av fruktträdgård.

I ett eftertraktat läge med utblick mot sjön byggs ett högre bostadsrättshus med underjordisk parkering och en avgränsad gård.

Förtydligat gångstråk

Skala 1:1000

Fördjupning av alternativ 4 "Odlingslotter"

Jag har även gjort ett mer detaljerat alternativ för utveckling av parkeringsytan som inte innebär nybyggnad av bostäder.

Att bygga bostäder är en relativt komplicerade process om kräver en engagerad byggherre. Om inte detta intresse finns så föreslår jag att man omvandlar en del av parkeringsplatserna till odlingslotter. Man delar på så sätt in ytan i mindre enheter. Problemen med otrygghet kan kvarstå med det är ett viktigt litet steg mot en trivsammare miljö.

Fotomontage som visar stråket längs med flygvädersgatan.

Inspirationbilder på odlingslotter

Diskussion

I Biskopsgården finns det ca 300 hektar skogsmark som används i låg utsträckning något som jag själv har kunnat konstatera på plats samt fått styrkt från skriftliga och muntliga källor. Utifrån Patrik Grahns resonemang kring en individuell resursbudget skulle det låga användandet kunna beror på att de boende inte har tid eller en tillräckligt stark psykisk kraftbudget. Jag tror dock att den förklaringen inte är applicerbar i Biskopsgården. Min tes är att det låga användandet av naturmarken i Biskopsgården beror på att många av de boende helt enkelt inte ser skogen som en tillgång. Detta är en följd av en annan kulturell tradition och värdegrund.

I mitt examensarbete har jag kunnat visa att invandrare efter en längre period här i landet tar till sig den svenska naturen och ser den som en tillgång. Jag tror dock att det som Yusra Moshtat skriver om att se naturen med andra ögon är oerhört viktigt. Som landskapsarkitekt tycker jag det är viktigt att man inte utgår från att alla delar en svensk natursyn. Omvänt så måste man visa nyanlända invandrare de ”svenska” synsättet som en metod för att minska främlingskapet till det nya landet. Därför tycker jag att man borde satsa mer resurser på naturguider och information om allemansrätten specifikt till invandrare. Samtidigt måste man acceptera att alla inte vill gå ut och promenera i skogen.

I sin avhandling skriver Karl Lövré om hur begreppet grönstruktur har vuxit fram. Begreppets ursprung är inspirerat av landskapsekologin. Kanske har det skapat problemet som Karl Lövré visar på genom studiet av olika kommunal grönplaner. Genomgående för dessa är en önskan att se det gröna som något sammanbindande med naturen utanför staden. Man gör då vad han menar en olycklig särskiljning mellan bebyggelse och grönska. Den kulturella aspekten och det grönas betydelse som stadsbyggnadselement glöms bort. Jag tror detta synsättet har gjort att man olyckligt accepterar naturmark som park i förorten. I en tid med ansträngd ekonomi är synsättet en motivering för Park och Naturförvaltningen att inte lägga ner resurser i förorten.

Jag har visat att det finns en efterfrågan efter mer park i Biskopsgården och det tror jag hänger ihop med dels den befintliga grönstrukturens utformning samt en större kulturell närhet till ”riktiga” parker bland invånarna. Min slutsats av grönstrukturforskningen applicerad på Norra Biskopsgården är att mellanrummet som uppstod mellan husen saknar gröna koncept. Detta har man försökt åtgärda i efterhand men ytorna är smala och långsträckta mellan storgårdarna och därför svåränvända. Detta gör arbetet med parken vid Svarte Mosse än viktigare för där finns en av få möjligheter att skapa en vistelseyta för hela stadsdelen.

Partick Grahn diskuterar olika åldersgruppers krav på parker och hur olika parker attraherar olika användande. Det finns mycket intressant att lära där men det är generaliseringar. Idrottsföreningarnas behov tror jag till stor utsträckning är eller kommer att bli tillgodosedda i och med

återuppbyggnaden av motionscentralen. Av de aktiviteter Patrik Grahn går igenom är det plats för träning och dressyr av hundar som eventuellt saknas i Biskopsgården. Men det tycker inte jag behöver innebära en park vid Svarte Mosse måste innehålla detta. Kanske är det till och med så att hundarna skulle skrämra borde andra användare? Det finns inte en ultimata park som skulle passa alla. En bra park tror jag oftast är en kompromiss som vänder sig till flera målgrupper.

Under Biskopsgårdens dag stod jag på gräsmattan framför Sjumilagården och diskuterade vart man skulle placera en permanent scen med en av medlemmarna i invånargruppen. Tills slut sa hon att hon inte brydde sig inte så mycket om vart scenen placeras ”bara vi får en scen”. Samma sak gäller nog exempelvis bryggorna. Så en mer angelägen frågeställning kanske hade varit hur verkar man för kommunala satsningar på parker? Jag önskar att fler kunde ta på sig rollen som parklobbyister. Landskapsarkitekter bör bli mer framträdande och motivera varför man ska satsa på grönstruktur. Och detta tror jag gäller särskilt i så kallade utsatta områden. Vi har inte råd med fler misslyckade satsningar i förorten. Andra utmaningar som landskapsarkitekten ställs inför i så kallade utsatta områden är en hög känsla av otrygghet.

I mitt program för examensarbetet skrev jag om tillvägagångssättet för mitt arbete och att det var en god kännedom om de lokala förhållanden som skulle leda fram till gestaltungsförslaget. Nu flera månader senare kan jag dock konstatera att det inte räcker med den kunskapen för att till fullo svara på vad som är en bra park i Biskopsgården. För att skapa en bra park tror jag att det krävs en till ingrediens som jag inte nämnt tidigare - yrkeserfarenhet. Bland annat tror jag att det innebär att man måste ha förmågan att lyssna och ta till sig åsikter samtidigt som man kan presentera en klar vision och ibland säga blir det inte bättre om vi gör så eller så. I och med detta examensarbete har jag tagit en liten genväg till en bättre förståelse om vad som är en god park. Den främsta källan till den kunskapen har varit de vanliga invånarna i Norra Biskopsgården som generöst har delat sin tankar kring natur och parker med mig.

Bibliotek och andra traditionella platser för möten och spridande av information blir allt färre och får minskat inflyttande i Sverige. Bankärenden sköts online och dataspelen ersätter lek i skogen samtidigt som parabolerna riktar mot skyn. Men ändå så tror jag det finns en viktig önskan att känna känna samhörighet med platser. Internet kan aldrig ersätta lukten av skogen eller basket med klasskompisarna på streetsportplanen. Utemiljön klarar konkurrensen och har möjlighet att bekämpa den växande passiviteten i samhället. Men jag tycker att man bättre ska ta tillvara och utveckla möjligheten till möten och aktivitet som exempelvis finns i parker. Att stärka parken vid Svarte Mosse skulle göra att fler människor hittar dit och vara positivt för hela Biskopsgården som stadsdel.

Svarte Mosse och vattenspegeln har en dragningskraft som sträcker sig över hela Biskopsgården. Folk kommer hit soliga dagar för att umgås, man tar

en kort promenad runt sjön och somliga matar fåglarna. Att som nu se överfulla papperskorgar och en gräsklippare varannan vecka som det enda tecknet på mänsklig omsorg förstärker bilden av Norra Biskopsgården som ett utsatt område. Att istället satsa och göra platsen mer omhändertagen skulle öka användandet och betyda mycket för den mentala bilden. För barnen som spenderar hela sommaren i trångbodda lägenheter utan semester vid medelhavet eller guldpass på Liseberg kan en park få stor betydelse.

Mitt gestaltungsförslag avser att med ganska små insatser förändra naturparken till en omhändertagen park som kan bli en mötesplats för alla invånarna i Norra Biskopsgården samt visa den tillgång som hela friluftsområdet är.

I och med dessa månader som jag levt med Biskopsgården har jag fått en bättre förståelse för invånarna, deras situation, området som helhet och arbetet med parkmark i förorten. Det är kanske svårt att få pengar till träd, blommor och bryggor vid en liten sjö uppe på en bergsrygg i Göteborg. Men jag vet att en upprustning skulle vara en källa till stor glädje.

Källförteckning

Andersson, Roger (2001) ”Skapandet av svenskglea bostadsområden. I:L. Magnusson Den delade staden (s115-153) Boréa Bokförlag Umeå

Andersson Thorbjörn (1997) ”Trädgårdskonstens funktionalism” s227-241 I: Caldenby Att bygga ett land Arkitekturmuseet och byggforskningsrådet Stockholm

Andersson Thorbjörn (2000) ”Utanför staden – Parker i Stockholms förorter” Stockholmia förlag Stockholm

Appelqvist Thomas (1993) ”Ekologiskt känsliga områden i Göteborgs kommun” en del av ÖP 1993 Stadsbyggnadskontoret

Bergström, Inger (2000) ”Behöver modernismen moderniseras?” s 75-88 I:L. Nyström (red.) Stadsdelens vardagsrum – ytterstadens offentliga platser och liv Boverket Kalskrona

Birgersson Tommy (1998) Del 1 s 15-60 I:L Birgersson Tommy ”Brott bebyggelse och planering” Boverket Kalskrona

Biskopsgården Boplatz 58 (1958) Utställningskatalog

Brink, Torsten och Barbro Sundström (1996) Södra Biskopsgården, Göteborg –Människorna i fokus sida 42-45 tidskriften Plan Stockholm

Blücher, Gösta (2000) ”Fysisk planering i Norden”I:L. Nyström (red.)

Stadsdelens vardagsrum – ytterstadens offentliga platser och liv (s 59-70) Boverket Kalskrona

Bucht, Eivor (1973) ”Vegetationen i tio Bostadsområden” Statens institut för Byggnadsforskning Stockholm

Bucht Eivor (1997) Public Parks in Sweden 1860-1960 the planning and design discourse Sveriges lantbruksuniversitet Alnarp

Caldenby, Clas, Gunilla Linde Bjur och Sven-Olof Ohlsson (2006) Guide till Göteborgs Arkitektur Arkitektur förlag i samarbete med Göteborgs Statsbyggnadskontor och Formas Stockholm

Haraldsson, Inger, Maria Magnusson och Lennart Gustafson (2003) ”Inventering av större vattensalamander i Göteborgs kommun” Göteborgs Stadsmuseum

Kristensson, Eva (1994) Fem förbättrade gårdar – En studie av 1980-talets miljöförbättringsprojekt Byggforskningsrådet Stockholm

Lilja, Elisabeth (1999) ”Den ifrågasatta förorten: Identitet och tillhörighet i moderna förorter” Byggforskningsrådet Stockholm

Loidl Hans och Stefan Bernard (2003) Opening spaces – Design as landscape architecture Birkhäuser Basel Schweiz

Lövrie, Karl (2003) ”Det gröna som identitetsskapande stadsbyggnadselement – objekt, koncept och struktur”. Doktorsavhandling. Institutionen för landskapsplanering Alnarp

Malm, Ulf (2004) ”Kriminalitet och trygghet i Biskopsgården Delrapport I - Norra Biskopsgården” Bo bra i Biskopsgården, Göteborg

Martinson, Lina och Cecilia Svedin (2005) ” En hel stad - Om lokala insatser betydelse för integration i boendet” Digital rapport hämtad i maj 2008 Boverket Karlskrona

Moshtat, Yusra (2006) ”Med andra ögon” s 37-47 I: L ”Nyfiken grön - Handbok för naturguider redaktör Cecilia Bertilsson och Pella Larsson Svenska naturskyddsföreningen

Natur och kulturvårdsprogram del 4 Kulturlandskapet (1979) Fastighetskontoret i samarbete med stadsbyggnadskontoret, fritidsförvaltningen och museerna Göteborg

Grahn, Patrik (1986) ”Grönplanering för människor” Stad och land nr 44 ALA/ Movium Alnarp

Grahn, Patrik (1991) "Om parkers betydelse" Stad och land nr 93 Mo-
vium Alnarp

Gren, Jonas (2008) "Svindyrt att bygga nytt" Göteborgs-Posten den 5 maj
2008 sida 6-7 Göteborg

Gren, Jonas (2008) "Längtan efter en egen säng" Göteborgs-Posten den 4
maj 2008 sida 6-11 Göteborg

Grönlund Bo (2006) Att bygga för trygghet – Exemplet Sundbyberg s
105-127 I: B. Larsson och My Laurell (red) Tankar om förstadens framtid
Forskningsrådet Formas Stockholm

Göteborgsbladet 2008 statistik primärområde Norra Biskopsgården häm-
tade 15 juli

Nyström Louise (2000) "Grannskap, lokal offentlighet och demokrati". I:
L. Nyström (red.) Stadsdelens vardagsrum – ytterstadens offentliga platser
och liv (s 9-42) Boverket Kalskrona

Park- och naturförvaltningen digital informationsfolder om Svarte
mosse hämtad 5 april 2008 [http://www.naturen.goteborg.se/prod/
parkochnatur/gronaochblaomraden/dalis2.nsf/vyPublicerade/
07350B3D4D7FDFD7C125720B00457D0F?OpenDocument](http://www.naturen.goteborg.se/prod/parkochnatur/gronaochblaomraden/dalis2.nsf/vyPublicerade/07350B3D4D7FDFD7C125720B00457D0F?OpenDocument)

Parkplan Biskopsgården 2008 Park och Naturförvaltningen Göteborg

Rutledge Albert j (1971) Anatomy of a park – The essentials of recreation
area planning an design McGraw-Hill Book Company, Illinois USA

Rådberg Johan (1997) Drömmen om atlantgångaren – Utopier och myter
i 1900-talets stadsbyggande Atlantis Stockholm

Stadsplan för Norra Biskopsgården (1956) Stadsplanekontoret i Göteborg
II ac 2842 upphovsman stadsplanechef Koj Jonsson och Gustaf Boström

Ändring av gällande stadsplan för Norra Biskopsgården (1961) Stadspla-
nekontoret i Göteborg II ac 2842 upphovsman stadsplanechef Koj Jons-
son och Stig Granhed

Stenberg Jenny 2004 Norra Biskopsgården I: Solveig Schultz Rapport i
utvärderingen av storstadssatsningen i Göteborg sida 159-194 Göteborgs
Stad stadskansliet
http://www.arch.chalmers.se/tema/byggd-miljo/index_js.html

Särnbratt, Lotta 2006 Perspektiv på miljonprogrammet – Arkitektur, kul-
turhistoria och miljöanpassning som delar av hållbar utveckling uppsats
för Licentiatexamen vid Chalmers Tekniska högskola Göteborg

Vidén, Sonja och Gunilla Lundahl (1992) Miljonprogrammets Bostäder
Bevara- Förnya – Förbättra Byggforskningsrådet Stockholm

Tallhage Lönn, Iréne (1998) s61 -88 I:L Birgersson Tommy "Brott bebyg-
gelse och planering" Boverket Kalskrona

Tallhage Lönn, Iréne redaktör (1999) Gröna områden i planeringen – Bo-
verket Handbok Karlskrona

Älfvåg, Sophia och Erik Florberger (2006) "Biskopsgården – nya Bostäder"
program godkänt av byggnadsnämnden hämtad den 27 mars [http://www.
stadsbyggnad.goteborg.se/prod/stadsbyggnad/dalis2.nsf/vyPublicerade/
62DA149676C4AA49C12571EE00219464?OpenDocument](http://www.stadsbyggnad.goteborg.se/prod/stadsbyggnad/dalis2.nsf/vyPublicerade/62DA149676C4AA49C12571EE00219464?OpenDocument) 2008 Stads-
byggnadskontoret Göteborg, Göteborg

Intervjuer

Behrouz Assadi boende i Norra Biskopsgården den 20 maj

Helena Engvall biolog park och naturförvaltning Göteborg 23 maj

Bile Hasi boende i Norra Biskopsgården den 20 maj

Lars Johansson Stadsträdgårdsmästare Göteborg 15 april och den 2 juni

Richard Morscheuser förvaltare Bostadsbolaget 9 juni 2008

Margareta Sjöholm processledare BoBra i Biskopsgården 18 april 12 juni

Anette Wigeborn-Bergström naturpedagog park och naturförvaltning Göte-
borg 23 maj

Invånargruppen med Heidi, Johannes, Ismet och Birgitta den 23 april 13
maj

Nahid Zandjanchi boende i Norra Biskopsgården den 20 maj

Opublicerat material

Enkätundersökning kring Svarte Mosse området utförd av Bo Bra i Biskops-
gården 2001 ansvarig Margareta Sjöholm, Göteborg

Bildkällor

Alla figurer är framtagna av Urban Rickardsson om ej annat anges.